

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2017:
 - Henrik Wivel
 - Lars Bukdahl
 - Mervi Kantokorpi
 - Gustaf Widén
 - Úlfhildur Dagsdóttir
 - Hans H. Skei
 - Therese Eriksson
- Kriminalromanen i Norden: Sverige
- FN:s reformering i nordiskt perspektiv
- Föreningen Norden inför 100-årsjubiléet
- Intervju med Nationalmuseums Susanna Pettersson

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2018 • Häfte 3

NORDISK TIDSKRIFT 3/2018

INNEHÅLL

Artiklar

Tema Litteraturen i Norden 2017:

Et svigt af fællesnordisk sprog og identitet. *Henrik Wivel* 233

Saa åpenede stratosfæren seg – Årets danske skønlitteratur 2017. *Lars Bukdahl*. 237

Poesi och prosa söker brytningar. Finsk litteratur 2017. *Mervi Kantokorpi*. ... 245

Glömda röster i tystnadens arkeologi. Finlandssvensk litteratur 2017.

Gustaf Widén 253

Skuggor och skyltfönster. Det isländska bokåret 2017. *Úlfhildur Dagsdóttir*. 261

Et bokår med et par høydepunkter. Litteraturen i Norge 2017. *Hans. H. Skei* ... 269

Dystopierna står som spön i backen. Den svenska litteraturen 2017.

Therese Eriksson 281

Kriminalromanen i Norden: 5. Sverige. Från äventyr och pusselmysterier till samhällskritiska polisromaner, starka kvinnor och genrehybrid.

Kerstin Bergman 289

Kan FN reformeras? *Jouni Laaksonen* 303

Hundraåringen som klev ut genom fönstret och startade om. *Sinikka Bohlin* ... 309

NT-Intervjun

Ljus och färg i Nordens skattkammare. Samtal med museichefen

Susanna Pettersson. Lena Wiklund. 315

* * *

För egen räkning

Nordkalottkonferenser i närmare 60 år. Vad har uppnåtts, hur ser framtiden ut?

Henrik Wilén 321

Krönika om nordiskt samarbete

Illiberala krafter hotar det nordiska samarbetet. *Anders Ljunggren* 325

* * *

Letterstedtska föreningen

Bertil Jobeus. In memoriam. *Claes Wiklund* 329

* * *

Bokessä

Ingmar Bergmans skrifter – Ett utgivningsprojekt till hundraårsdagen.

Astrid Söderbergh Widding 331

Kring böcker och människor

Vetenskap och politik. Sex svenska statsvetare. *Björn von Sydow*..... 337

Solid biografi om André Bjerke til 100-årsmarkeringen av dikterens födsel.

Hans H. Skei 340

Djup inblick i svensk diplomati. Anders Lidén ser tillbaka. *Henrik Wilén*..... 342

Torgslaget i Kristiania 1829. *Per Thullberg*.. 345

* * *

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om

Litteraturen i Norden 2017. *Lena Wiklund* 347

* * *

Sammanfattning 351

Tiivistelmä 352

ISSN 0029-1501

Tryck: Tellogruppen AB, Söderköping

HENRIK WIVEL

ET SVIGT AF FÆLLESNORDISK SPROG OG IDENTITET

Københavns Universitet er Danmarks ældste og landets største. Måske af samme grund er visdommen på institutionen både uendeligt dyb og ikke mindre uudgrundelig. Universitetet er igennem en lang årrække, og under skiftende danske regeringer, blevet udsat for besparelser. I de seneste år er universitetet i lighed med de øvrige bærende uddannelses- og kulturinstitutioner i Danmark, som Det Kongelige Bibliotek, Statens Museum for Kunst, Rigsarkivet og Nationalmuseet, blevet pålagt en årlig budgetbesparelse på to procent. På universitetet har det betydet, at fag og institutter er blevet enten nedlagt eller fusioneret. Det er ikke sket efter et princip om væsentlighed, men efter et princip om popularitet; det i Danmark såkaldte ”taxameterprincip”, hvor de offentlige bevillinger gives efter, hvor mange studerende, der gennemfører et studium og hurtigst kommer ud som nyslåede kandidater.

Ud over at ”taxameterprincippet” er fagligt korrumpere, fordi det tilskynder lærere og censorer til at lade flest muligt studerende bestå, uanset kvaliteten af deres præstationer, er det også fagligt uforsvarligt, fordi det favoriserer store og populære fag, hvor mange studerende efter kun tre år kan komme ud som bachelorer. Fag med længerevarende studieforløb, og fag, der kræver særlige både forskningsmæssige og sproglige kompetencer, har universitetsledelsen derfor foreslået må lukke. Ikke mindst fordi fagene ikke søges af det overvældende flertal af studerende, men netop søges af studerende med særlige ambitioner. Specialisterne. Ser man historisk på det, er det specialisterne, der har skabt de forskningsmæssige gennembrud og enden til at forstå historien og udvikle en faglig og almen dannelse på et højt niveau. Atomfysikeren Niels Bohr ville eksempelvis i dag ikke have haft interesse for Københavns Universitets ledelse. Principperne for kvantemekanikken spiller dårligt sammen med ”taxameterprincippet”.

Disse forhold synes ikke at bekymre Københavns Universitets ledelse. Uddannelsesinstitutionen er i fuld gang med at lukke ned for forskningen i den grundlæggende kulturarv og dermed for fundamentet for hele vor vestlige civilisation. Det gælder ikke mindst inden for humaniora. Det er adskillige år siden, at universitetet afskaffede Filosofikum og dermed en obligatorisk indføring i klassisk sprog og filosofi for enhver ny studerende. Men det er kun få år siden at samme universitet foreslog at nedlægge undervisningen, fagene og dermed på sigt forskningen i de antikke sprog, oldgræsk og latin. Dermed ville ingen i Danmark inden for en overskuelig årrække længere kunne læse

vor kulturs grundtekster og primære fortællinger, eksempelvis Bibelen og Homers epos, ligesom forståelsen af de filosofiske grundbegreber med tiden ville forsvinde.

I indeværende år er turen så kommet til de nordiske sprog, de nordiske grundtekster og dermed den fællesnordiske identitet og kulturforståelse. Københavns Universitets ledelse har foreslået, at der ikke længere skal undervises i oldislandsk, moderne islandsk eller færøsk. Kurserne skal ikke længere udbydes fra de relevante institutter, herunder Institutet for Nordiske Studier og Sprogvidenskab. Begrundelsen er igen "taxameterprincippet". Studierne tiltrækker ikke årligt hold på de 30 studerende, der er normen, og dermed er de ikke længere relevante for universitets ledelse, endsige de politiske beslutningstagere. Og så er det ligegyldigt, hvilken relevans de nordiske sprog og grundtekster i øvrigt måtte have historisk og identitetsmæssigt.

Uerstattelig kulturarv

Specifikt på Københavns Universitet findes Den Arnamagnæanske Samling, der består af flere end 700 islandske, danske, svenske, norske og andre håndskrifter. Selv om en del af håndskrifterne af sagaer i årene fra 1971-1997 er udleveret til Islands Universitet, er Den Arnamagnæanske Samling forsat verdens væsentligste samling af oldnordiske håndskrifter. Forslaget om at nedlægge de fag, der er relevante for studiet i disse kilder til nordisk historie, sprog og litteratur er blevet mødt med kritik og ord som "et svigt af fællesnordiske relationer", og et angreb mod "uerstattelig kulturarv" og i relationen mellem Færøerne og Danmark et "anslag mod rigsfællesskabet". Den nordiske historie er i sit udspring en fælles historie, hvor mennesket med en høj grad af fælles identitet igennem sekler har præget ikke alene Norden, men store dele af verden.

I Latinamerika ved de vidende eksempelvis godt, at den "magiske realisme" ikke er en litterær opfindelse, der eksklusivt er forbeholdt det sydamerikanske kontinent. En forsker og forfatter som Jorge Luis Borges henviste til de islandske sagaer, hvis man ville erhverve sig indsigt i de latinamerikanske forbilleder. De sagaer, der også har inspireret og forsat inspirerer generationer af forfattere og helt essentielt er vidnesbyrd om brydningen mellem nordisk mytologi og kristendom. Der findes jo gudskelov forsat kyndige og engagerede mennesker, der sidder inde med en viden om oldislandsk og norrøn historie på Københavns Universitet. Disse fortræffelige og kvalificerede mennesker tog initiativ til og udgav den store, helt essentielle udgave "Islændingesagaerne. Samtlige sagaer og niogfyrre totter", et pragtværk i fem bind, der udkom i 2014 på de nordiske sprog som del af et fælles nordisk initiativ. Dette værk kunne ikke være nyoversat og dermed nyfortolket, litterært

og historisk, hvis ikke oversætterne havde kunnet oldislandsk og var uddannet til det ved universiteterne.

Lukker Københavns Universitets ledelse ned for fag og undervisning i både de levende og de ”døde” nordiske sprog, taber i første omgang Danmark, men i næste omgang de øvrige nordiske lande, således en lang, krævende og igennem generationer opbygget forskningstradition. Og dermed en vidensbase, der vil tage årtier at genopbygge for de forskere, der eventuelt måtte søge viden derom i fremtiden, og kan hitte rundt i de efterladte vidnesbyrd med andet end uvidenhedens blindhed. Hvis kilder og skrifter ellers er bevaret på sikker vis. Og det kan betvivles, hvis ikke nogen til den tid sidder inde med viden om samlingernes og forskningens værdi. Det kan være forskningen i de nordiske sprog og den nordiske litteratur er lille, men betydningen er omfattende for forståelse af både den nordiske identitet og menneskelige erkendelse og den litterære og æstetiske kvalitet, der er indeholdt i de nordiske sprog.

Politiske konsekvenser

Norden er ikke en udbrændt ghetto af forkullet sproglig og litterær fortid, men en levende nutid. De vidner nordisk litteratur og forskningen og formidlingen af den om. Som det fremgår af dette nummer af *Nordisk Tidsskrift*, der fortæller om bogudgivelserne i de nordiske lande 2017, er der tryk på og frodighed over feltet. Værker prises, mange oversættes og udgives internationalt, og for adskilliges vedkommende har de rødder direkte ned i en norrøn fortælletradition. At ønsket om at nedlægge sprog og forhindre udbredelsen af sprog i sidste ende kan have politiske konsekvenser og være ødelæggende for regional identitet, kultur og historie, kan læseren forvise sig om i nærværende udgaves oversigter af finske Mervi Kantokorpi og finlandssvenske Gustaf Widén. Begge beretter om den smertefulde kulturpolitiske situation i Finland og landets to sprog: finsk og svensk. Sidstnævnte en minoritet, men en afgørende væsentlig sådan både kvalitativt, litterært og identitetsmæssigt i landets historie og litterære tradition.

Finlands kulturminister Sampo Terho, der repræsenterer det lille højreparti Blå fremtid, mener at svensk bør forsvinde som nationalsprog. Sker det, vil en stor del af de væsentligste finlandssvenske forfatters bøger: romaner, digtsamlinger, biografier og essayistik, ikke længere være en del af landets aktuelle litteratur. Men en udgrænset fortid, der officielt ikke er værd at beskæftige sig med. Forfatteren og instruktøren Juha Hurme blev i 2017 tildelt Finlandiapriset, Finlands mest prestigefyldte litterære pris, for den mægtige historiske roman *Niemi* (næsset, odden). Forfatteren, der skriver på finsk, havde ét råd til sine læsere og alle, der vil vide noget om finsk historie: ”Lær jer svensk, tumper!” Det fik Sampo Terho til at bede forfatteren om en

undskyldning. Den har han ikke fået. I stedet ligger det bedste bevis på nødvendigheden af at holde landets to sprog ved live i Juha Hurmes kulturhistoriske epos, der handler om de mange folk, der igennem tiderne har beriget de nu finske landområder med forskellige sprog og eventyr. Sagaer, som eventyr kan oversættes med på svensk.

Hvis det nordiske eventyr skal fortsætte, kan det ikke nytte at myndigheder og beslutningstagere i de nordiske lande forsøger at lukke sprog, viden og forskning ned, der er afgørende for nordisk identitet og skaberkraft. Det er der ingen visdom i, ingen vision, kun dumhed og åndløst tyranni.

LARS BUKDAHL

SAA ÅPENEDE STRATOSPHÆREN SEG – Årets danske skønlitteratur 2017

Originalitet er jo ikke et objektivt, målbart kriterium for noget som helst. Desværre! Men hvis vi et nu øjeblik lod som, at det var, og vurderede de danske skønlitterære bøger, der udkom i 2017, efter, hvor originale de faktisk formåede at være, så tænker jeg, at det originaleste værk må være faktisk en debutbog, *Joakim Vilandts* genreløse *Cassandra*. Og den eneste måde at bevise det på er at citere umiddelbart, offensivt løs, dette er side 76, et stykke inde i ”Tredje bog”, ”Efteraaret sjunge”:

Saa aapnede Hvælvet seg over Jorden. Alle Skinne och Albuer sloges over Kors med Vejene. Trafiklysene krøllede sammen og spyttede Rødt. Der koliderede Biler, flyvende i Halvdele mod Hvælvets hæse Porte, Cykler famledes af Jordens Skyger, Ændestationerne omsluttede Toget med Staalrækkerne, hvor togets Glads klimtrede blandt de Rejsennes Kylen-Rundt av Tasker ov Sko. Alt Tøjet revnede oq ble farveløst foran alle knækkede Knæe, saaa de kunde famle atter efter Hænderne bukket i Mørcket. Hundene sprang fra deres Tasker og kastede seg ned fran Taget, flyvende Kviksølv ov Crap følged dem, Halvmennesker ov Maager følged dem. De raabte Vraal ochq burde kaldtes Dyr, bla-frede ulyksaligt hungrend. Sønderrivende Glam ble deres Fortælling, befordrede Køtere slugte deres egne Ord, Politiet tog Pels paa og rendte inni Vinduer paa allefire og flyvende.

Pyh! Eller måske rettere: Püh! Dette er en hæsblæsende, stadig mere hallucinatorisk – hvad sker der for de hunde til sidst og for politiets hundeliggørelse? – scene, men det er det jo for den umiddelbart overfaldne læser først i anden omgang: i første omgang er det en omhyggeligt excentrisk og altmodisch fejlstave stykke tekst, som gør det

virkelig svært at se endestationerne for bare skræppende ænder, når de nu er blevet omdøbt til ”ændestationerne”. Men det vilde og vildt originale er, at apokalypsen og fejlstavningen går op i en højere – ikke enhed, men – splintret nødvendighed. Som om sproget bliver nødt til at gå ud af sit gode skind og paradoksalt jage bagud til 1700- og 1800-tals-dansk, bogstaveligt talt gå barok, for at komme op på siden af den katastrofale fremtid.

Vilandt er født i 1991, 52 år efter den særdeles levende prosalegende *Svend Åge Madsen*, der er forfatteren til årets næstoriginaleste værk, romanen *Af den anden verden*, en rigtig mursten på 534 mod Vilandts viltre grankogle på 138 sider (Madsen debutbog, "Besøget", kom lige op på 201 sider; efterfølgeren "Lystbilleder" er den mere oplagt parallel til "Cassandra" og ikke kun fordi den er nede på 135 sider).

Bogstaveringen er ikke deformeret hos Madsen, til gengæld er hver eneste af de 24 såkaldte ”slæt”, romanen består af, skrevet på deres egen fortælle-måde, i deres egen fortællestil og fortællegenre, i en sekvens og et udvalg, der cirka følger og repræsenterer fortællekunstens udvikling de sidste 3000 år. Og fordi Madsen er så bandsat en hittepåsom og, ja, original forfatter bliver en håndfuld af de sidste fortællefaconer nødt til at hans helt egne til lejligheden

påhittede. Det første ”slæt” omgår udviklings-reglen og vælter frem akut og modernistisk hulter til bulter og minder faktisk slående om Vilandts apokalyptiske visioner:

Tågen. Skriget. Skrigene der opstår, ikke de kendte, vanvidsskrig. Tågen, truende, eksplosionen. Ikke det vanlige vanvid, vanvid over vanvid. Tågen, der kvælder alt, tågen der suger al menneskelighed til sig. De sure giftig-gule svovldamp der æder enhver erindring. Opslugt af tiden grådige gab./ Eksplosionen der har efterladt et hul i hegnet. Skrigende kvindeskikkelser, skeletkvinder der flygter gennem hullet i edderkoppe-nettet. Tågen har jaget vagterne på flugt, må vide hvad tågen bærer med sig, glemsel, udslettelse, lidelser, flere lidelser, lidelsers evighed.

Det, der sker i denne første, katastrofale stil, er – finder læseren snublende ud af – at en flok kz-fanger flygter fra deres fangenskab gennem en hukommelsesødelæggende gifttåge, får bordet et skib og sejler hele vejen til Australien, hvor de med helt blanke identiteter skal starte forfra med ikke bare deres liv, men selve civilisationen: Alt skal genopfinde, kærlighed såvel som briller, for nu at nævne to af de væsentligste civilisatoriske goder, Ergo starter fortællefaconerne også forfra, med myter og krøniker, for det er det nye samfunds beboere, der selv er fortællerne – og de første læsere, de forrige ”slæt” bliver læst og tolket i de næstfølgende. Romanen bliver dermed både et fortællekatalog og en alternativ civilisationsrevy, men heldigvis også bare en samling umiskendelige Madsenske skrøner, samtidig med, at udgangspunktet i koncentrationslejren hele tiden grumt resonerer med. Det kan næsten ikke blive mere ambitiøst, men heldigvis er en af ambitionerne også at underholde skamløst.

Det tredjemest originale værk hedder paradoksalt nok *Parasitsonetterne* og er skrevet (og udregnet) af *Martin Larsen*, født midt mellem Vilandt og Madsen i 1969. De sonetter, der parasiteres på, er de berømteste sonetter i dansk litteratur, Inger Christensens sonetkrans ”Sommerfugledalen”. I første omgang udfører Larsen forskellige julelegende operationer på originalen, ”Bibeholder de vokaliske lyde,/ men ændrer de konsonantiske” fx. I anden omgang syrer Larsen forgrublet ud, med samt computerprogrammeringer og kulørte (og vildt flotte) grafer, på planen om at skabe en såkaldt ”digtalef”, hvor en sonetkrans udvider sig uendeligt indad og udad: Mestersonetten i

sonetkransen bliver menig sonet i en anden krans, mens hver af kransens egne menige sonetter bliver mestersonet i andre kranse. Hvis man forstår, hvad jeg mener, for hvis man ikke gør, kan man nøjes med at kigge på grafernes vilde flothed, som i mangel af den reelle sonetkrans-uendelighed kommer til konkret at repræsentere den strengt udregnede værkdirøm. Og i mangel af en kulørt og vildt flot graf er her en bid af forordet, der underforstået polemisk inderliggør uendelighedsfornemmelsen, thi inderlig er ikke kun kærlighedssorg & co. (den første oplevels af uendeligheden er, selvfølgelig, stjernehimlen):

Min anden oplevelse af uendeligheden – ikke bare som et sprogligt udtryk, men som noget også forestillingsevnen kan fremmane en intuitiv idé om – kom ikke fra astronomien, men fra visualiseringer af matematiske forhold: Peitgen og Rochters zoom ned i Søhestedalen, det område i det komplekse plan, der ligger på grænsen til Mandelbrotmængden. Det komplekse plan består selvfølgelig af tal, og at talsystemer indeholder uendelighed er indlysende, men den rygmarvsrislende oplevelse af at man dykke uendeligt dybt ned mellem stadig mindre trekant-X'er og finde ikke bare sterile gentagelser, men ufatteligt komplicerede og dog let genkendelige mønstre og skalavariationer, er stadig slående smuk og forunderlig.

Ankommet til fjerdepladsen for originalitet begynder det allerede at blive svært at finde genuine kandidater, fordi vi bliver nødt til at skelne mellem originaler, originale forfattere og originale værker (skrevet af originale forfattere, ellers var de aldrig nået frem til værk-originaliteten, der jo er en slags originalitet i anden potens), selvstændigt, singulært, i deres egen ret originale værker. For hvad med de to fantastiske mursten af *Hans Otto Jørgensen* og *Ursula Andkjær Olsen*, *Revolutionær* og *Krisehæfterne*? Der på en måde er bevidst ikke-originale værker, fordi de forlader sig rent på forfatter-originaliteten fremfor værk-originaliteten (som begge forfattere har excelleret i tidligere). I Andkjær Olsens tilfælde ved bare at skrive løs på de øjeblikkelige følelser – især de grimme: hævn, jalousi – og tanker og fabuleringer, ubændigt og indædt fremadvæltende. I Jørgensens tilfælde ved at trække alskens skeletter, både fiktionspersoner, forfatterhelte og skrivefaconer, ud af forfatter-skabet til lystig dødedsdans, rundt og rundt i spejlkabinettet, ikke for ingenting er genrebetegnelsen ”En Andy Warhol-komposition.” Selv- og særmytologi i lys lue.

Et eksempel på forfatter-originalitet i højkoncentreret renkultur kunne – ved siden af årets bøger af *Simon Grotrian*, blandt andet salmesamlingen *Ravnekost og slager* – være *Birgit Munchs* lille, mærkelige bog med den lille, mystiske titel *Brungst*, her går sproget og visionerne grasserende amok mange slagmarker hinsides Joakim Vilandt, alt forvrænges og sammensplejles til fræsende rundtossede klumper af skrift. Sådan her fx, ”Kløjs”:

Vrangsløjfespolet tidsmærskinen/ inderligt kløjs i galooperende galasker/ fra skabelsens slutte ansigt kommer/ jeg i stedet for: 'lad der blive lys' til at/ gispe: 'lad der blakblomstblævre/ blybyldbirkvirtualpråstiuært/ pariagammaspinsterscumliberosutte/ spandocdattæerholyzborgmutant/ kønstkatestradocasterkatastrorgastisk/ styrtbløde lyd' så ønskebarnet bliver/ kråse i alle forsøgspirzonerne/ lazarussisk rouletloftløft/ labyrintlinklæske ludder så solen ikke/ udsprutter lys men tværtom/ sprætsprudler lyd interfernalsk/ omkalfatret antiklimax-krigschrist.

Birgit Munch bor på Bornholm, så hun er hverken landsbytosse eller storbygal, hun er klippeoriginal.

Døden er polyfon

Året stærkeste og mest gribende bog, *Naja Marie Aidts Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage*, blev (til forskel fra samtlige ovennævnte) faktisk en bestseller, selvom det ikke er sikkert, at alle de, der har købt bogen, også har haft nerver til at læse den færdig, for den handler om det værste af alt, et barns død: Aidts søn, Carl, døde som kun 25-årig, da han påvirket af svampe sprang ud ad et vindue.

Det føles forkert at kalde bogen (eller forfatteren) original, for det er det sidste, den (og forfatteren) er interesseret i at være, og selvom ærindet ikke kan være inderligt, er metoden endnu mere anti-original end i Andkjær Olsens og Jørgensens bøger, fordi Aidt ikke bare er flerstemmig i eget navn – hvisker, skriger, nynner, taler nøgternt, behårdt stammende i en føljeton gennem bogen om tiden fra hun fik opkaldet om ulykken, til Carl blev erklæret død på hospitalet – hun låner også andres ord og tekster, Carls egne notater og digte og tekster om sorg af store digtere som Mallarmé og Anne Carson og Jacques Roubaud, og hun låner tekster af sig selv som den anden, hun var, før Carls død, dagbogsblade, digte og drømme om Carl, og hun citerer nær-kriminalistisk fra politirapporten om den fatale nat, fordi der blev reageret underligt sent på alarmopkaldene; således er jeg ikke bange for at udnævne "Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage" til også at være årets bedste kriminalroman, selvom jeg højst har læst 5 % af den oppumpede genrehøst.

Teksterne af Mallarmé er fragmenter fra et aldrig afsluttet manuskript om sorgen over digterens søn, der døde otte år gammel, og oversat til lejligheden af ovennævnte sonet-original Martin Larsen. Det er hård, rådvild skrift, som Aidt bog har tvunget frem til at findes på dansk omsider. Digterne tager hinanden i hånden for at sige det, der ikke kan siges, for at lade ikke-værens kimen klinge:

for derefter blot at se ham/ som ideal -/ senere, ikke længere ham/
levende der – men/ kimen af hans væren/ trukket tilbage i sig selv/
kimen der lader os/ tænke for ham/ - at se ham (og at)

Det er svært ikke i samme åndedrag at nævne *Maria Gerhards* bog *Transfervindue*, som udkom lige præcis en uge før, at Gerhardt, også kendt som DJ Djuna Barnes, døde af den kræftsygdom, hvis dødelighed hun var smerteligt klar over. Ikke desto mindre ejer bogen en forunderlig lethed i tonen, som den udfolder sin jordnære, let satiriske sci-fi-fantasi om velhaverforstaden Hellerup (hvor disse linjer skrives) omdannet til et stort lækkert, bæredygtigt hospice, hvor døden er sat på pause. Hvilket den i virkeligheden jo så kun var, så længe bogen blev skrevet på og var i produktion. Døden kan ikke overvindes, men den kan bydes trods med bogstavelig viljestyrke i liv- og temperamentsfulde mindesmærker i form af bøger.

Rummelige og rumlende romaner

Sigende nok derfor optrådte kun én roman, efter egen genrebetegnelse, i original-revyen ovenfor. Romanen er den genre, der har lettest ved at ignorere eller glemme eller bare være helt ubevidst om nogen fordring om originalitet, på stil- såvel som kompositionsniveau – og på ikke mindst virkelighedsgengivelses-niveau: Alt, og til hver en tid 105 % af kriminalromanerne, bliver altid den samme grå realistiske, synsvinkel-psykologiske grød. Derfor bliver jeg ekstra glad, når romaner faktisk husker og formår at te sig bare nogenlunde egensindigt, hvilket så godt kan føles lidt uretfærdigt overfor poesiens og hybridernes egensindigheder, som jeg godt kan komme til at tage for givet.

En original roman er *Ida Jessens Dr. Bagges anagrammer*, belønnet med Kritikerprisen, en landsbylæges kloge, diskret følsomme notater (og alt for få anagrammatiske julelege) et godt stykke tilbage i forrige århundrede, hvilket burde være alt for pastiche-godmodigt projekt til at lykkes for Jessen, der plejer at være bedst til skrumlet, men det gør det så bare alligevel, med sådan et mirakuløst prikkende nærvær under den værdige lægefacade.

En original roman er også *Kamilla Hega Holsts Rud*, der virkelig ikke tager det roligt, men jager rundt med sin ekstremt nutidige, kvindelige jegfortæller på jagt efter en forsvundet teenagesøn og side om side med en dæmonisk eksmand, parallelt med anagrammerne hos Jessen (og graferne hos Larsen!), optræder hos Hega Holst (alt for få) gådefuldt overtegnede landkort, der skal gennemskues for at nå frem til sønnen; "Rud" er en collage-psyko-gyser de luxe, der helt sikkert må være årets næstbedste kriminalroman efter "Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage".

En original roman er også *Pablo Llambías' Natteskær*, hvis den bare var til at læse igen for al den støj fra dens lighed med de kontroverser, der førte til

Llambías' afgang som rektor for Forfatterskolen, og som først blev for alvor øredøvende hørbar, da den anden part i sagen flere måneder efter bogens udgivelse lod høre fra sig. Da bogen stadig var til at læse og rektorafgangs-sporet (og dets tvivlsomme etik som fiktivt camoufleret partsindlæg) kun var et svagt rumlende sidespor til hovedsporets fortælling om en amour fou, som driver jegfortælleren helt fra koncepterne (og konceptualiteterne), punkteret af små syrede dyrespor, lod den sig læse som en temmelig original roman, helt panisk og helt kold og temmelig sær.

Originale romaner er også *Peter Adolphsens Rynkekneppe-sygen* og *Peter Højrup's Til stranden* og *Henning Mortensens Hr. og fru Sørensen ser syner* og *Cecilie Linds Til en engels forsvar*. Adolphsen og Lind fabulerer henholdsvis omstændeligt og vidtløftigt om henholdsvis en grim sex- og aldringssygdom og om en melankolsk skytsengel, Højrup og Mortensen beretter henholdsvis sirligt og oprømt om henholdsvis samvittighedstyngtet ferierejse og galsindigt komplot. Nå ja, der er også *Louis Jensens På bakken højt oppe et hvidt hus*, der fortæber sig helt i et med ikke-australske S.Å. Madsen konkurrencedygtigt fabel-Århus.

Og som forudset forsømmer vi overfloden af original poesi til fordel for håndfulden af originale romaner, digtbøger af blandt andre *Christina Hagen (White Girl 2)* *Thomas Boberg (Mexicocitydigte)*, *Jesper Brygger (Transporterne)*, *Peter Laugesens (Travelling)* med samt hans genfundne 70'erværk, "Tohuvaobohu", *Peter Nielsen (Tider)*, *Signe Gjessing (Ideale begivenheder)*, *Lone Munksgaard Nielsen (Hvis du møder en ensomhed)* og *Cia Rinnes (L'Usage du Mot)*, i ualfabetisk rækkefølge efter forholdstallet mellem vildskab og forfinelse, de vildeste første, de fineste sidst. Og åh, hybrider, hverken ellerterne (for nu at tale Birgit Munchsk): *Jørgen Leths* dagbogsrømmen sig *Men jeg er her jo*, *Jens Blendstrups* havelåge-indlevelser *Havelågebogen*, *Line Knutzon* (herligt succesrige) stire- og nonsens-brevkasse *Camille Clous* brevkasse og *Harald Voetmanns* Vestegn-arkologi *Tingtale*.

Splintret frimodighed

Lad mig slutte denne galopperende gennemgang med årets anden betydelige debut, ved siden af Joakim Vilandts "Cassandra", *Sophia Handlers Feberfrihed*, der er brandoriginal ved at være en lang kedelig teenage-autofiktion laser-mikroskoperet til febril, splintret frimodighed, sådan her, rekordsitrende dansk skønlitteratur 2017:

Man bør kun røre ved brusenichen gennem en vaskeklud. Pitabrød, hvis der er stanniøl over. Man har lige spist en tørret figen og pillet dens stilk ud af munden. Det er allerede langt op af formiddagen, og så kan man ikke bare falde i søvn igen. Måske skal man ligge helt stille. Så gå man nok over. Eller man har igen drukket cola nok til at kunne bevæge læberne. Kure ned ad gelænderet, numsen først. Fokusere på at blive en bedre datter. Sekretær. Elsker. Spørge mere ind til alt, hvad man har liggende foran sig. Hvad er det dér for et stykke slik?

Det er jo det då er helt særlige, originale stykke slik!

MERVI KANTOKORPI
 POESI OCH PROSA
 SÖKER BRYTNINGAR
 Finsk litteratur 2017

Prosa

Med berättelsen och romanen *Niemi* (=Näset, Udden) på nära femhundra sidor om Finlands historia tog författaren och regissören *Juha Hurme* Finlandia-priset 2017. Diktatorutväljaren av priset var Elisabeth Rehn, f.d. försvarsminister och expert på internationella frågor. Hurme höll ett tvåspråkigt pristal, som det finns skäl att citera långt, ty citatet säger också mycket om den belönade romanens etos.

Förbundet mellan snålhet och dumhet, enfaldiga uppfattningar och rädsla ger i bästa fall upphov till ojämlikhet, våld, politisk oreda och en ny, hemsk intressant trend: förnekelse av verkligheten. Konsten och vetenskapen är de enda redskap, med vilka detta kaos går att klara av, så att utvecklingen från apa till människa inte skulle bli illa avbruten. Någon annan konst finns inte. Kultur och upplysning är hårdaste verklighet! Allt annat är jämfört med dem bara skräp.

Mina viktigaste lärare inom skrivkonsten har varit Elmer Diktonius, Edith Södergran, Gunnar Björling, Runar Schildt och Lars Huldén. De här finlandssvenska författarna har lärt mig allt som man behöver veta för att vinna Finlandia-priset i skönlitteratur. Checka till exempel Elmer Diktonius, om ni inte tror mig, checka redan i dag, han är så suverän! Vilken exploderande styrka! Vilket jubel av stormande ord! Vilken glädje för bokstäverna!

En betydande del av den bästa finska litteraturen genom alla tider har skrivits på svenska. Det är också bra att komma ihåg två viktiga suomi-poikaa, två begåvade apor, Mikael Agricola och Alexis Stenvall, var helt tvåspråkiga. Det var därför de kunde utföra sitt halsbrytande jobb med det finska skriftspråket. Annars skulle det ha varit omöjligt.

För er, som inte förstod vad jag nyss sa, har jag bara ett enkelt råd: Opetelkaa ruotsia, juntit! ("Lär er svenska, tontar") Er världsbild öppnar sig egendomligt."

Ironi och humor är svåra genrer, det sägs än en gång. Författarens ord retade upp kulturminister Sampo Terho (blå), som är motståndare till undervisningen i 'tvångssvenska' och som offentligt bad Hurme be om ursäkt. Men största delen av finnarna hälsade det upplysningsvänliga talet med entusiasm. Hurme lyfte upp utbildningen och kulturen – de enda vapnen i dagens värld. Dessutom tog han upp en väsentlig omständighet för den finska litteraturen: hur oerhört mycket den finlandssvenska litteraturen har betytt för den finska litteraturen, särskilt för poesin.

Hurmes kulturhistoriska roman "Niemi" intränger i det finska näsets liv med start i den första explosionen och den ståtliga kosmiska evolutionsberättelsen. Genast i början märker man att romanen är encyklopedisk. Den rör sig med fakta och på ett vetenskapligt utforskat område, men är skönlitterärt skriven. I centrum ligger Finlands historia under den svenska tiden, och romanen slutar 1809, dvs. när den ryska tiden börjar. Den stora idén i Hurmes roman är den finländska uddens kulturella mångfald. Det lilla området har trampats av folkgrupper som talat olika språk.

Berättaren av den breda krönikan frigör sig från förklaringsmodeller som börjar med orden

folk eller etno. Nationalism i olika former sparkas ut på verkets sidor. Ett viktigt tematiskt utvecklat grunddrag i romanen är kristendomens inverkan på kulturen. Österlandet i det svenska riket börjar förändras småningom allt efter att kristendomen utbreddes. Romanens berättare frågar hurtigt om Mikael Agricola egentligen var mera till skada än till nytta. Reformatorn och Bibelns översättare till finska satte visserligen i gång den skrivna finskan, men startade samtidigt den religiösa litteraturen och den kristna läran. Enligt Hurmes berättare förstörde den folkets egen kultur och dess andliga liv, som var fullt av trosföreställningar, speciellt diktningen på Kalevalamått. Romanen förs framåt med anekdoter och mikrohistoriska berättelser och den är festligt rolig. Till exempel kungahusens konflikter inom familjen berättas som mäktiga farsor och faktiskt: "Verkligheten är mera pervers än sagan."

Romanens berättande krönikör säger sig vara en tammerforsbo som heter Juha och som påminner om författaren, som nuförtiden bor i Tammerfors. Gestalten är dock en med många retoriska metoder producerad fiktiv storpratare. Strax efter att Finlandia-priset utdelats uppstod en debatt om huruvida 'Udden' ens är en roman. Enligt vissa kritiker är boken en essäsamling eller ett historiskt arbete, som den också har marknadsförts som. Jag recenserade själv boken genast på utgivningsdagen i *Helsingin Sanomat* och kallade den roman just för den omsorgsfullt utvecklade humor och parodi som dess berätt-

tare står för. Romanen kan dokumentera sig på fakta eller dokument eller inte, men dess språk och berättande avgör till slut om den är skönlitterär eller inte. Historieskrivningens narrativa natur ger över huvudtaget alltid upphov till debatt. I varje fall är efterdiskussionen alltid viktig därför att rörelsen mellan de olika typerna av litteratur ännu en gång blev föremål för debatt. De självbiografier, som kända skönlitterära författare nu skriver, blandar läckert ihop samma kortlek av fakta och fiktion. Detta kommer man säkert att få erfara hösten 2018, när biografien över Kimi Räikkönen, skriven av Kari Hotakainen kommer att utges. Elisabeth Rehn hade en krävande uppgift då hon läste igenom Finlandia-priskandidaterna, för bland dem fanns också andra ovanliga och tjocka romaner. *Miki Liukkonens O* var en lunta på nästan tusen sidor, vilken som roman och postmodern tidsskildring står i skuld i synnerhet till boken *´Infinite Jest`* av David Foster Wallace. "O" är tillika en siffra och en bokstav samt en cirkel. Den strävar att nå fram till informations-samhällets yttersta punkt genom ett jättestort persongalleri, berättelselinjernas mångfald och noternas kraft och ändlös medikalisering. Denna världens yttersta kant producerar neuroser, tvångsmässiga symptom, hysteri och olika problem relaterade till kroppsbilden som åstörningar och ständig medikalisering. På något sätt kan romanen sägas vara "oläsbar", dvs. dess berättelser och personer går inte ihop till något lineärt helt eller erbjuder någon betydelsehelhet som skulle ge romanen innehåll som motsvarar budskapet.

Men vid sidan av allt kaos producerar Liukkonens språk utomordentligt fina och exakta kedjor av detaljer, som ger romanen ett märkligt djup. I dess textuella värld trivs man på samma sätt i stroforna av ett diktverk, hela tiden befinner man sig intill överraskningar och oväntade vändningar. Romanens huvudperson är en modern människa, både i detaljer och i det privata. Han förmår inte producera helheter och stora berättelser, men kunskap och information vid stranden av ändlösa strömmar. Den imponerande, men krävande romanen var också på förslag till Runeberg-priset.

Jaakko Yli-Juonikas ihågkoms för sin experimentella, ergodiska "Neuromaani" (2012), och hans nyaste roman, som också var på förslag till Finlandia-priset, *Jatkosota-Extra* (Fortsättningskrigs-extra) släpper inte läsaren ifrån sig ett dugg lättare. Den nästan sjuhundra sidor långa lunta, som är grafiskt noga formad, intressant och experimentell undersöker en kantig politikers försvinnande. Den roliga och galna berättelsekedjan ringlar in sig i sannfinnarnas *´Jytky`* (Skräll) dvs. en kraftig uppgång och en valseger, objekt för satiren är dagens Finlands nationalistiska grupperingar, den faktiska nynationalismen, som har erövrat utrymme i medierna och i nätdebatten. Textens stora speglingsyta är givetvis det av Trump ledda USA. Boken leker med språket och den skriftliga uttrycksformens genretyper, blandar olika kulturer och får dem att tala. Världen förefaller att ha förlorat sina fästpunkter, och tiden

efter sanningen med sina förete-
elser breder ut sig för läsaren i
denna politiska satir. Berättelsens
många hemligteoretiska formatio-
ner öppnar sig bäst om man har
följt de politiska svängningarna
och känner t.ex. talesätten i nät-
diskussionens spalter. Romanen
kan kännas som ett begreppsligt
monstrum, om man inte begri-
per att den är en parodi på den
debattkultur som råder i internet.
På det hela taget kan man säga att
Finlandia-urvalsjuryn gjorde ett
gott arbete då den lyfte upp också
mycket krävande romaner till för-
slag: den finska romanens breda
spektrum lyftes verkligen fram.

En överraskande och stilis-
tiskt utmattande roman är också
Matias Riikonens andra roman
Suuri fuuga (Den stora fugan),
som fick Kalevi Jänttis pris till
den unge författaren. Också den
borrar sig in i den människornas
värld som föds i språket och som
också försvinner med språket.
Romanens form är storslagen,
en musikalisk struktur, där de
märkvärdiga människofigu-
rerna vandrar i ett finskt landskap,
som förändras från forntiden till
långt in i framtiden. Strukturen
Fuga – temat och dess föränder-
liga variationer – förverkligar
utmärkt romanens stora idé om
den försvinnande världen av
språk och fantasier. Romanen
verkar att berätta om hur världen
blir trängre och flyr språkets
referensrelation också mellan
dem som talar samma språk,

genom att orden småningom förlorar sin betydelse och deras ”mening” försvinner eller förändras.

Runebergpriset utdelades till *Marjo Niemi* för hennes roman *Kaikkien menetysten äiti* (”Modern till alla förluster”). Den är hennes femte roman. Författarens dramaturgbakgrund kommer intressant till synes i romanens struktur: kvinnan som arbetar i ett stort lager tappar liksom bort sig på den stora arbetsplatsen och träffar plötsligt i lagrets dunkel sin döda mor liksom utställd på en scen. Hon börjar föra en lång monolog vid moderns kropp. Den för kvinnan till hennes barndom och särskilt till hennes avlägsna modersrelation, men också till den egna maken och den lilla dottern. Romanens mörka, ironiska berättelse är till slut befriande. Kvinnan förmår genom sin egen familjebildning också se de hårda randvillkoren för moderns liv. Romanen skildrar vuxenhetens svåraste stund, då man ser att man fungerar inom samma kedja och genomför – mutatis mutandis – den egna kulturens konstruktioner, på gott och ont. Genom den av svart humor präglade romanen skiner ett etos av närvaro och kärlek.

Marjo Heiskanens Mustat koskettimet (”De svarta tangenterna”) är en utmärkt roman från den klassiska musikens värld, och av dess interna grepp kan man inte undgå att observera, att författaren också själv är musiker. Berättelsens centralperson är en medelmåttig pianist, som samlar en klassisk trio. Romanens spänning uppstår mellan henne och trios assistent. Denne har varit en lovande pianist, men hennes karriär stoppades av problem med händerna. Den klassiska musikens trollcirkel skildras som en scen för de musikaliskt passionerade, som egentligen inte kan förstås av utomstående. Den instrumentala musikens krav har tagit gestalternas barndom och ungdom, de har gett sitt allt på den absoluta musikens altare. Av alla konstarter bildar musikerna den kanske mest sammanträngande inre kretsen – ett slags stamfrändskap – just på grund av livslånga studier och bindande träning.

Rosa Liksoms Everstinna (”Överstinnan”) är en fin roman från fascismens uppstigande i 1930-talets Finland. Liksom är intresserad av just hur fascismen eller liknande ideologier fick

människor med sig som var mycket sinsemellan olika. Berättelsens inramning och förebilden för dess jagperson är den lappländska författaren Annikki Kariniemi (1913-1984), men det är bra att komma ihåg att romanen inte är en biografi. Kariniemi är bokens överstinna, som varit gift med den nazisinade jägaröversten Oiva Willamo. Willamo verkade under andra världskriget som tyskarnas förbindelseofficer och var bl.a. bastukamrat med Himmler. Också Kariniemi drogs till en energisk nationalsocialism med dess livaktiga ungdomsverksamhet. Överstinnan berättar egentligen under en natt hela sin livshistoria och speciellt det familjehelvete, som hon upplevde som överstens maka. Romanen är skriven på tornedalsdialekt alltså på ”meänkieli” (vårt språk). Det verkar som om detta nordliga språk är hela romanens huvudperson. Så otroligt skickligt kan Liksom med dialektens hjälp få fram de problematiska personernas mentalitet och värld.

Kalevi Jänttis pris fick också *Olavi Koistinens* lysande debutnovellsamling *Mies joka laski miljardiin* ("Mannen som räknade till en miljard"). Dess texter för oss till dagens värld, till de virtuella verkligheter, där de introverta människor som är lagda för neuroser umgås mestadels med sig själva. Den digitala världen och internet erbjuder andligt sällskap och kontakter, så den egna bubblan kan byggas ut nästan vart som helst. "Allt i världen är ju redan sagt", tänker nörden i novellerna och säger därmed något väsentligt om dagens värld, där allt verkar ha sagts förut.

Den andra novellsamlingen som det verkar finnas skäl att plocka fram *Uraanilamppu* (Uranlampan) är författad av den som skald kända *Harry Salmenniemi*. Det är ett säreget projekt att omskriva gamla texter, även skönlitterära som Juhani Aho och Teuvo Pakkalas noveller. I stället för ironi eller parodi bjuder omformningarna på förvåning när det gäller skillnaderna mellan världar och kontexter. Hur människan och hennes tid på ett sätt förändras, men också förblir densamma, kommer fint fram i idén om att skriva ovanpå. Till stämningen påminner temana om Matias Riikonens roman "Suuri fuuga" ("Den stora fugan"). På det hela taget kan man säga, att författarna av den yngre generationen – prosaister och poeter – på olika sätt funderar på hur den nutida människan upplever hur livet förändras. De undersöker de brytningar och samtidigt de kontinuiteter, som ingår i språkets och uttrycksformens digitala, globala värld, i dess olika medier, även i litteraturen – och slutligen i den gammaldags världen med samtal mellan två.

Poesi

I den finska dagspoesin syns för närvarande en mycket tydlig skillnad mellan teman som är knutna till vidsträckta samhällseliga, etiska frågor och deras värld. Människan och den antropocentriska världen ses kritiskt och till skillnad från 1900-talets litteratur, betyder politiskt inte partipolitiskt eller

färdigt skrivna ideologier, utan mera generellt individens, samfundets och det postmoderna jordklotets frågor och svar. Denna ändring som har skett inom det sista decenniet är intressant, då man tänker på hur starkt intryck det yngre släktledet av diktare har tagit av experiment och den s.k. språkmedvetna poesin (language- poetry). När man tidigare har tänkt, att diktspråkets avantgardism inte riktigt lämpar sig för en uttrycksform där innehållet är det centrala, så bevisar nutidens poesi nog något helt annat. Verken förenar i sin form utmärkt experimenterande och mera traditionella diktformer, speciellt diktning i området mellan poesi och prosa har börjat förekomma. Dessutom förefaller de allt oftare att ha ett öppet och mera betydelsefullt budskap.

Det poetiska och det politiska tycks utan möda förenas i boken *Värit* (Färgerna) av *Maria Matinmikko*, som är slutet på en trilogi. Poeten har själv betecknat sin konstnärprofil som politisk, och hon nämner böckerna i sin trilogi *Stilleben* med titlarna ”Valkoinen” (Vit), ”Musta” (Svart) (2012). Den från bildkonsten bekanta kompositionen beskriver också väl som begrepp den serie av diktverk, där betydelseerna uppstår av relationer och jämförelser. Böckerna uttrycker sig fritt från prosa till strofer av poesi, och temana rör sig mellan kroppens, sexualitetens och könens frågor. *Matinmikko* använder ett kraftfullt, av erfarenheter och iakttagelser grundat språk, där särskilt synsinn och blicken är viktiga. Boken fick *Kalevi Jänttis* pris och den har fått beröm inte bara för temana utan också för formen. *Matinmikko* ifrågasatte litteraturens genrekonventioner genom att skriva sina böcker någonstans mellan dikt och prosa – och betonar deras natur av texter och studier i denna värld.

Också *Eino Santanen* verkar ha tagit ställning till människans värld under hela sin tid som poet. I sin femte bok *Yleisö* (Publiken) fortsätter han sitt multikonstprojekt, som undersöker människans förändring vid sidan av teknologin. ”Människan är född fri och överallt är hon i bojer” så citerar dikters jag den franske filosofen Rousseau. Som nutidens bojer utforskas i dikterna framförallt pengar, tid och bilder. *Santanens* tidigare bok ”Tekniikan maailmat” (Teknikens världar) (2014) innehöll dikter och var skrivna med maskin på tjugoeurosedlar, och nu fortsätter han sitt sedelpoesiprojekt, i vilket också ingår annat visuellt material som videor. Nu strömmar ”penningtrafik” och ”datatrafik” genom verket, och människan sysslar ensam med sin smartmobil, illustrerar sig själv och småningom förvandlas genom sina selfies till sin egen publik. Dikterna frågar om människan redan är gammalmodig teknologi, som en vanlig gammaldags fågel – sparven – som i dikterna vid sin sida får en robotfågel. Människan framför och representerar sina värden i otaliga bilder som t.ex. bilder på sedlar. Sedlarna förändras småningom till virtuell valuta. Teknologin och digitaliseringen har format människans iakttagelser och sätt att vara på ett sätt, som inte ännu förstås. Närvaro och fysisk kontakt, gammaldags gång i riktning mot en annan människa, är små lyckliga under som slutdikten i samlingen beskriver det.

Matinmikkos och Santanens serier av poesialbum under de senaste åren kring vissa teman betonar den ändring i diktningen som jag har beskrivit: ett verk som bygger på intima centrallyriska dikter utvecklas och synliggör ställningstagande teman i form av serier. Verk för verk görs också poesin till en del av samhällsdebatten. En intressant lösning på idén med en serie böcker är också *Merja Virolainens* poesialbum *Aprilia/Kekri* (April/Kekri), som inom samma pärmar har två diktsamlingar. Boken börjar liksom från två olika håll. Bokparets roliga, groteska och burleska fantasivärld bygger upp en spänning inom samma pärmar. Virolainens idé är att undersöka människans gränser, i alla avseenden, i gott och ont. "Vad skyddar mig från mig själv?", frågar dikten. "April" är den utopi, som har erövrats av filosofer och författare, där man promenerar och diskuterar klokt om orgier med varandra med champagneglas i händerna. "Kekri" i sin tur är höstens och dödens rike, ett slags sanatorium, där man med grymma metoder sköter folk som har insjuknat på något vis. Trots att människan som individ är unik, förefaller den nutida litteraturen att allt mera betona posthumana toner, då den ser människan som en djurliknande varelse bland djuren. Men å andra sidan betonar den också människans intellektuella kapacitet, och frågar sig högt: Vad är civilisation och kultur, vad betyder reellt ansvar och samhörighet mellan människorna.

Pauli Tapios debutdiktsamling *Varpuset ja aika* (Sparvarna och tiden) har fått ett utmärkt mottagande och fick *Helsingin Sanomats* litteraturpris för årets bästa debutbok. Sommaren 2018 fick den ytterligare det av Unesco stödda Bridges of Struga-priset för bästa europeiska debutdiktsamling. Tapio är tidigare känd som en utmärkt översättare, kritiker och litteraturvetare. Han har till finska översatt betydelsefull rysk nutidslitteratur, som t.ex. nobelpristagaren Svetlana Alexijevitjs produktion. Samlingens dikt "1986" uttrycker bra Tapios digra, mer än hundra sidor tjocka boks landskap: 1986 är författarens födelseår och året för katastrofen i Tjernobyl. De melankoliska temana förenar genom begreppet tid det moderna och historien, förstörelsens landskap genom tiden. I samlingen växlar extrem pessimism med hopp som får sitt uttryck i det ytterst vackra och färdiga diktspråket. Vardagslivet betraktas jämsides med flyktingarna som förolyckas på Medelhavet och andra globala nyhetsrubriker. Tapios diktning är mycket lätt att närma sig och trots detta en poesi som är genremedveten och tekniskt finlipad. Den leker med gamla mått, och fina upprepningsstrukturer och hänvisningar till antikens litteratur t.ex. Augustinus "Bekännelser". Men ändå är dess sociala fokus hela tiden öppet och tilltalar emotionellt. Den unge diktaren är samtida på ett sällsynt sätt och lyckas genom sin diktning förena olika dimensioner.

Översättning från finska:
Dag Lindberg

GUSTAF WIDÉN
 GLÖMDA RÖSTER
 I TYSTNADENS ARKEOLOGI
 Finlandssvensk litteratur 2017

Rapporterna om det svenska språkets situation i Finland är sällan uppmuntrande.

Visserligen hör det till den officiella fraseologin att framhålla betydelsen av landets tvåspråkighet, men när det gäller det direkta politiska agerandet härskar en annan sanning. Regeringen med centerens Juha Sipilä som statsminister har inte visat minsta förståelse för de svenskspråkigas vardagsbehov, av att kunna fungera på sitt modersmål när det gäller så avgörande frågor som sjukvård och kontakten med myndigheter. Landets kulturminister Sampo Terho, som representerar det minimala högerpartiet Blå framtid, anser uttryckligen att svenskan borde försvinna som nationalspråk.

Det heter att de flesta finlandssvenskar också behärskar finska, vilket möjligen gäller för dem som bor i Helsingforstrakten men definitivt inte för alla som lever i regionernas fortfarande tämligen enspråkiga miljöer. Att inför detta hot slå vakt om sitt språk och sina kulturella institutioner är livsviktigt. Och kärnan i denna språkliga försvarskamp är och förblir litteraturen.

Mot den bakgrunden är det helt motiverat att finlandssvenska författare rent materiellt sett kan te sig privilegierade. Det finns många stipendiemöjligheter. Fonder och stiftelser brukar ha en generös attityd till litterära projekt; förmodligen är det åtskilliga böcker som hade blivit oskrivna utan stödet från den så kallade tredje sektorn. Finlands svenska författareförening, med omkring 200 medlemmar, har dessutom egna fonder som delar ut betydande belopp.

Att litteraturen på ett så litet språkområde rent kommersiellt sällan blir någon lysande affär är en annan sak. Det är snarast en utopi i dagens läge att något av de stora finlandssvenska förlagen skulle gå med vinst. Schildts & Söderströms har stiftelser som huvudägare, uppstickaren Förlaget lever på anknytningen till Tove Janssons ”muminimperium”, som ständigt pumpar in pengar i den löpande verksamheten.

Hur förvaltar då de finlandssvenska författarna sitt kapital?

Kring den frågan förs stundom en livlig debatt i medierna. Inte så sällan sägs det att finlandssvensk litteratur har kvalitativa brister, att alltför många undermåliga manuskript godkänns av förlagen. Någon gång kanske det stämmer, men rent generellt tycker jag att den här kritiken snarast blivit en klyscha. Åtminstone om man ser till den skönlitterära utgivningen 2017 är det dominerande intrycket en litteratur som pulserar av liv – något som även gäller för barn- och ungdomsböckerna – och i många avseenden kan mäta sig med det bästa som produceras i det språkliga ”moderlandet” Sverige.

Det kunde räcka med att nämna *Kjell Westö*, utan överord en epiker i världsklass. Hans nya roman *Den svavelgula himlen* betecknades av *Dagens Nyheters* kulturchef Björn Wiman som årets stora svenska läsoplevelse. Och det är förvisso en berättelse som tar plats i en stolt romantradition, där jag inte så sällan associerar till en senromantiker som Göran Tunström.

I sin tidiga produktion drucknade Westö ibland i kulturhistoriska detaljer. Han var så förälskad i sina arkivfynd att skildringen av forna dagars Helsingfors mera fick prägel av museibesök än gestaltad verklighet. Men succéromanen "Hägring 38" (2013), som bland annat belönades med Nordiska rådets litteraturpris, gav prov på en ny Westö, som lyfte fram personerna mitt i tidsskedet på ett helt nytt och mera trovärdigt sätt. Och det är längs det spåret han fortsätter i "Den svavelgula himlen".

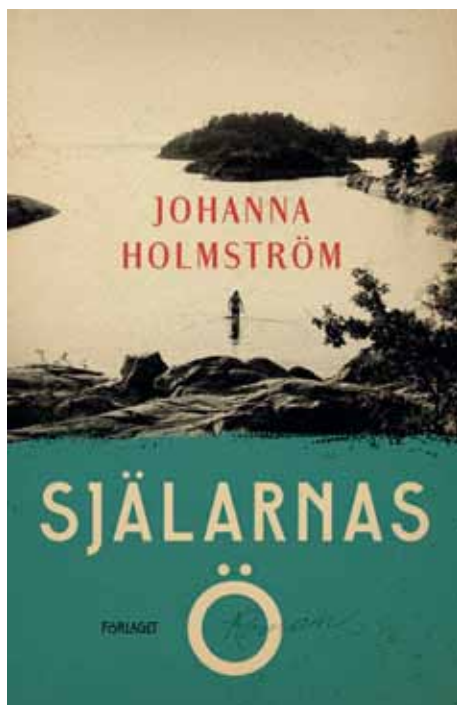
Berättaren är en anonym författare och historielärare, utgången ur lägre finlandssvensk medelklass. Tidigt får han nära vänner inom överklassen. Alex Rabell är arvtagare till ett affärsimperium, system Stella är berättarens tonårsförälskelse som blir en livslång kärlek, en relation som i all sin komplexitet beskrivs på ett fullkomligt suveränt sätt. Över den till synes så framgångsrika släkten Rabell, med den nyländska herrgården Ramsvik som ett av sina hemvist, ruvar mörka skuggor. Syskonens far Jakob är sedan länge intagen på mentalsjukhus, något som man inom familjen gör sitt bästa för att förtränga. Pengar och anor är allt, då finns det inte utrymme för själsliga problem.

Herrgården kan ses som något av en finlandssvensk "urscen" och Westö väjer inte för de symboliska undertonerna. Världen skakar när gården säljs, rivs och ersätts av en semesterby. Med utgångspunkt från ett nu med hotande terror- och flyktingproblematik söker sig romantexten tillbaka till 1970- och 80-talen. Som ett huvudtema kan man se minnets rörelse. Kan vi över huvud taget lita på det vi minns? Är det möjligt att återuppleva det förflutna?

För Kjell Westö framstår kärleken som det enda hoppet inför framtidens flackande skuggor av våld och krig. Det är den som gör att vi minns och texten klingar ut i ett vackert credo: "det är ur kärleken berättelserna kommer".

Det är lätt hänt att den övriga utgivningen hamnar i skuggan av en så lysande roman som "Den svavelgula himlen". Men det vore verkligen synd om inte *Johanna Holmströms Själarnas ö* uppmärksammades efter förtjänst. Miljön är Själö i den åboländska skärgården, som länge var förvisningsplatsen för kvinnor med mentala, eller påstått mentala, problem. Genom att ta avstamp i det dokumentära frigör Holmström skakande människoöden. Ur glömskan stiger de fram, inte minst Kristina Andersson som i ett anfall av förvirring låter sina två barn drunkna. Och Elli Curtén, en överklassflicka som försöker trotsa tidens konventioner och hamnar bland de utstötta. Deras liv binds samman av sjuksystemen Sigrid Friman, som blir en nästan helgonliknande gestalt mitt i denna vardag av möda och hopplöshet.

”Vi måste genomföra en tystnadens arkeologi där vi hittar dessa glömda röster och lyfter dem upp till ytan igen”, skriver Johanna Holmström.

Det har hon verkligen lyckats med i ”Själarnas ö”.

Med sin skärpa i varje enskild bild är det för övrigt en roman som bara väntar på att filmatiseras.

En stark betoning på det visuella utmärker också *Philip Teirs* roman *Så här upphör världen*. Här är scenen en stuga i Österbotten, ett släktviste som symboliskt nog fylls av avloppsstanken från en ständigt översvämmad källare. En familj från Helsingfors gör sommarens vanliga besök i rötternas landskap, men ingenting är sig riktigt likt. Familjefadern har för-

lorat sitt trygga jobb, verkligheten vacklar, drömmar går i kras.

Teir skriver dialoger med en exakthet som väcker beundran. Att läsa hans roman är som att sitta med i bilen när sommaräventyret börjar och vardagen får allt tätare skuggor ju längre färden varar.

Ungefär som i *Ann-Sofi Carlssons Inget har hänt*, en realistisk berättelse om klyftan som växer i en typisk österbottnisk medelklassfamilj, där två systrar försöker täta sprickorna i den sociala fasaden.

Den motiviska bredden i finlandssvensk prosa visas inte minst i *Tomas Wulffs Otack är världens lön*, tredje delen av ett dokumentärt inspirerat romanprojekt om den finlandssvenske pedagogen och revolutionären Ivar Lassy, som efter inbördeskriget flydde till Sovjet och invaldes i Karelska rådsrepublikens regering innan han drabbades av Stalins utrensningar. Det är ett fascinerande människoöde. Thomas Wulff är en egensinnig berättare, som i den här texten valt ett närmast arkaiserande idiom. Ibland fungerar det, men jag måste medge att jag blir en aning trött på de gammaldags snirklade formuleringarna och försöken att ge de mörkaste upplevelser en viss humoristisk accent.

Längre tillbaka i historien går *Carina Karlsson*, som i romanen *Algot* vågar sig på att porträttera en i alla avseenden misslyckad existens. Huvudpersonen är båtsman i den svenska armén under ofredsåren i början av 1700-talet.

Han tilldelas ett torp på Åland och sjunker in i ett moras av fattigdom och alkoholism. Eländet kulminerar i en serie våldsdåd där Algot inte ens väjer för mord. Det kunde vara tröstlös läsning, men Karlsson ger språket en sällsam poetisk lyster mitt i eländet, som om godhet ändå vore möjlig. Båtsmannens kvinna Ilja, själv en spritens fånge, tecknas med ett djup som kan påminna om Selma Lagerlöfs sätt att beskriva världen. Och detsamma gäller den lilla dottern Greta med sin blick av ”skimmer och skyar”.

Inom den mera sparsmakade prosan finns mycket att hämta. *Susanne Ringell* nominerades till Nordiska rådets litteraturpris för *God morgon*, en originell reseberättelse från olika europeiska miljöer: London, Madeira, Mallorca. Hon har en ytterst personlig stil, poetisk och på samma gång nästan komisk, där vardagen vrids upp till det absurda. Men under ytan härskar ett stort allvar, en religiös övertygelse i börens tecken.

Ringell är en författare som gillar det mångtydiga. Detsamma gäller för *Hanna Lutz*, som med miniromanen *Vildsvin* gör en lovande debut. Vad det handlar om? Inte gott att säga, men texten om vildsvin i en småländsk skog öppnar sig för minnen och rörelser i det undermedvetna hos filmaren Ritve, flickan Mia och hennes morfar. Rymden är lika nära som böljande sjögräs, läsaren lyssnar till en magisk sång.

Till de tidigaste minnena söker sig *Anders Larsson* i *Ett barns memoarer*, som excellerar i pregnanta formuleringar: ”Som liten tyckte jag om att vistas i kastrullskåp, bakom dörrar, under kuddar, numera är det andra landskap och utsikter som lockar”.

Den här sortens balanserade kortprosa är en lisa att läsa efter att man kämpat sig igenom *Joakim Groths* mammutroman *Tre bröder*, som med sina 660 sidor lovar runt men håller tunt.

Groth har helt rättvist blivit ett stort namn som dramatiker och regissör, men han tycks ha en obesvarad kärlek till den berättande prosan. Med starkt självbiografiska inslag ger han ett panorama över 1970- och 80-talens Finland,

speglat i en brödratrios upplevelser. Här finns förvisso intressanta interiörer från författar- och konstnärskretsar i Helsingfors under en tid då vänsterengagemang närmast var en förutsättning för framgång.

Men Groth ägnar sig åt en fullkomligt bedövande detaljrikedom, där varje steg, varje andetag måste noteras. Ibland får kända personer under det här tidskedet figurera med egna namn, medan andra aktörer görs fiktiva. Diktare som Faulkner, Proust och Dostojevskij flimrar förbi som referenspunkter och man anar att berättaren drömmer om att skapa ett finlandssvenskt epos i mästarnas efterföljd. Ambitionen väcker respekt, men på ett konstnärligt plan blir "Tre bröder" ändå ett projekt som havererar.

Den stolta finlandssvenska essätraditionen – med namn som Yrjö Hirn, Göran Schildt och Johannes Salminen – lever vidare. *Merete Mazzarella*, nästan obegripligt produktiv i olika genrer, ger sig den här gången i kast med de stora existentiella frågorna i *Om livets mening*, där mängden av citat emellanåt fördunklar hennes egna insikter i ämnet. Men det finns en oefterhärmlig entusiasm i Mazzarellas sätt att skriva, där hon alltid söker sig fram via språket. Hennes slutsats blir att hon tror på hoppet, samtalet och livsmodet. Vackert så.

Hos *Leif Salmén* möter man ofta från samhällskritik. Det gäller också för *Det orientaliska rummet*, som har sina förtjänster i det historiska panoramat över medelhavsländernas utveckling. Till dem som han identifierar sig med hör den åländske orientalisterna Georg August Wallin. I sin analys av det moderna Europa angriper Salmén förstas populismen och främlingsfientligheten.

Det är viktigt, men det paradoxala är att han ofta själv förfaller till en vulgär och språkligt slarvig debattstil som i sin tur närmar sig det populistiska. Man kan tycka vad man vill om ledande EU-politiker, men att utmåla dem som rena brottslingar eller "politikens pygméer" är att gå för långt.

Hur mycket hellre läser jag inte i stället *Tatjana Brandt!* Denna litteraturvetare och kritiker, som doktorerat på Agneta Enckells och Ann Jäderlunds tidiga poesi, etablerar sig nu som en högst personlig och läsvärd essäist. Boken *Fängslad*, med underrubriken "Essäer om lust till litteraturen

och läsningens plats i livet” blir för mig en av litteraturårets verkliga höjdpunkter, välskriven och med nyfikenheten som drivkraft. Här möter man en skribent som tar litteraturen på högsta allvar, som bokstavligen lever i och av ordet. Insiktsfulla analyser lyfter fram välkända författare som Henry James och J.K. Rowling, men presenterar också en totalt bortglömd gotisk 1700-talsdiktare som Frances Burney.

Brandt hoppas att texterna ”ska inspirera till läsning, till invändningar, omvärderingar och reflektioner som vandrar iväg in bland drömmar och outforskad terräng”.

I den meningen är hon, precis som Johanna Holmström, en litteraturens arkeolog. Hennes fynd lockar och förför; det är just så god essäistik ska fungera.

Hur står det då till med lyriken, denna gamla finlandssvenska paradgren?

Utgivningen är inte stor numera och läsarskaran liten. Men det intressanta är att nya begåvningar ständigt dyker upp med växlande infallsvinklar på dikt och liv. Som ett stort löfte måste man beteckna debutanten *Adrian Perera* – med rötter i Sri Lanka – som i *white monkey* gestaltar hur avgörande en människas hudfärg fortfarande är i vårt förment mångkulturella samhälle. Skickligt beskriver han en underliggande rasism bakom den vänliga liberala fasaden.

Det är dikt mitt i nuet, liksom *Thomas Brunells* samling *Li Berlin*, en lyrisk odysse genom en stad och en livshistoria.

Men lika mycket ”samtida” är förstås prosadiktens gigant *Kurt Högnäs*, trots att hans ämnen kan betraktas som tidlösa. Den nya samlingen *Öknen var ett annat hav* varierar ett tema som han oförtröttligt återkommit till under ett mer än 60-årigt författarskap. Högnäs tar nästan alltid avstamp i en yttre bild, som han fyller med en inre substans, ögats intryck och tankens svindel speglas i varandra. Det är som i drömmen, men ändå så påtagligt:

Jag finns, men alltmer förtunnad. Jag är någonstans där långt ute, bland dem som redan börjat flyta. Jag är i morgondisets sång, i dess yttersta stämma när den lättar mellan klipporna. Jag är årparet som nått portalen i röd granit och håller på att sakta in. Inför sin ensamma rodd mot intet.

Martina Moliis-Mellberg debuterade 2015 med den lovordade prosalyriska boken "A", som nu får sin uppföljning i en bok med en lika kort titel: 7. Fem havsbundna sviter pejar både geografiska djup och själsliga rörelser, tidens och rummets förskjutningar, ensamhet och flykten in i den maskulina drömmen om de epokgörande vetenskapliga bedrifterna. Man förs från de stora oceanerna och Antarktis isvidder till en övärld i Östersjön. Kvar finns insikten: "Havet är bortom svar".

Ett liknande tonläge dominerar i *Jörgen Matllars att vända sig bort*, en samling avskalade kortdikter i Gunnar Björlings och Bo Carpelans anda. Jag tycker mycket om det här förtätade senmodernistiska sättet att skriva, där varje ord andas och mellanrummen framstår som pauser i en stilla musik:

storbåtens långa färd
över djuphålen
förbi kobbar

som om den lämnat museet
i gråvädrets stilla regn
med stäv som plöjer

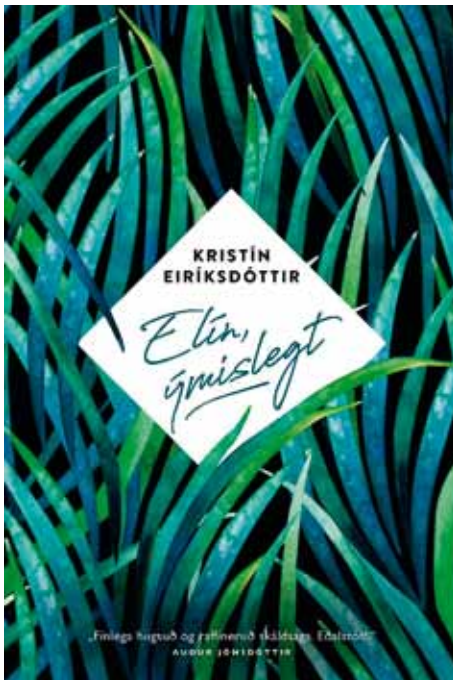
ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR
 SKUGGOR OCH SKYLTFÖNSTER
 Det isländska bokåret 2017

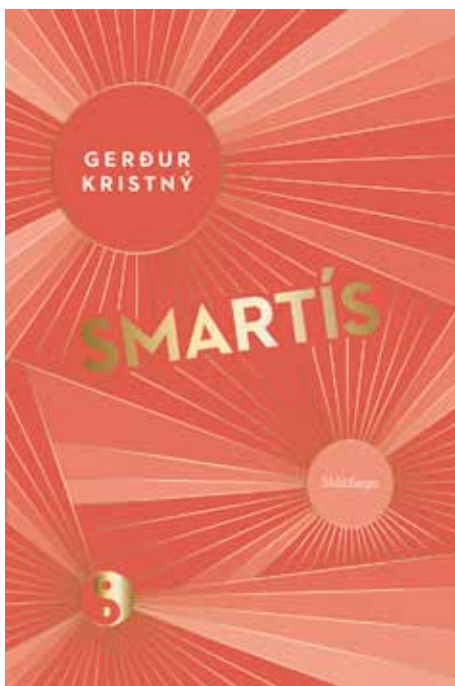
I

Teaterrekvisita och minnen är framträdande teman i *Kristín Eiríksdóttirs* roman *Elín, ýmislegt* som fick 2017 års isländska litteraturpris. Berättelsen handlar om två kvinnor med liknande namn, Elín och Ellen, vars liv på olika sätt har beröringspunkter med varandra trots att de inte känner varandra särskilt väl. Elín arbetar med att tillverka rekvisita för film och teater och hennes speciella talang är att återskapa varje detalj så noggrant att det är svårt att se att det rör sig om en kopia. Ellen är en sedan länge avliden känd författares knappt tjugooriga dotter. Hennes debutdrama har valts ut för uppsättning på en stor teater där Elín anlitas som rekvisitör. Båda har en trasslig familjesituation bakom sig. Elín hanterar sitt förflutna genom att försöka glömma det, medan Ellen försöker gå i sin berömda faders fotspår utan att egentligen veta varför. Kristín Eiríksdóttir har tidigare publicerat uttrycksfulla texter med surrealistiska undertoner i både bunden och obunden form, förutom en novellsamling och en roman som väckt stor uppmärksamhet. I den här romanen lyckas hon

med att förena det mystiska och det vardagliga i en synnerligen välskriven berättelse där verkligheten inte alltid är så handfast, vilket blir särskilt uppenbart på så sätt att skildringen av de två kvinnornas liv ibland tycks flyta ihop. Detta blir än mer framträdande mot slutet när Elín börjar tappa minnet och försvinner in i en värld där minnena ibland mest liknar rekvisita.

"Elín, ýmislegt" handlar till viss del om konfliktfyllda familjerelationer och då speciellt mellan kvinnor av olika generationer. Ellen tampas med en mor som är psykiskt sjuk och även om Elíns mor inte är i livet påverkar relationen henne ändå. Modern i *Smartís* av *Gerður Kristný* är

mest av allt likgiltig, vilket gör dottern osäker på sig själv och sin relation med väninnor. Hon går sista året i grundskolan och har alltid haft en bästa väninna, men plötsligt erbjuds hon att vara med i de populäraste tjejernas gäng. Detta ger upphov till diverse komplikationer i tillvaron, och berättelsen skildrar på ett fint sätt de många konfliktkällor som är typiska för just denna ålder, där varje rörelse, uttalande eller klädesplagg är en riskfaktor. Samtidigt tecknar Gerður en minnesvärd och träffande bild av åttiotalet i Reykjavik, där rädslan för kärnvapenkrig är lika stor som rädslan för att välja fel örhängen, eller att inte ha en bästa väninna.

Gerðurs svarta humor kommer väl till sin rätt och stilen är precis som i dikterna mycket disciplinerad, men med en genomgående varm ton. "Smartís" är dessutom anmärkningsvärd för att den lyckas överbrygga generationsgränserna. Även om romanen handlar om tonårstjejer är den skriven för vuxna, men skulle ändå kunna fungera väl som ungdomsbok – eller bara en bok för hela familjen.

Ekki vera sár av Kristín Steinsdóttir handlar om en kvinna som efter många års äktenskap inte är helt säker på hur hon egentligen tillvaratagit livet. Både hon och hennes man har slutat arbeta, men det verkar som om mera tid tillsammans inte är så välkommet som man skulle ha trott. Den äkta mannen håller huvudsakligen till i sommarstugan, som han renoverar. Hon behöver därför skärskåda sig själv och sina förväntningar på livet.

Landnamskvinnan Auður den djuptänkta levnadsbana är redan vindlande när hon kommer till Island, trots att hon inte är gammal. *Blóðug jörð* av Vilborg Davíðsdóttir är den tredje (de två tidigare var "Auður" 2009 och "Vígroði" 2012) om denna unika kvinna i den isländska historien, och slutar med att Auður slår sig ner på Island. Liksom tidigare karakteriseras Vilborgs text av stor kunskap, både om historia och folkseder, och det är särskilt intressant hur hon lyckas ge olika karaktär åt de olika folken på brittiska öarna som är i ständig konflikt med varandra.

II.

Samtiden präglar Adolf Smáris roman *Um lífsspeki ABBA & Tolteka (eða líf mitt sem Olof Palme)*. Här handlar det om unga män som försöker finna sin väg i samtidens mångfald av trender och idéer. De läser, diskuterar och festar, blir förälskade, drabbas av kärlekssorg; alltsammans rätt förutsägbart, men den unge författaren lyckas fylla dessa vardagliga ämnen med skärpa och charm. Texten är ibland rent poetisk och handlingen berättas i korta brottstycken vilket ju passar väl ihop med dagens medievärld.

Millilending av Jónas Reynir Gunnarsson är den unge författarens första roman, vilket också är fallet med "Um lífsspeki ABBA", och handlar även den om samtiden, här ur den unga kvinnan Marías perspektiv. Hon tycks odla en målinriktad vilja att förstöra sitt eget liv, eller kanske rättare sagt, undvika att börja "skaffa ett liv." Hon är 22 år och berättelsen skildrar ett knappt dygn i hennes liv, när hon mellanlandar på Island på väg från Brighton till Köpenhamn, där hon ska bo hos sin pappa. Det är dock knappast möjligt att prata om att vara "på väg" i det här sammanhanget, ty ordet antyder en medveten resa och det gäller inte María. Hennes tillvaro går snarare ut på att låta sig ledas ut i någonting, att låta andra leda sig. Här handlar det också om att vara olycklig – eller i alla fall inte glad – och också uttråkad, att tycka att allt är trist. Marías syfte med vistelsen på Island är att för sin fars räkning leta rätt på några färger som tidigare använts av en känd isländsk konstnär. På så vis närmar sig Jónas Reynir ett klassiskt motiv, han ramar in det med hjälp av konsten, vilket visar sig i slutet då María minns ett besök på ett konstmuseum tillsammans med fadern. Jónas lyckas fint med att styra undan från det pretentiösa och trots att han leker med symboliska betydelser – såsom i titeln, "Mellanlandning" – är romanen befriad från onödiga krusiduller och överdrivet drama, och innehåller istället en lagom varm humor, som också genomsyrar Adolf Smáris bok.

Förutom "Millilending" gav Jónas Reynir ut ytterligare två böcker under året, diktsamlingarna *Leiðarvísir um þorp* och *Stór olúskip*. Båda två är mycket intressanta, och även om tonen där är mörkare än i "Millilending" bär de också prägel av den sluga humor som finns i romanen.

Halldór Armand har i sina tidigare texter skildrat samtiden med tonvikt på teknologi, massmedia och sociala medier, och i romanen *Aftur og aftur* skildrar han bland annat de vittomspännande konsekvenserna av attacken mot Twin Towers i New York 2001. Massmedia är även ämnet för *Pórarinn Leifsson's Kaldakol*. En naturkatastrof leder till att man måste utrymma hela Island och dess befolkning placeras på en övergiven flygplats i gamla Östberlin. *Perlan* av *Birna Anna Björnsdóttir* handlar om kändisskap och sociala media. En ung isländsk kvinna som bor i New York blir plötsligt inblandad i kriminell verksamhet på internationell nivå vilket ställer till det i hennes liv. *Formaður*

húsfélagsins av Friðgeir Einarsson är en berättelse från vardagen med inslag av strålglansen från filmvärldens kändisliv. Här skildras en ung man och hans samröre med grannarna i hyreshuset där han bor, jämte hans medverkan som statist i en film. *Oddný Eir Ævarsdóttir* uppehåller sig vid miljöfrågor i romanen *Undirferli: yfirheyrsla* där det berättas om en ung forskare och hans arbete på en forskningsstation på Västmannaöarna. Han får arbetet genom sin kontakt med den kvinna som basar över stationen och som han är förälskad i. Minne och glömska är teman i *Ragnar Helgi Ólafssons* novellsamling *Handbók um minni og gleymsku*. Ragnar Helgi leker med funderingar kring minnena och deras funktion, både i det förflutna och för framtiden.

III.

Passamyndir av Einar Már Guðmundsson är en sorts memoarbok i samma anda som de populära självbiografiska romaner som på senaste tiden har varit framträdande i isländsk litteratur. Einar Már förlägger dock handlingen till sin egen romanvärld, närmare bestämt den roman som renderat honom mest berömmelse, *Universums änglar*. Här berättas om den andre, yngre brodern, hans studier utomlands och hans vänner, upplevelser och kärlekar.

Saga Ástu av Jón Kalman Stefánsson är en sorts fiktiv historisk självbiografi, byggd på en kvinnlig släktings livshistoria. Dessutom skildras hennes föräldrars öde under 1900-talets första decennier. Jóns poetiska stil är mycket omtyckt av läsare av båda könen. Hans sätt att närma sig berättelsen är helt annorlunda än det *Bjarni Harðarson* tar till i romanen *Í skugga drottins*, en traditionell landsbygdsberättelse som utspelar sig på historisk mark: biskops-sätet i Skálholt. Huvudfokus i boken ligger på en ung husmor som bor i en av biskopssätets arrendegårdar. Trons plats i tillvaron är ett av temana i boken, som skildrar det mänskliga livet i största allmänhet, såsom det levs av såväl fattighjon som överhet, dock med tonvikt på allmogen. Den historiska romanen behåller sin position som omtyckt läsning och Bjarnis bok är ett gott exempel på att denna genre ännu har en viktig roll att spela.

IV.

Precis som tidigare utgjorde kriminalromanerna ett väl synligt inslag i det litterära landskapet även detta år. Både *Mistur* av Ragnar Jónason och *Refurinn* av Sólveig Pálsdóttir utspelar sig på den glesbebyggda isländska landsbygden där isoleringen skapar perfekta förhållanden för mörkergärningar. I Ragnars bok sker mystiska saker på en gård som är avstängd från yttervärlden på grund av kraftiga snöfall, och i Sólveigs bok drar ett gäng skurkar nytta av lugnet i en liten by för att begå olika brott. *Búrið* av Lilja Sigurðardóttir är den tredje boken om Agla och Sonja som återigen blir indragna i diverse tveksamma förehavanden. *Morðið í Gróttu* av pseudonymen *Stella Blómkvist* är den

nionde boken om den driftiga advokaten Stella Blómkvist. Under året visades på isländsk tv en kriminalserie byggd på dessa böcker. Det är trevligt att Stella nu får ett större erkännande, för böckerna är roliga och varken författaren eller Stella själv tar sig särskilt högtidligt. I "Morðið í Gróttu" hittas en man drunknad vid fyren Gróttu på Seltjarnarnes. Den döde är en rik fiskeredare som är känd för sina tveksamma affärsmetoder. En man som varit både redarens vän och konkurrent grips och anlitar Stella som advokat. Förutom mordet vid Gróttu arbetar Stella med andra mål, bland annat hjälper hon den unga kvinnan Úlfhildur att leta rätt på sin far. Så småningom visar det sig finnas kopplingar mellan de olika fallen, för i ett litet samhälle är alla släkt, direkt eller indirekt, på något sätt.

Gatið av *Yrsa Sigurðardóttir* börjar med att en man hittas hängd på "Galberget" i närheten av Bessastaðir, den isländske presidentens hem. Huvudpersonerna är liksom tidigare Freyja och Huldur och här får de tampas med ett komplicerat mål som bland annat omfattar spridning av sexvideor på nätet och konsekvenserna av hämndporr.

Sakramentið av *Ólafur Jóhann Ólafsson* är kanske egentligen en berättelse om ett brott med tillhörande frågor om skuld. Författaren bygger på händelser i en skola i Reykjavik där fruktansvärda övergrepp mot barn pågick under en längre tid och avslöjades helt nyligen. En ny deckarförfattare tog sig ton med *Vályndi – glæpasaga*, och även om *Friðrika Benónýsdóttir* har en rik litterär produktion bakom sig är detta hennes första kriminalroman. Hon leker skickligt med formatet och skildrar en ung kommissaries valhända utredning av ett mord i Húsavík, en stad på norra Island numera känd för sin valsafariverksamhet. Ett stort antal människor dyker upp i berättelsen, alla är de lika suspekta, och polisen är totalt rådvill.

Återigen kom *Arnaldur Indriðason* med ett bidrag av det solida slaget. Hans roman *Myrkrið veit* handlar om ett gammalt kriminalfall tillika justitiemord, ett av senare tids mest uppmärksammade brottmål, det så kallade Geirfinnfallet. När en välbevarad död kropp dyker upp i en glaciär kallar man in Konráð, en pensionerad poliskommissarie som på sin tid ledde utredningen i sökandet efter den nu döde, då man misstänkte att ett mord begåtts. Konráð förekom i Arnaldurs förra roman *Skuggasund* (2013), en man med en brokig livshistoria, uppväxt i en problemfylld familj i det så kallade Skuggahverfið i Reykjavík, ett område där delar av "Skuggasund" utspelade sig. Som alltid kan Arnaldur skickligt hålla flera tidsplan igång samtidigt. Å ena sidan handlar berättelsen om Konráðs bakgrund, med tyngdpunkt på händelser i början av 80-talet, och å den andra konsekvenserna av likfyndet tre decennier senare. "Myrkrið veit" visar återigen att Arnaldur inte bara är en av landets bästa kriminalförfattare, utan också vår bästa samtidsskildrare generellt.

V.

Ett av det gångna årets intressantaste verk är *Valur Gunnarssons* roman *Örninn og fálkinn* i genren alternativhistoria. Kort beskrivet handlar berättelsen om vad som hade kunnat hända om tyskarna hade ockuperat Island före britterna. Huvudpersonen är den unge, bokintresserade Sigurður som arbetar som telefonist. Han är förälskad i sin kollega Áslaug som är övertygad kommunist. När islänningarna tar emot tyskarna och nazismen med öppna armar, dras Sigurður in i motståndsrörelsen på grund av sin kärlek till Áslaug. Berättelsen utspelar sig på tre tidsplan, som sedan förenas i ett. En del skildrar ockupationen och det som händer i dess kölvatten, en annan del utspelar sig före kriget och skildrar Sigurðurs och Áslaugs kärlekshistoria och i den tredje delen befinner sig Sigurður uppe på höglandet på en riskfylld expedition med motståndsrörelsen. Det är intressant att läsa en roman som ställer frågan "tänk om...?" i en värld där tjocka dimridåer läggs ut dagligen. Historiska romaner brukar ju oftast handla lika mycket om samtiden på ett eller annat sätt, och det gäller även för den kontrafaktiska historien. Detta kommer fram på många olika sätt i "*Örninn og fálkinn*", och boken ger upphov till funderingar kring historia, tid, fiktion och verklighet .

Verkligheten ifrågasätts också i *Stefán Mánis* roman *Skuggarnir*. Den här gången är det samspelet med folksagor som skapar glidningen – "*Skuggarnir*" är en fasaväckande spökhistoria. Romanen handlar om förhållandet mellan Kolbrún, som jobbar på en förskola, och Timmi, som är fotograf. Kolbrún är känslösam, känslig och i psykisk obalans. Hennes otrygghet och vankelmod är konsekvensen av ett komplicerat förhållande till föräldrarna och hon längtar efter en egen familj för att reparera skadan. Timmi är ett typiskt exempel på en man som inte lyckas nå upp till den bild av manlighet han strävar efter. Inte bara har han misslyckats med att bli berömd, dessutom blir han misshandlad av sin fru som hotar med katastrof om han inte avbryter förhållandet med Kolbrún. Huvudparten av romanen skildrar hur Kolbrún och Timmi vandrar i fjällen sökande efter en ödegård som Timmi vill fotografera och få erkännande för. Men de är dåligt rustade för en lång vandring i ödemarken och snart visar det sig att inget går som det var tänkt. Stefán Mánis skicklighet att arbeta med klassiska gotiska motiv och överföra dem till en samtida verklighet visar sig tydligt i denna roman. "*Skuggarnir*" alluderar både på gamla tiders folktro och moderna tiders frågor och visar hur det förgångnas arv aldrig försvinner, utan tar sig nytt uttryck i samtidens verklighet som till sist visar sig inte vara så förfärligt annorlunda.

En annan skräckhistoria är sista delen i *Birgitta Elín Hassells* och *Marta Hlín Magnadóttirs* ungdomsbokserie *Rökkurhæðir*. Den nya boken heter *Endalokin: Gjörningaveður*, och där knyter man ihop de viktigaste trådändarna från de tidigare böckerna. Det ungdomsgång som böckerna handlat

om gör nu gemensam sak mot monstren. Dessa monster hämtas både från folksagor och moderna skräckhistorier och det kännetecknande för den här serien är just den lyckade blandningen. I likhet med Gerður Kristnýs bok är Rökkurhæðir-serien också intressant därför att den överbryggat gapet mellan läsarnas åldersgrupper.

VI.

Dikten står ännu stark i den isländska litteraturen, och det verkar som om intresset för poesi bara blir större och större. Många nya, intressanta poeter träder fram och från de äldre fortsätter det komma starka diktsamlingar.

Biðröðin framundan av Margrét Lóa Jónsdóttir handlar om väntandet som fått en ny skepnad i Reykjavíkbornas kapitalistiska värld i form av långa köer när nya varuhus eller märkesbutiker öppnar. Det lyckas Margrét Lóa synnerligen väl att klä detta klassiska och hypersymboliska motiv i nya kläder. Diktsamlingen är välkomponerad, intressant och lättläst. Tonarten är lagom dramatisk och dikterna spänner lättsamt över ett brett spektrum, från avslappnade funderingar till ögonblick av djupt allvar.

Margrét Lóas första diktsamling kom ut 1985 och året därpå debuterade *Bragi Ólafsson* som poet. Han har sedan dess mest hållit sig till romankonsten men har ändå inte helt övergivit dikten. Avstånd är ett återkommande tema i hans dikter, eller rättare sagt, avstånd som flätas samman så att läsaren tappar orienteringen. En del av dikterna i Bragis nya samling *Öfugsnáði*, uttrycker just detta, en märklig känsla för avstånd där tid och plats löses upp. Detta gör hans dikter fascinerande men svåra att beskriva.

Förändring och fixering uppträder i olika skepnader i *Bergþóra Snæbjörnsdóttirs* diktsamling *Flórída*. Texterna utgör i viss mån en sammanhängande berättelse, kanske ett slags dagbok. I sin förra diktsamling "Daloon dagar" (2011) använde Bergþóra just dagboksformen för att skapa en (obehaglig) närhet. Det som gör denna närhet i högsta grad obehaglig, är att den världsbild som visas upp är så mörk och så myllrande. Dikterna i "Flórída" handlar om diktarjagets bekantskap med den före detta punkrockstjärnan Flórída. De träffas på en buss i Berlin, och denne Flórída har något fågellikligt över sig. I sammanhanget förekommer också ägg och insekter, där äggen är en symbol för förändring. Flórída har låtit omforma sitt ansikte och även diktarjaget längtar efter förändring. Hon har kroppsfofi och vill förvandlas till plast. Bildspråket flätas samman i en tät väv som både är fascinerande och otäck, och scenväxlingarna är många och snabba. Emellanåt antyds en surrealistisk stämning men dikternas främsta kännetecken är det materiellas sagolika förändring.

Kóngulær í sýningargluggum av Kristín Ómarsdóttir är en av denna mycket speciella poets starkaste böcker. Den var liksom "Flórída" nominerad till det

isländska litteraturpriset 2017. Kristín skapar en spindelväv av ord som bildar dikter, färger och föremål – minnen och känslor. Kristíns närmande till språk och ord kännetecknas av en speciell och ibland surrealistisk syn som lockar fram okända möjligheter till tolkning, insikt och kommunikation, och hennes bildspråk är variationsrikt och färgstarkt. Obehaget är ett regelbundet återkommande tema och ofta i sällskap med oskulden. Detta ger upphov till ständiga paradoxer. Kristín avvisar alla lättvindiga lösningar och undergräver ständigt alla försök till tolkning, samtidigt som hon lägger fram ett överflöd av nycklar och symboler.

Genderfrågor har alltid varit en stor ingrediens i Kristíns verk i form av lek med kön, sexuell läggning och genus. Patriarkatet framträder ovanligt starkt i några av samlingens dikter. Patriarkatets skepnader är alltid politiska och Kristín har skrivit uttrycksfulla politiska romaner som till exempel *Hér* (2004), *Hjá brúnni* (2008) och *Flækingurinn* (2015). "Kóngulær í sýningargluggum" är emellertid ovanligt politisk jämfört med hennes andra diktsamlingar, men man kan säga att detta står i paritet till hur dikten allmänt har blivit mer politisk de senaste decennierna. Kristíns politiska ställningstagande karaktäriseras av samma egenskap som kännetecknar alla hennes verk; hon är samtidigt rättfram och uppriktig och komplicerad och mångtydig. Detta står i överensstämmelse med poetens speciella synsätt som öppnar en labyrint för läsaren. Hennes dikter är på samma gång förtjusande vackra och irriterande obehagliga.

En allt större variation har satt sin prägel på isländsk litteratur de senaste åren. Det har kommit fram duktiga unga författare, och andra som varit "unga löften" har gått vidare och hållit löftet, som till exempel Kristín Eiríksdóttir. Dessutom fortsätter etablerade författare att skriva stora böcker, däribland Arnaldur Indriðason, Gerður Kristný, Kristín Ómarsdóttir och Stefán Máni.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HANS H. SKEI

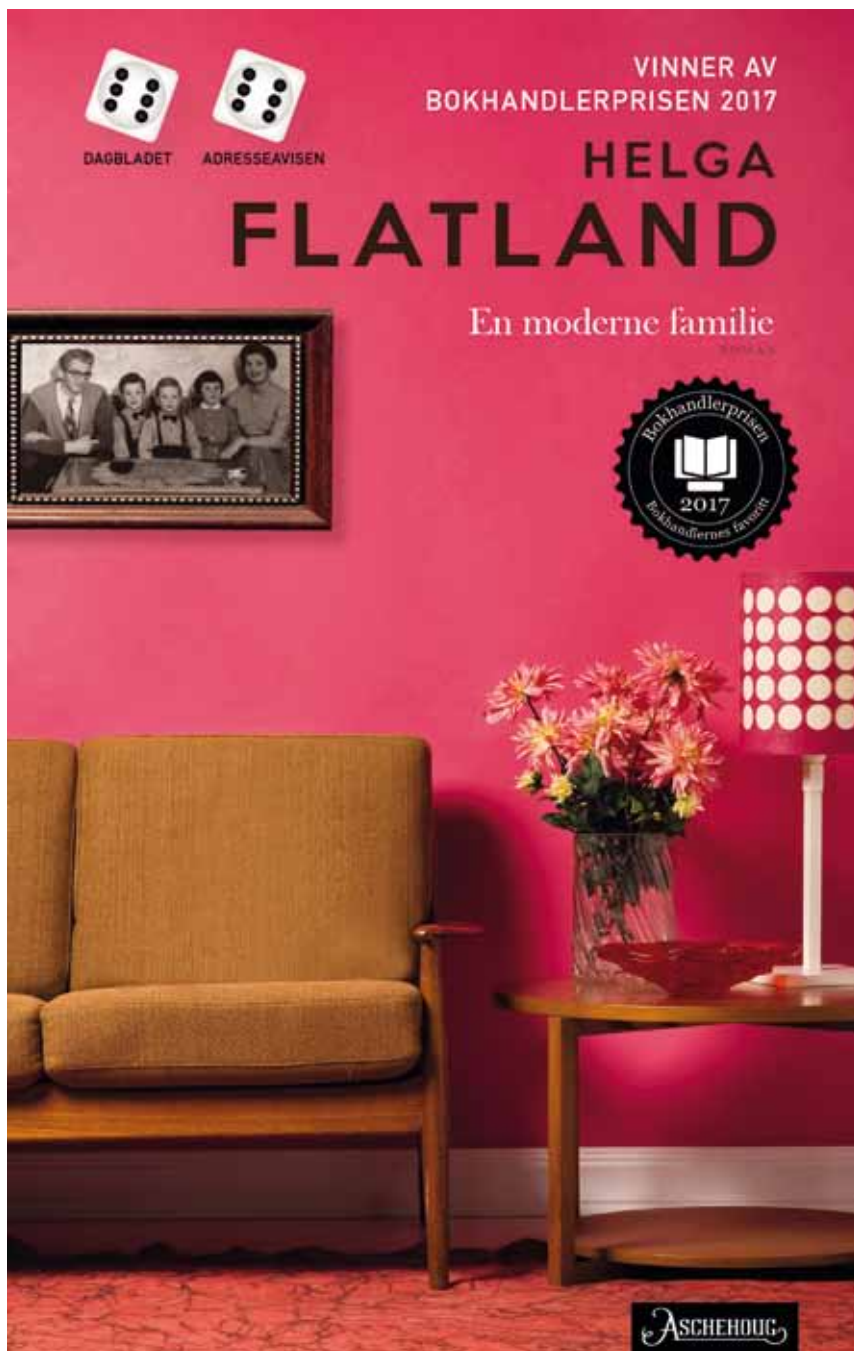
ET BOKÅR MED ET PAR HØYDEPUNKTER

Litteraturen i Norge i 2017

Jeg har flere ganger i årsoversiktene for norsk litteratur hevdet at det meste er stabilt og trygt, og at det derfor er lett å si at vi ganske ofte har år der bøkene, anmeldelsene, debattene og det meste innenfor den litterære institusjonen har vært på det jevne. Slik er det helt klart også for året 2017, selv om det alltid er noen bøker som skiller seg ut i det rike mangfoldet som kjennetegner norsk litteratur. Noen bøker blir løftet fram av anmeldere, andre fordi de blir nominert til priser og kanskje vinner dem. Andre bøker forekommer kanskje ekstra viktige fordi de viderefører et langt eller stort forfatterskap – det gjelder i 2017 bøker av så forskjellige forfattere som Ole Robert Sunde, Jan Kjærstad, Lars Saabye Christensen og Tove Nilsen. I tillegg er det mange bøker som inngår i serier eller som er lovet oppfølgere. Det gjelder for så vidt også nevnte Saabye Christensen, men enda mer typisk er det for Edvard Hoem som kom med fjerde bok i sin «utvandrersaga», Ketil Bjørnstad med tredje bok i serien om seg selv og de tiårene han har levd («Verden som var min»), og i noe mindre grad fordi sammenhengen er mindre tydelig, Roy Jacobsens *Rigels øyne*, som har bakgrunn og hovedfigur med fra et par tidligere bøker.

Da har jeg nevnt en rekke forfattere og bøker som får fylligere omtale nedenfor. Men ingen av forfatterne eller titlene jeg har nevnt ble prisbelønnet i 2017, selv om noen ble nominert uten å nå helt opp. Den viktigste litterære prisen i Norge er Brageprisen. I 2017 var det i og for seg to vinnere innenfor det skjønnlitterære området, fordi «Åpen klasse» denne gangen gjaldt lyrikk. I denne åpne klassen gikk prisen til *Cecilie Løveids* diktsamling *Vandreutstillinger*, og denne boka fikk også Kritikerprisen for beste voksenbok, stemt fram av Litteraturkritikerlagets medlemmer. I klassen for skjønnlitteratur vant *Olaug Nilssens Tung tids tale* prisen, i konkurranse blant annet med *Rune Christiansens Fanny og mysteriet i den sørgende skogen*, *Matias Faldbakkens The Hills* og *Ole Robert Sundes Penelope er syk*. Olaug Nilssens sterke skildring av en families kamp med og for et autistisk barn blir i 2018 til en gripende teaterforestilling.

En annen pris som forfatterne ser ut til å sette ekstra stor pris på er Bokhandlerprisen siden den er stemt frem av dem som formidler og selger bøkene deres. I 2017 gikk prisen til en av våre yngre og svært dyktige forfattere, *Helga Flatland*, for romanen *En moderne familie*. Så nominerte juryen for Rivertonprisen

fem kandidater, og vinneren ble *Aslak Nore*s spionsroman fra andre verdenskrig, *Ulvefellen*. La meg til slutt nevne at det selvsagt er mye prestisje i bare å bli nominert til den gjeveste prisen i vårt nordiske fellesskap, Nordisk Råds litteraturpris, og kandidatene fra Norge for 2017 er *Roskva Koritzinsky* med en liten og tilsynelatende svært tynn novellesamling, *Jeg har ennå ikke sett verden*. Den andre kandidaten er en langt mer etablert forfatter, med en bok som så å si er fortalt baklengs – *Carl Frode Tillers Begynnelser*.

Det har ikke vært sterke eller spesielt viktige litterære debatter innenfor den litterære institusjonen i 2017, om vi da ikke skal nevne at debatten om «virkelighetslitteraturen» fortsatte også dette året. Nevnes kan også at en rekke forfattere som ikke hadde oppnådd medlemskap i Den norske forfatterforening tydelig markerte sin misnøye med kriteriene for innvalg og med å bli holdt utenfor. Alt ligger an til at en ny forfatterforening vil se dagens lys, og at det slik blir enda en kunstnerorganisasjon som skal kjempe om stipendier og andre støtteordninger på litteraturfeltet. Langsomt gjør også teknologiske endringer seg gjeldende med e-bøker og strømmetjenester, men så langt ser det ut til at papirboka holder noenlunde stand. Mens de store forlagene for lengst har kjøpt opp de fleste små og vi

lenge har hatt svært forutsigbare forhold i bransjen, skjedde det uventede ting i 2017 i og med at «hotellkongen» Petter Stordalen gikk inn på bokmarkedet ved blant annet å etablere forlaget Capitana. En rekke bestselgende kriminalforfattere kommer nå ut på dette nye forlaget; én forfatter er endog medeier, mens en annen sitter i styret. Når enkeltforfattere som har hatt stor betydning for et forlags inntjening går over til en konkurrent, fører det selvfølgelig både til debatt og mistenkeliggjøring. Hvor viktig de nye aktørenes inntreden på et presset bokmarked kommer til å bli, vil vi først får se i løpet av noen år.

Så til noen av årets viktigste bøker i 2017 – et år hvor romanen igjen er den dominerende sjanger. Først noe om «romanserier» – så et utvalg av de beste prosafortellingene.

Romanserier

Ketil Bjørnstad fortsatte i 2017 sitt nesten hasardiøse prosjekt med å skrive om hvert tiår av eget liv, innrammet av hendelser ute i den store verden – både i Norge og internasjonalt. Det fungerte bra i bindet om 60-årene og kanskje enda bedre for 70-årene da Bjørnstad virkelig etablerte seg både som utøvende musiker, komponist og forfatter. Likevel har det tidshjulet av alt som skjer i verden rundt ham alltid fått for stor plass, og gjør det helt klart i bindet om 1980-årene. Lesernes begeistring ved gjenkjennelsen av alt som hendte i det og det tiåret, har minket, og selv om det blir spennende å se hva han får til i tre gjenstående bind – det siste tiåret er ikke over ennå – er det hverken unormalt eller uventet at enkelte av bøkene blir mindre vellykket enn andre. *Verden som var min* er en fin samletittel, men denne verden kan både bli for stor – alt som skjer der ute – og for liten, som når forfatteren tar oppgjør med anmelderne av bøkene han har skrevet.

Et stort verk som nærmer seg slutten er *Edvard Hoems* om forfatterens egne forfedre fra Romsdalen som slår seg frem på prærien i Canada eller kjemper seg fram i slit og små kår i gamlelandet. Vi følger dem gjennom flere generasjoner i begge land, og er i fjerde bok i serien, *Liv andre har levd*, helt framme mot vår egen tid. Med sterk patos, medfølelse og forståelse for de personene «skrivaren» lar oss møte, har Edvard Hoem gitt et bidrag både til norsk utvandringshistorie og til mer lokalhistoriske forhold. Bygd på grundige undersøkelser og mange dokumenter fungerer alle bøkene likevel først og sist som romaner og «virkelige personer» må finne seg i å omdannes til romaniskikkelser, for slik virkelig å gi leserne noe å tenke over.

Lars Saabye Christensens Byens spor med undertittelen «Ewald og Maj», er en strålende og medrivende roman som er tenkt som første bok i en trilogi. Dette er en Oslo-roman av absolutt beste slag, en bok man kan lytte til og høre byen puste, en by der man kan følge trikkspor og gateløp fra sted til sted, en by der det nye rådhuset snart skal innvies etter 20 års bygging. Etter

en prolog som gir en panoramisk oversikt over deler av byen, fokuseres det på en adresse i Kirkeveien, og området som heter Fagerborg blir sentrum i den fortellingen som utspiller seg og som har en heller begrenset krets av litterære skikkelser i sin midte. Et morsomt og avgjørende strukturprinsipp i romanen er møtereferater fra Fagerbok avdeling av Oslo Røde Kors, fra 1947 og fremover. Bortsett fra at romanskikkelsene er skrevet inn i referatene, virker de ganske autentiske og bygger angivelig på papirer forfatteren fant etter sin mor. Referatene gir sjarmerende, men også avslørende innblikk i nød og fattigdom i årene like etter frigjøringen.

I sentrum av romanen står ekteparet Ewald og Maj Kristoffersen; han jobber i reklamebyrå, hun er hjemmeværende og blir kasserer i den lokale Røde Kors-avdelingen. Sønnen Jesper blir diagnostisert som sunn, men «følsom» av en lege som er en fin bifigur i fortellingen. Jesper tar pianotimer hos hyggepianisten Enzo Zanetti som ikke mer spiller på Bristol, mens nærmeste nabo til Kristoffersens, enkefru Vik, møter antikvarbokhandler Hall, med mange uventede og morsomme følger. «Byens spor» er en ypperlig roman som tilbyr medrivende og hyggelig lesning, skrevet av en forfatter med kjærlighet til en by han har intim kjennskap til. Det skal noe til for Lars Saabye Christensen å nå opp til «Halvbroren», men uansett har de rett, de kritikerne som har sagt at han i «Byens spor» er «på sitt beste».

Roy Jacobsen har fått fantastisk mottakelse av sine to forrige romaner fra et lite øysamfunn i Nordland for en to-tre generasjoner tilbake i tid. Både «De usynlige» og «Hvitt hav» ble nok oppfattet både som realistiske, poetiske og litt eksotiske, og kanskje kan man si det samme om den tredje fortellingen om den sterke og selvstendige kvinnen Ingrid Barrøy. I *Rigels øyne* er hun på en lang reise for å finne sporene etter en russer som på mirakuløst vis har kommet seg levende etter at fangeskipet Rigel ble bombet. Hun har tilbrakt en natt med denne mannen, og bærer nå i 1946 på en datter som har hans øyne. Landskap, strabaser, personer og tildragelser er fint skildret, helt til Ingrid kommer til en interneringsleir sør i Norge, og alt vi trodde skulle lede til noe, blir til ingenting. Roy Jacobsen har nok vært usedvanlig heldig med sine kritikere, for de ser ut til å finne mesterverk uten lyte i det meste han skriver.

Gode enkelstående romaner

Det er en spesiell glede å merke seg at ikke bare Lars Saabye Christensen er tilbake på sitt absolutt beste – det er også *Jan Kjærstad*. Det skal noe til å følge opp kraftprestasjonen i trilogien om Jonas Wergeland – «Forførerer», «Erobreren» og «Oppdageren» – den siste belønnet med Nordisk Råds pris i 2001 – men med *Berge* har Kjærstad igjen vist sitt mesterskap når det gjelder å berette om kompliserte sammenhenger fra flere ulike synsvinkler. Noen har pekt på at dette på indirekte vis er å skrive romanen om terrorhandlingene 22. juli 2011

ved å fremstille en annerledes nasjonal katastrofe etter et masse-mord der en sentral AP-politiker og de fire andre han er sammen med blir brutalt drept på ei hytte i Nordmarka. Å trekke paralleller til 22. juli er ikke urimelig ut fra måten tragedien i Nordmarka og reaksjonene blir beskrevet tidlig i boken, og lenge er både det politiske aspektet og tanken om at dette er en terrorhandling sentralt i romanen. Uansett hvor stor vekt man legger på dette, er det først og fremst den suverene måten å behandle en slik nasjonal tragedie på som imponerer og forbløffer. Kjærstad lar historien avdekkes, litt etter litt, gjennom en første del der journalisten Ine Wang er hovedperson. Hun har en nesten ferdig bok om Arve Storefjeld,

kjent som «Storen», og har god kjennskap også til datteren – spådd å kunne bli vår neste statsminister – og Ine får nærmest et ny start i en grå tilværelse ved å følge og dekke en sak hun har gode forutsetninger for å skjønne mer av enn de fleste. Det er hun som kommer på at Gry Storefjelds tidligere kjæreste, Nicolai Berge, kan være verdt å snakke med. Hun møter Berge, og det burde bestemme resten av bokens handling. For hun finner noe som er et bevis på at Berge må ha vært i hytta der drapene foregikk, og melder fra til politiet. Handlingen kunne ha fortsatt direkte fra dette punkt, men Kjærstad har også andre ærender, og går flere runder før han kan avslutte sin strålende roman om en forbrytelse ved å la den være uavsluttet.

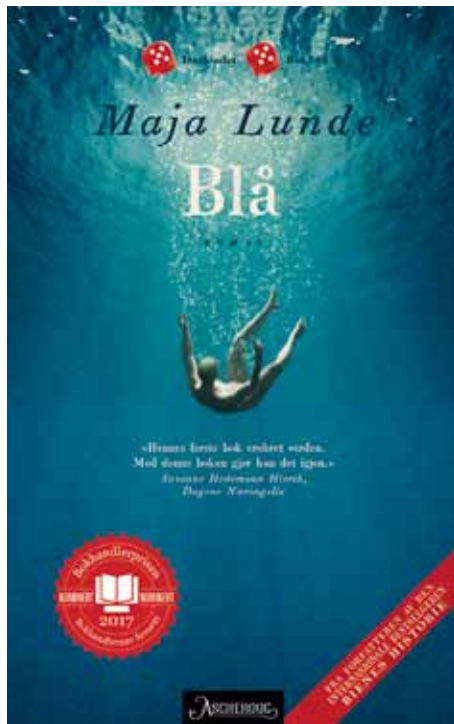
Del to av romanen lar oss møte dommeren i rettsaken mot Nicolai Berge – Peter Malm – og lar oss følge deler av rettens forhandlinger. Men først er dette et enestående, utspekulert og briljant portrett av et menneske med mange særegenheter og avvik i forhold til normen. Midt i den dramatiske historien om en nasjonal tragedie møter vi her en person som skal dømme i en tilsynelatende enkel sak, men som martres av tvil og som ikke vet om han kan dømme hvis Berge ikke til slutt velger å snakke. Det vet vi til slutt ikke om Berge gjør, men tredje del av romanen er viet Nicolai Berge slik at vi som lesere vet hva som har hendt og forstår bakgrunnen for at han kan knyttes til

drapene. Kjørstad briljerer med skifte i tilnæringsmåter og stilarter, og bare en forfatter som er absolutt sikker på det han har skrevet, kunne avslutte før Berge – eventuelt – tar ordet i retten.

Ole Robert Sunde er mest kjent for omstendelige og kompliserte romaner og for å skrive kunnskapsrike essay, fulle av innfall og digresjoner. Han er en sentral forfatter i generasjonen fra 1980-årene, i og for seg samtidig med Kjørstad, men har aldri fått samme oppmerksomhet. Men den korte romanen *Penelope er syk* – som helt sikkert får en oppfølger – viser en svært heldig blanding av essayformen med romanformen, der en enkel vandring i forfatterens nærområde gir assosiasjoner til mangt og mye i litteraturens og kunstens verden, ikke minst klassisk litteratur som bidrar til romanens tittel. Lenge ser det ut som vandringen til fots og tankene underveis er det boka skal handle om, men så slår det store og tunge alvoret inn: fortellerens/forfatterens kone er kreftsyk og svært svakelig. Her makter Sunde med enkle midler og stillfarende erindringer om samliv, barn, sykdom, frykt og fortvilelse, å løfte den enkle beretningen til noe som griper og beveger. Romanen ble da også nominert til Bragepris og fikk pris fra en av våre radiokanalers lyttere.

Olaug Nilssens Tung tids tale ble nevnt innledningsvis. Her skal bare tilføyes at denne prisvinnende romanen som mest av alt forteller en sterk historie om en mors kamp for å forstå hva som skjer med sønnen som blir autistisk. Kampen er ikke bare med og mot barnet, men mot et uforstående helsevesen og byråkrati som kan få den sterkeste av mødre til å gi opp. Det er en modig og sterk bok, fint strukturert og godt fortalt, uten store ord eller fakter.

Med sin første voksenbok, «Bienes historie» (2015), slo *Maja Lunde* gjennom med et brak. Boka ble en stor internasjonal suksess med oversettelse til 31 språk, og hennes roman fra 2017, *Blå*, har muligens elementer som gjør at den kan oppnå noe lignende. Forrige gang handlet det om hva som skjer om biene blir borte og menneskene selv må sørge for at planter og vekster

ror; i «Blå» handler det om mangel på en enda viktigere livsnødvendighet, nemlig Vann. Romanen forteller historier fra 2017 og 2041, fra Norge og fra flyktningeleirer i Frankrike pga. vannmangel, før de to historiene på finurlig vis kobles sammen og i det minste gir et visst håp for «vannflyktningene». Selv om det er alvorlige spørsmål som tas opp, er boka først og fremst god underholdning, med oppfordring til en viss ettertanke.

Carl Frode Tiller har som utgangspunkt for den mørke og vonde romanen *Begynnelser* at livet må leves framlengs, men forstås baklengs. Det fører til at romanen begynner med slutten og arbeider seg bakover i tid, av og til noen dager, andre ganger måneder eller mange år, helt til hovedpersonen Terjes barndom. I første kapittel er det litt uklart om han dør, men noe klarere blir det når begynnelse og slutt veves inn i hverandre helt mot slutten, selv om det bare er baksideteksten som helt klart slår fast at «Terje ligg på sjukehuset etter å ha tatt sitt eige liv». Stor kunnskap om miljøvern, om enkelte sårbare arter blant planter og dyr, blandes med traurige oppvekstvilkår der mor fremstår som ganske så umulig, og det meste i privatlivet er vanskelig og problematisk både i barndom og voksenliv. Den valgte strukturen er et dristig grep, og når det langt på vei lykkes, kommer det av at siste kapittel griper tilbake til første, for det er noe med avslutningskapitlets tyranni som gjør at det bestemmer mye av vår forståelse av en roman.

La meg da bare nevne et knippe romaner som er verdt å lese, og da utelater jeg uunngåelig mange andre som godt kunne ha blitt nevnt. *Cecilie Engers Pust for meg* handler om skyld og soning, om det overhodet er mulig å tilgi seg selv for det man uforskyldt har gjort mot andre. *Rune Christiansens Fanny og mysteriet i den sørgende skogen* er en merkverdig og insisterende roman om ungjenta Fanny som er foreldreløs, men prøver å klare seg selv i den vesle bygda hvor hun bor, for også under de enkleste forhold ligger mysteriene, eventyrene og mulighetene åpne. *Helga Flatlands En moderne familie* har som utgangspunkt at et ektepar på 70 år bestemmer seg for å skilles, og romanen består i og for seg av de tre barnas reaksjoner på skilsmissemisjonen, men omfatter også skarpsindige skildringer av utfordringer de har ellers i sine liv. De helt ulike reaksjonene til to voksne kvinner og en mann sier også noe om kjønnsforskjeller og ulike forventninger til hva livet har å tilby.

Noveller

Det kommer relativt få novellesamlinger i et normalår i norsk litteratur, og likevel ser det ut som om novellen beholder sin status som en egen og litt spesiell sjanger som krever en nøyaktighet i observasjoner og refleksjoner som romanen i og for seg kan klare seg uten. De to samlingene som omtales her, er svært ulike. *Roskva Koritzinskys* lille bok, *Jeg har ennå ikke sett verden* er tette, kompakte, konsentrerte kort-tekster som går tett på sine personer og

forsøker å utforske en verden disse unge menneskene ennå ikke har sett – og i alle fall ikke har kommet overens med. Det er novellekunst i tradisjonen fra Kjell Askildsen selv om det er langt igjen til hans nivå. Novellene til *Lars Amund Vaage* i samlingen *Den vesle pianisten* er derimot mer klassiske noveller, gjerne i det vi kunne kalle en nynorsk novelletradisjon. De er velskrevne, poengterte, men også ganske omfangsrike og grundige slik man kunne tro at en romanforfatters noveller ville være, om det er mulig å tenke slik. I de åtte novellene i samlingen møter vi menn som er på leting eller på vei bort, bort fra bygda og på vei mot noe ukjent og farlig og fristende, om de søker det i litteraturen eller musikken. Ofte ser det ut som det er språk som mangler, språk til å uttrykke tanker og lengsler i, slik at det blir mulig å finne et sted å være både i verden og i språket.

En essaysamling

Det litterære essayet må sies å høre til under skjønnlitteraturen og ikke sakprosaen, og derfor skal her bare nevnes *Agnes Ravatns* lettlesete og ganske lette samling som hun har kalt *Verda er ein skandale. Ei lita bok om livet på landet*. Med samboer og barn har forfatteren forlatt storbyen og bosatt seg på et småbruk på landet, og slik kommer mye til å handle om hverdagslige oppgaver og hendelser i et nytt livsmønster. Men siden forfatteren Einar Økland er nabo (og bor i en vei som bærer hans eget navn) kommer essayene i svært stor grad til å handle om alt Ravatn har lært av sin eldre kollega – på områder som ikke bare gjelder litteratur, men børsanking, matlaging, naturopplevelser og mangt annet. Kanskje blir forfatteren bofast på landet – kanskje er det der lykken er å finne?

To diktsamlinger

Cecilie Løveids diktsamling *Vandreutstillinger* fikk som nevnt flere av norsk litteraturs gjeveste priser i 2017, og alle var velfortjent. «Vandreutstillinger» er en rik, reflektert, poetisk, levende samling med dikt i stort alvor. De fleste forholder seg til bilder, forestillinger, illustrasjoner, verselinjer, mens noen fremstår som rene fantasier som i beste fall kunne eller burde bli virkelighet. Flere dikt handler om de groveste overgrepene i norsk historie som uttransporten av jøder med dampskipet *Donau*. Her har Løveid diktet inn sin lyrikerkollega Gunvor Hofmo som aldri mer skal se sin jødiske venninne, mens hun i et annet dikt har tenkt ut passende straff for terroråden 22. juli 2011. Samlingen er tredelt – «Politisk teater», «Redningoperasjoner» og «Billedbekjennelser,» og alle delene og hvert enkelt dikt må leses langsomt i den frie rytme som likevel er rytmisk og drar leseren inn i verselinjene og alt det ekstra som dikt tilbyr ut over det vi leser på overflaten.

Løveids samling gjør at *Øyvind Rimbereids* omfangsrike diktsamling *Lenis plassar* her bare blir nevnt. Rimbereid har etablert seg som en av våre fremste lyrikere, og skuffer heller ikke med denne boken som egentlig er et langdikt med varierende oppsett på sidene og med en blanding av normalspråk og dialekt fra Stavangerområdet.

Kriminallitteraturen

Det kom ut 33 nye norske krimbøker i 2017 – det laveste tallet på ti år. Nedgangen fra toppåret er 40%, men jeg ser ingen krisetilstander og kan ikke se for meg at det vil komme færre bøker i år eller neste år.

Fem av bøkene var skrevet av kvinner – en prosentandel på 15, mens snittet for de ti siste årene er ca. 20%. Det var seks debutanter i 2017, uten at det så langt er mulig å se eller si noe om talentet og hva de kan bli til. Bare fem tidligere prisvinnere var ute med bok – enkelte år har tallet vært mer enn dobbelt så høyt. Det er viktig å huske på at det i all hovedsak er store og seriøse forlag som gir ut norsk krim, og som via sitt redaksjonelle arbeid sørger for at bøkene får den kvalitetssikring som skal til og den bearbeiding som ofte trengs før de kommer til leserne

Det overrasker stadig i hvor sterk grad andre verdenskrig bidrar med uoppklarte hendelser med konsekvenser mange tiår etterpå og slik har gitt oss noen svært gode krimbøker de siste årene. Men vi har også hatt flere bøker som foregår innenfor krigsårene, med konfrontasjoner og spenning på alle nivåer, også om etterforskning ikke står i sentrum. Vi kan selvfølgelig kalle dette for historisk krim, mens egentlige historisk krim fra langt tilbake i tid bare unntaksvis har mer enn én utøver. Vi har som vanlig også noen få internasjonale thrillere som både er spennende og ganske voldsomme i effektbruken, mens det er adskillig vondere og kanskje også et større alvor i noen bøker som berører psykiatrisk behandling til forskjellige tider i Norge eller helt enkelt er mer opptatt av motivasjonen bak overgrep og drap uten å være psykologisk krim i egentlig forstand. At vi nå kanskje ikke bare har én, men to forfattere som skriver i den gamle puslespill-tradisjonen, er en merkverdighet, selv om det kan by på grei underholdning.

Vi har noen helt avvikende krimromaner fra 2017, en eller to som like gjerne kan kalles forbrytterromaner fordi etterforskning og oppklaring ikke forekommer, og lov og rett ligger utenfor det disse bøkene handler om. Så er det til gjengjeld nok politi og nok etterforskning i omtrent halvparten av fjorårets krim: den velkjente blandingsformen som dagens politiromaner utgjør, og der leserne stadig vekk og nesten hos samtlige forfattere møter sine helter som er seriefigurer er hovedtypen i norsk krim i dag. Det er selvfølgelig mange mord, mange ofre, mange skjulte motiver og mange mulige og feilaktige mistenkte i våre kriminalromaner.

Forfatteren av denne artikkelen leder juryen for Rivertonprisen som går til årets beste kriminalroman i Norge. Juryen nominerer fem bøker, før en vinner kåres. For 2017 nominerte juryen *Øystein Borges Det som aldri dør* der vi møter kriminaletterforsker Bogart Bull som nok en gang etterforsker et drap i utlandet, denne gangen i Nord-Irland hvor et norsk par har blitt drept. Resultatet er en intens, velkomponert og interessant thriller om hevn og politiske konflikter. Nominert ble også *Lars Mæhles Den stille flokken*. Dette er den tredje og så langt beste kriminalromanen med psykolog Ina Grieg i hovedrollen, og den handler om uretten som ble begått mot taterne i Norge på 1900-tallet. Med sikker hånd trekker Mæhle leseren inn i en spennende og bevegende historie det er vanskelig å rive seg løs fra. *Trude Teiges Pasienten* hører også til blant årets beste kriminalromaner. Her dreier det seg om behandlingen av såkalt «sinnslidende» på våre psykiatriske sykehus i en ikke altfor fjern fortid. Forfatteren beskriver både inhumane holdninger og brutal praksis som leseren kan gjenkjenne også i vår samtidige behandling av denne mest utsatte og sårbare pasientgruppen.

Den eneste kriminalforfatter i Norge som skriver virkelig historisk krim er danksfødte *Kurt Aust*. Han ble nominert for *Skipet med det onde øye*, den syvende av Austs romaner med hovedpersonene professor Thomas av Boueberge og hans assistent Petter Hortten. Denne gangen opptrer de som passasjerer på et skip i fart mellom København og Afrikas Slavekyst. På reisen begynner folk om bord å forsvinne på uforklarlig måte, og uhyggen stiger.

Sist, men ikke minst, ble *Aslak Nores Ulvefellen* med på listen over de nominerte. Denne boka ble da også vinneren av Rivertonprisen for 2017, og kanskje var det litt spesielt at prisen gikk til en spionthriller fra Den andre verdenskrig uten etterforskning, politiarbeid og avsløring i sentrum. Denne spenningsromanen holder seg innenfor rammen av krigsårene, og klarer seg helt strålende ved å følge farligheter, drap, spionasje og kontraspionasje som viser seg å kunne være avgjørende for utfallet av krigen. Hvis man har som absolutt krav at etterforskning skal foregå og forbrytelser oppklares i en kriminalroman, kommer denne romanen til kort. Men vi har selvfølgelig spenningsromaner der mystifikasjon, mistanke, falske spor og ledetråder er fullgod erstatning for mordets enkle kunst. Årets prisvinnerbok er en slik roman – kunnskapsrik, velskrevet, grundig og etterrettelig i tegningen av miljø og mennesker og historiske hendelser som er en forutsetning for at de litterære skikkelsene og de dramatiske hendelsene skal fungere, noe de gjør på overbevisende måte.

Romanen innledes med en skildring av dramatiske hendelser i London 8. september 1944, så å si før den egentlige handling settes i gang, og helt forståelig blir denne innledningen først når vi i siste kapittel er tilbake i London én uke senere. I mellomtiden går vi tilbake noen år og vi følger nordmannen Henry Storm som kjemper for tyskerne på Østfronten, blir såret, og sendt

hjem. Det han har opplevd, har snudd opp ned på alt, og Henry – dekorert med jernkorset – bestemmer seg for å arbeide for motstandsbevegelsen. I Werner Sorge møter vi en utspekulert og farlig motstander som gjør alt i sin makt for å avsløre Henry og gripe ham.

Et glitrende grep i romanens oppbygging er dette at Sorge vant OL-gull i seiling i 1936, foran Henry Storm. Slik sett kan den kappseiling for livet som er romanens høydepunkt og dramatiske oppløsning, være en dødsalvorlig reprise av OL-seilingen. «Ulvefellen» er en spionroman av beste merke, velskrevet, godt strukturert, spennende og medrivende. Den skaper autentisitet ved å utnytte store kunnskaper om forholdene under andre verdenskrig, både i Oslo, Berlin og London, og vi får fascinerende innblikk i noe av dynamikken i det tredje rikes krigsmaskineri.

THERESE ERIKSSON

DYSTOPIERNA STÅR SOM SPÖN I BACKEN

Den svenska litteraturen 2017

I en obestämd framtid har den svenska bruksorten blivit en annan, samhället ett annat än det vi känner: ”Sorgen var basen för landets elproduktion.” Så öppnar *Pernilla Wåhlin Norén* sin debutroman *Sorgens princip*, med en mening så rysande obehaglig och otänkbar. Ett land, ett samhälle, som – bokstavligen – drivs av människors känslor? Ja, i det bruksortens Sverige som Wåhlin Norén skildrar befinner vi oss i ett samhälle där människor delas in i "mobila" och "stationära", ett strikt klassamhälle om två grupper, där de förra innehar privilegierna och de senare står utan.

De mobila, som innehar makten och medlen, är också de som får sina trasiga kroppsdelar utbytta mot nya, organiska kroppsdelar med fantastisk förmåga till förmimmelser, medan de stationära får nöja sig med gamla tidens metallproteser, och därmed ett mindre rikt inre liv. Ytterst går skillnaden alltså mellan de som får behålla sina känslor – och de som berövas dem: ”Forskarna tog fram bilder som illustrerade sorgemätningarna på jorden. (...) Sorgen fick en egen konstant. En ytterligare energirelation formulerades. De kallade den för sorgens princip.”

Idén om ett samhällssystem som profiterar på och suger ut människors känslor ur deras kroppar för att hålla maskineriet igång, är onekligen ett av de mest originella uppslagen i genren i 2017 års svenska skönlitteratur. Ensam om att skriva dystopier, eller verk med tydligt dystopiska inslag, är Wåhlin Norén dock inte. Tvärtom kan man se att den under senare år ganska stadiga ökningen av skrämmande, oroande framtidsskildringar, förblir intakt. I den svenska samtidslitteraturen står dystopierna som spön i backen.

Tiderna är oroliga; klimathot, krigens konsekvenser och populistisk fram-marsch skapar rädsla och oro, vilket givetvis också avspeglar sig i litteraturen. Den renodlade dystopin à la Orwells ”1984” om en avlägsen skrämmande framtid, helt olik vår, ser vi däremot inte mycket av: den svenska samtidsdystopin lägger sig tvärtom nära nuet. Saker har förskjutits, men inte så dramatiskt. Dystopin är mer av en alternativ samtid eller en trolig morgondag, än en surrealistisk eftervärld. Tendensen syns till exempel i *Mikael Berglunds* andra roman, *Smekmånader*, i vilken ett nygift par reser till en isolerad ö i Bottenviken. En fridfull bröllopsresa kunde man tro, men Viktor och Maja är utbeordrade till ön för att rapportera avvikelser och för att ange de finska flyktingar som lyckats ta sig förbi den mur som rests i havet, mellan Sverige och Finland. Drönarna glider hotfullt genom luften.

Jerker Virdborg, som måste räknas till en av svensk samtidslitteraturs flitigaste dystopiskrivare, gav 2017 ut romanen *Sommaren, syster*; en skildring av ett syskonpar i ett krigshärjat Sverige. Symptomatiskt för vår tids dystopier saknar Virdborgs roman klassiska sci-fi-inslag, det skrämmande består istället av att han förlagt det som redan är verklighet i många delar av världen till svenska småstäder.

Ett krigsdrabbat Europa ser vi också i *Torbjörn Flygts Flyktväg*. I *Elisabeth Rynells Moll*, där huvudpersonen delar namn med romantiteln, evakueras så kallat onödiga människor från städerna, ut på en i princip utdöd landsbygd. *Moll*, som lyckas fly från bussen hon skeppats med, får gå långa sträckor innan hon hittar liv; enstaka enstöringar som lever utanför samhället som självförsörjande. Mindre regelrätt dystopiska, men ändå besläktade, är *Peter Fröberg Idlings* kontrafaktiska roman *Julia & Paul*, en kärlekshistoria i ett Sverige som tog en annan väg efter revolutionsåret 1917, och *Nils Håkansson*s *Ödmården*; en framtidsdystopi med ett närmast komiskt anslag.

Mest självklar i sammanhanget är dock den roman som tilldelades Augustpriset 2017, nämligen *Johannes Anyurus De kommer att drunkna i sina mödrars tårar*. Det börjar mer än lovligt påtagligt, med en lång scen från ett pågående terrorattentat, i Daeshs namn,

mot en seriebutik i Göteborg. Butiken Hondo, som drivs av Christian Hondo, har samtalskväll och på scenen sitter en grånad, kontroversiell konstnär inbjuden för att tala om sina karikatyrer av profeten. Parallellerna till Charlie Hebdo och Lars Vilks är (över)tydliga, men skildringen sker ur de attackerandes perspektiv. Den enda överlevande av de tre förövarna, en flicka, kommer sedan till romanens författarjag med sina vittnesmål från framtiden; om ett Sverige där så kallade ”Sverigefiender” – judar, muslimer och oliktänkande – interneras, torteras och dödas. Ur Augustjuryens motivering: ”Med en originell och ödesmättad dramaturgi skildrar Johannes Anyuru den händelsekedja där samhällsväven i ett samtida och framtida Sverige bryter samman och lämnar öppet för terror och repression.”

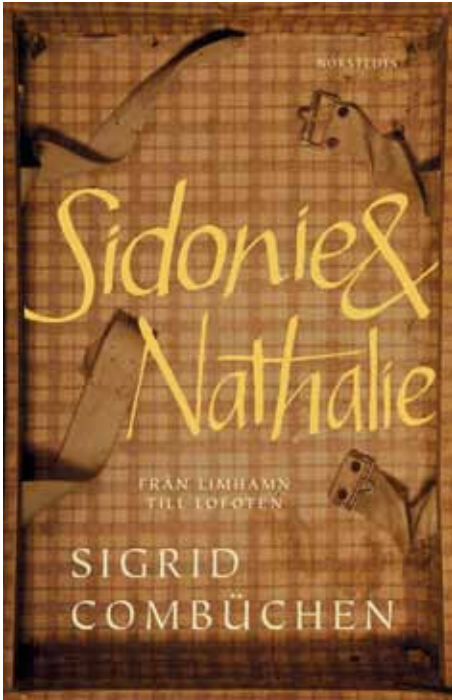
Tendensen märks även i barn- och ungdomslitteraturen, där den fjärde delen i *Sofia Nordins* postapokalyptiska serie, *Om du såg mig nu*, och *Madeleine Bäcks Jorden vaknar*, kan nämnas som exempel. Vi ska heller inte glömma att 2017 års Nobelpris i litteratur gick till en författare, brittisk-japanska Kazuo Ishiguro, som skrivit en av samtidslitteraturens mest kända dystopier – ”Never let me go” från 2005.

Om vi ska dröja oss kvar i den mörkare färgskalan ett slag, kan också noteras att mentalsjukhuset dök upp som litterär miljö vid flera tillfällen under 2017; en ”trend” som möjligen kan härledas till Sara Stridsbergs hyllade ”Beckomberga. Ode till min familj” från 2014.

Debutanten *David Nyman* har valt att förlägga sin debutroman *Nerverna* till en mindre, mer okänd institution än Beckomberga, nämligen Sankta Annas hospital i Nyköping. Men också här finns den sociala ingenjörskonsten som en väsentlig del av idébygget, i överläkaren Allan Rencks visionära uppförande av ett havsbad för patienterna. Och i finlandssvenska *Johanna Holmströms* uppmärksammade roman *Själarnas ö*, berättas en fiktiv historia om det verkliga mentalsjukhus för kvinnor som fanns på Själö i Åbo skärgård. Till den här typen av institutionsskildringar kan också *Hanna Nordenhöks Asparna* fogas; en roman som pendlar mellan ett samtidsperspektiv och en fiktionsberättelse om det ungdomshem, Råbyanstalten, som grundades vid mitten av 1800-talet. I *Tove Mörkbergs* diktsamling *Källarhundarna* är den psykiatriska kliniken dock av modernt snitt; ett körverk av ylande röster inifrån en undantagstillvaro.

* * *

Några av landets mest namnkunniga och etablerade prosaister utkom med nya verk under 2017. *Klas Östergren* blev Augustnominerad för sin *I en skog av sumak*, vilken kallats för en ”Brideshead Revisited i en villa i Bromma” (romanen har för övrigt visst släktskap med en annan av årets succétitlar från andra sidan Östersjön, nämligen Kjell Westös ”Den svavelgula himlen”). En nominering till samma pris – sin sjätte – fick *Sigrid Combüchen* för sin

roman *Sidonie & Nathalie. Från Limhamn till Lofoten*, om två kvinnor på flykt under slutskedet av andra världskriget. En titel som lite oväntat blev utan chans på Augustpriset, men väl förlänades en nominering till Nordiska rådets litteraturpris, är *Agneta Pleijels Doften av en man*; en fristående uppföljare till roman-memoaren "Spådomen" (2015). "Doften av en man" tar vid där den förra slutar; vid tiden då hon – det vill säga Pleijel, men i böckerna alltid kallad just "hon" – lämnar hemmet och föräldrarnas destruktiva äktenskapsvänder för ett eget liv i Göteborg. Ambitiösa studier, passionerade förälskelser, långa ensamma timmar och en saltstänkt doft av friheten präglar

denna berättelse om att bryta mönster; om att söka och finna sin väg.

Theodor Kallifatides gav ut den kritikerrosade *Ännu ett liv*, där titeln ska förstås som att författaren fått en ny, andra chans. Boken handlar om Kallifatides beslut att lägga författandet på hyllan när krafterna avtar, den vilshenhet och stumhet det innebär, och hur han sedan finner vägen tillbaka till skrivandet igen. Om kampen för att bli en skrivande människa tagen på allvar i en mansdominerad värld, skriver såväl Agneta Pleijel som Åsa Moberg – den senare i självbiografin *Livet*. Och en av de verkliga pionjäreorna på detta område, Ester Blenda Nordström, är föremål för den Augustbelönade biografien *Ett jävla solsken* av *Fatima Bremmer*. Andra sakprosatorer värda att nämna är *Sven Olov Karlssons Brandvakten*, om skogsbranden i Västmanland, *Hédi Frieds Frågor jag fått om Förintelsen* och *Jesper Högströms* stora biografi över Hjalmar Söderberg, *Lusten och ensamheten*.

Men, tillbaka till skönlitteraturen och den lust och ensamhet som gestaltas där. Med *Ölandssången* färdigställer *Tove Folkesson* sin Ölandstrilogi, en roman som inte bara vinner kritikens och läsares hjärtan, utan också priser: Folkesson tilldelas såväl *Svenska Dagbladets* litteraturpris som *Aftonbladets* dito. "Ölandssången" är ett slags vaggvisa om en hemkomst; om Eva Z:s återkomst till barndomens Öland, till mormoderns köksbord. Det är en lyhörd, ömsint skildring av hur det är för känsliga själar att leva sina liv glesbygdens

hårda jordbrukssamhällen, som i det avseendet för tankarna till en föregångare som Sara Lidman.

Tove Folkessons roman nominerades även till *Tidningen Vi:s* litteraturpris, vilket kom att tilldelas *Anna Jörgensdotter* och hennes roman *Solidärer*. Gästrike-författaren får med denna roman sitt stora genombrott, kritikerna menar att den är det bästa hon skrivit och hon mottar såväl Moapriset som Sara Lidmanpriset för den. "Solidärer" pendlar mellan Gävle och Barcelona, och handlar om hur syndikalisten Ingemar lämnar hamnarbetet för att resa ner och delta i kampen mot fascismen i Francos Spanien. Bakom sig lämnar han också Klara och deras knappt påbörjade, ännu ej

uppljade, kärlekshistoria; hennes liv hemma i Gävle varvas med Ingemars tillvaro i motståndsrörelsen under spanska inbördeskriget.

En annan som rör sig över Europa, men i en helt annan tid, är den Orlandoinspirerade huvudpersonen i *Elin Boardys* roman *Tiden är inte än*. Det är mitten av 1300-talet och digerdöden härjar i Sverige, när Boardys kvinnliga huvudperson ger sig av på en vandring över kontinenten. Likt Virginia Woolfs huvudperson pendlar hon mellan olika förklädnader och därmed könstillhörigheter, för att kunna röra sig fritt i en värld där ensamma kvinnor på vandring är oerhört utsatta. En annan typ av utsatthet skildras i *Mattias Hagbergs Syndavittnet*, den första delen av en serie tänkt att skildra "den lilla människans möte med de stora idéernas ofullkomlighet". I det här fallet är de senare såväl kristendom som kommunism, och den förra en ung piga som vid tiden för första världskriget tar tjänst hos en karismatisk och auktoritär präst på en ö i Norra ishavet. "Syndavittnet" är en berättelse som nedtecknas först några decennier senare, i det tidiga 50-talets Moskva, där Stalin just avlidit. Den som för pennan är pigan som sedermera blev översättare i det kommunistiska maskineriet, och det hon vittnar om är åren hos den dogmatiska prästen Sakarias, i den fiskeby som han sökte styra med sin kristna järnhand.

I den sedvanligt spretiga bokfloran växte under 2017 också titlar som *Golnaz Hashemzadeh Bondes Det var vi*, *Oline Stigs* novellsamling *Hägring*, *Sara Paborns Blybröllop*, *Maria Svelands Bitterfittan 2*, *Stefan Spjuts Stalpi*, *Ellen Mattssons Tornet och fåglarna* och *Per Hagmans Allas älskare, ingens älskling* upp. I den sistnämnda möter läsaren en Per Hagman som bytt den stundtals ligkiltiga laissez faire-attityden av band mellan människor. Författaren själv kallar skämtsamt (?) sin självbiografiska roman för en självhjälpbok, och visst går det att läsa om solitären som plockar ner ensamhetsidealet från piedestalen på det viset.

I mångt och mycket var 2017 debutanternas år. Den största skrällen och genomslaget stod *Agnes Lidbeck* och romanen *Finna sig* för. Den kammade hem *Borås Tidnings (BT)* debutantpris och en nominering till *Dagens Nyheter*s kulturpris, men framförallt blev boken unisont lovordad och Agnes Lidbeck ett frekvent förekommande namn på alla kulturläppar. "Finna sig" är en kort, tät berättelse om Anna, som brottas med sina roller som hustru, mor, älskarinna och sedermera vårdare. Med ett inifrånperspektiv som inte döljer några skavanker eller hemliga tankar, blev Anna för många en fascinerande romangestalt att samtidigt identifiera sig med och hysa viss avsmak för.

Även *Isabelle Ståhls Just nu är jag här* utmärkte sig bland debuterna; en generationsroman för Tinder-åldern och de osäkra jobbens era. Romanen nominerades till Augustpriset, "för sin gestaltning av människans främlingskap i ett intensivt närvarande och alltmer uppslukande nu". Bland debutanternas inom prosan bör också nämnas *Viktoria Jäderlings* novellsamling *Åh Lunargatan*, *Linus de Faires* roman *Boken om Yousef* och *Emma Holms Skäl*.

* * *

det måste man ändå säga att nå äre dagar som allt går åt helvete
och man tänker

bara att det är nån som vill jävla med en men sen äre ju vissa
dagar som är så

grym så man glömmer helt att det har vart dåligt men jag gissar
så äre väl att

det är ungefär hälften bra och hälften sämre

Jämmodet är påfallande framträdande i Hakkaspoeten *David Väyryns* debut, diktverket *Marken*. Diktsamlingen är ett slags körverk, här sjunger invånarna i Malmfälten, kollektivt som i arvet efter både väckelsen och arbetarrörelsen, sina liv. Här finns dikterna som sjunger likt lovsången, här finns missnöjda insändare i tidningen, här finns en radda ångestladdade mejl från han som flyttat till Stockholm och längtar hem, här finns dokument från byaföreningars sammankomster. Ibland breder texterna ut sig som långa prosa-

stycken, medan andra dikter är närmast haikuliknande. Tillsammans skapar denna variation av texttyper och röster en helhet som är varsam om platsen, dess särart och komplexitet; det som är Marken.

Som en tematisk syskonbok till "Marken" kan *Mats Jonssons* serieroman *Nya Norrland* betraktas. Den är en självbiografisk roman om hans uppväxts Bollstabruk; dess historia av blomstring, sönderfall och nytt hopp, och om författarens eviga slitningar mellan lojaliteten med ursprunget och det etablerade livet i Stockholm. I vissa avseenden, men inte alla, kan Väryrnens och Jonssons böcker läsas som skönlitterära gestaltningar av de frågor som också *Po Tidholm* adresserar i sin korta pamflettliknande bok *Läget i landet. 89 tankar om periferier, politik och varför landsbygdsfrågan är viktigare än du tror*.

Framgångarna för David Väryrnens "Marken" – boken nominerades till såväl Katapultpriset som *BT:s* debutantpris – innebär dock inte bara ett rättmätigt ökat intresse för det litterärt gestaltade Norrbottens inland, utan bör också ses som en framgång för poesin. Överlag var 2017 ett gott poesiår. *Gunnar D Hansson* gav ut den rosade *Tapeshavet* som nominerats till Nordiska rådets litteraturpris och vars lyriska betraktelser över stenar och snäckskal fått kritikerna att gå upp i brygga av förtjusning – han har vid flera tillfällen kallats "vår nationalskald". *Eva Kristina Olssons* *Det ängelsgröna sakramentet* fick begeistrad kritik, *Johanna Frids* och *Gordana Spasics* tvåspråkiga, dansksvenska diktverk *Familjeepos* rönt stor uppmärksamhet. *Jonas Modigs* *Mellan öarna i de långa sunden* och *Jonas Bruns* *Röda bok* är två andra titlar att lägga på minnet.

En av årets mest drabbande, tillika Augustnominerade, poetiska upplevelser stod *Jenny Tunedal* för, med sin *Rosor, skador*. "En mor kan man inte förstå. Hon framträder bara", skriver Hanna Nordenhök i sin ovan nämnda roman "Asparna". Hos Tunedal är denna tanke dragen till sin spets. Moderns existentiellt generella obegriplighet, är här gestaltad i den flagranta obegriplighet som är demenssjukdomens. "Rosor, skador" är en diktsamling som arbetar i lager på lager; litteraturhistoriens, medicinhistoriens och den personliga historiens. Jenny Tunedal skriver fram detta demensens språk, förvandlar det till poetens språk – och kanske tvärtom. När förmågan att vara i världen på dess villkor försvinner, ramlar allt ut så osorterat som det stundtals härjar inuti, bakom våra civiliserade masker. Den sjukes språk och poetens blir ett och samma, samma motvilliga kapitulation inför alltings obegriplighet.

Vikten av att kapitulera inför alltings obegriplighet, att trots sina försök att förstå och förklara, inse att det inte finns något farligare än att bli "en människa gjuten i ett stycke" är en återkommande käpphäst i *PO Enquists* författarskap. Den hållningen blir särskilt tydlig när man läser hans dramer efter varandra, en möjlighet som erbjöds då hans samlade dramatik gavs ut i två

tunga, vackert formgivna volymer: *Dramatik I. Kammarspelen* och *Dramatik II. De politiska*. Inalles 13 verk av landets nu levande mest spelade dramatiker, och efter Strindberg den mest spelade överhuvudtaget. Utgivningen är en insats både för författarskapet som sådant – romanförfattaren Enquist ställer sig ofta i vägen för dramatikern Enquist – men också för genren. Att lyriken kämpar mot den dominerande prosan vet vi sen gammalt, men vad gör då inte dramatiken? Den dramatiska textens faktiska läsbarhet, läsdramat, behandlas överlag styvmoderligt i litteraturvärlden; förlagen ger, på sin höjd, ut dramatikverk av etablerade och säljande prosaförfattare som också skriver för scen.

Det är förstas bättre än ingenting. Och 2017 kom bland annat två intressanta dramatikvolymer ut, nämligen *Sara Stridsbergs Nelly Sachs kommer aldrig fram till havet* och *Mare Kandres Pesthuset och andra pjäser*. Kandre, som efter sin för tidiga död blivit något av en mytisk gestalt i den svenska litteraturen, har skrivit romaner som fortsätter att locka läsare i nya generationer, men hennes dramatik har inte förrän nu getts ut i bokform. ”Pesthuset” omfattar utöver titelpjäsen ytterligare fyra efterlämnade pjäser. Sara Stridsbergs bok innehåller tre pjäser; titelpjäsen – som sattes upp på Dramaten under namnet ”Beckomberg” eftersom den bygger på romanen med samma namn –, ”Konsten att falla” och ”American Hotel”. Om båda författarna sägs det att deras pjäser har en svärta som påminner om Samuel Becketts.

Om Sara Stridsberg skulle man, med tanke på hennes återkommande ”fallatematik”, lika gärna kunna säga att hon påminner om just PO Enquist. Den fallande, fallna, människan är en återkommande figur i hans dramatik, och inte sällan ställs hon i kontrast mot den helgjutna, färdiga – och därmed farliga – typen. Människan gjuten i ett stycke, den som låst in allt det svåra, sköra i ett ”bergrum”, är också en ständigt återkommande tankefigur i Enquists verk, ett varningens höjda finger. Akta dig! För att komma för nära, för att bli sån. Man får visserligen anstränga sig för att läsa Enquist som moralist, men finns det ett påbud så finns det här. Människan blir mänsklig i sin ansträngning att förstå mer, det är ett slags plikt, men ska aldrig inbilla sig att hon kan förstå allt.

I det eviga försöket bor moralen. Det är tydligt i ett drama som PO Enquists ”Tupilak”, men också – och här återigen ett släktskap med Stridsberg – i ”I lodjurets timma”, pjäsen om den unga pojken på dårhuset som får en katt, och som kanske dödar två människor i Hjoggböle, och som sedan räddas till nåden av katten som dött och återuppstått. Också här har vi den sköra människan, den på samhällets marginaler, som kämpar för att återfå sin mänsklighet i omvärldens ögon. I PO Enquists dramatik äger det mesta rum på det mänskligas borte gräns, tätt intill smärtpunkterna.

Det är förvisso inga dystopier han skriver, men nog finns här ett slags sorgens princip.

KERSTIN BERGMAN

KRIMINALROMANEN I NORDEN

5. SVERIGE

FRÅN ÄVENTYR OCH PUSSELMYSTERIER TILL SAMHÄLLSKRITISKA POLISROMANER, STARKA KVINNOR OCH GENREHYBRIDER

Kerstin Bergman följer traditionen från 1800-talets och det tidiga 1900-talets äventyrliga detektivberättelser, via den svenska pusseldeckarens guldålder efter andra världskriget och polisromanens stora genombrott i mitten av 1960-talet, fram till den svenska deckarens andra guldålder och trenderna i de senaste decenniernas enorma deckarboom.

Artikelförfattaren är docent i litteraturvetenskap och anknuten forskare vid Lunds universitet. Hon är också ledamot av Svenska Deckarakademin och deckarrecensent.

När det gäller den svenska deckarhistorien säger man oftast att den inleds 1893 med *Prins Pierres* (pseudonym för *Fredrik Lindholm*, 1861–1938) roman *Stockholms-detektiven*, även om det naturligtvis fanns deckarelement i den svenska litteraturen även tidigare. En annan vanlig utgångspunkt för deckarhistorieskrivningen är *Carl Jonas Love Almqvists* novell ”Skällnora Qvarn” från 1838, som också brukar betraktas som ett tidigt exempel på den kombination av gotik och rationell logik som karakteriserar *Edgar Allan Poes* berättelser om Auguste Dupin på 1840-talet. Det är dock först i ”Stockholms-detektiven” vi får en hel roman med en sammanhängande berättelse som kretsar kring ett brott och kring uppkörlandet av brott, där brottet tillåts stå i centrum för hela berättelsen.

I ”Stockholms-detektiven”, som bygger på verkliga händelser, reser polisen Fridolf Hammar från Stockholm till Eskilstuna för att reda ut vad som hänt när en fabrik brunnit ner under mystiska omständigheter. Hammar är långt ifrån de närmast övermänskliga detektiver man hittar i den internationella 1800-talsfiktionen, och romanen innehåller många pikar mot den romantiserade bild av detektiver som förekom i denna.

Den första generationen: Till och med 1930-talet

Deckargenren börjar sedan på allvar etableras i Sverige under 1900-talets första decennier. Ofta talar man om en första generation deckarförfattare som var verksamma fram till och med 1930-talet. Många av dessa använde sig av utländska, framförallt angloamerikanskt klingande pseudonymer. Anledningen var delvis att man ville förknippas med den internationella genren och dess ökande popularitet. Förmodligen bidrog även genrens tveksamma status i samtidens Sverige till att författarna ville vara anonyma.

Den första generationens deckarförfattare blandar den rationella logik som återfinns hos exempelvis Poe och *Sir Arthur Conan Doyle* med element ur äventyrsromanen, som varit populär i 1800-talets Sverige. Många av dessa deckare innehåller också starka pusseldeckarinslag. Fram till och med 1930-talet lät man ofta skurkarna vara utländska, gärna från medelhavsområdet eller från någon påhittad latinamerikansk republik. Många författare i den första generationen lät Sherlock Holmes stå modell för sina huvudpersoner, och dessa mästardetektiver upplevde fartfyllda äventyr. Bland de mest framgångsrika författarna från perioden hittar vi *Robinson Wilkins* (pseudonym för *Harald Johnsson*, 1886–1936), *S.A. Duse* (1873–1933), *Jul Regis* (pseudonym för *Julius Pettersson*, 1889–1925) och *Frank Heller* (pseudonym för *Gunnar Serner*, 1886–1947).

Den enda av den första generationens deckarförfattare som är någorlunda bekant för dagens deckarläsare är Frank Heller, som debuterade 1914 och skrev en bit in på 1930-talet. Istället för att importera skurkar till Sverige exporterar Heller den svenske gentlemannatjuven Filip Collin, alias professor Pelotard, till kontinenten. Collin är en svindlare, men fungerar också som en amatördetektiv när han tycker att någon förtjänar hans hjälp. *Storhertigens finanser* (1915) och *Stölden av Eiffeltornet* (1931) är några av de mest berömda böckerna om Collins. Heller skrev även novellsamlingar med den judiske psykoanalytikern och logikern Joseph Zimmertür som detektivgestalt. Dessa är inte lika äventyrliga, utan påminner mer om de klassiska detektivberättelserna. Heller representerar en mer humoristisk tradition inom kriminallitteraturen som senare har förvaltats av bland andra *Bo Balderson* (pseudonym för okänd svensk deckarförfattare, verksam 1968–90), *Gösta Unefäldt* (1926–) och *Tomas Arvidsson* (1941–).

Den svenska pusseldeckarens guldålder: Från 1940-talet till 1965

Den moderna perioden för den svenska deckaren – och det som ofta kallas den svenska pusseldeckarens guldålder – inleds med *Stieg Trenter* på 1940-talet, en författare som kom att influera den svenska kriminalfiktionen under flera generationer.

Trenter debuterade 1943 med *Ingen kan hejda döden* och har blivit känd inte minst som en fantastisk Stockholmskildrare, berömd långt utanför deckarläsarnas krets. Trenters huvudsakliga detektivgestalt, fotografen Harry Friberg, introducerades i *Farlig fåfänga* (1944) och fungerar även som jagberättare i flera av böckerna. Trenters böcker hör huvudsakligen hemma i pusseldeckargenren, men innehåller även element från den amerikanska hårdkokta deckargenren, exempelvis farliga *femmes fatales*, storstadsmiljöer och biljakter. Några av hans mest berömda titlar är *Idag röd...* (1945), *Träff i helfigur* (1948), *Aldrig Näcken* (1953) och *Narr på nocken* (1956).

Den kanske största skillnaden mellan den första generationens och den moderna generationens svenska deckarförfattare är att de senare skapar mer realistiska berättelser. Hos dem möter vi vanliga människor snarare än övermänskliga mästerdetektiver och internationella storskurkar, och handlingsförloppet är präglad av svensk vardag. Någon direkt socialrealism rör det sig dock inte om, utan det handlar fortfarande om skildringar av en borgerlig svensk idyll. Deckaren betraktades som en underhållningsgenre och böckerna fick inte bli så verklighetstroga att de riskerade att bli tråkiga.

Trenter skrev sina populära Stockholmsmysterier fram till slutet av 1960-talet och när han avled fortsatte hans hustru, deckarförfattaren *Ulla Trenter* (1936–) som även tidigare varit delaktig i skrivandet, att skriva om Harry Friberg ända in på 1980-talet. Redan i slutet av 1940-talet fick Trenter dock sällskap på den svenska deckarscenen av de övriga författare som brukar räknas till hans generation. De främsta bland dessa var *Maria Lang* (pseudonym för *Dagmar Lange*, 1914–91), *H-K Rönblom* (1901–65) och *Vic Suneson* (pseudonym för *Sune Lundquist*, 1911–75).

Maria Lang var den första kvinnliga deckarförfattaren som slog igenom på riktigt bred front i Sverige. Hon skrev i *Agatha Christies* och *Dorothy L Sayers* anda och beskrivs ofta som den svenska pusseldeckardrottningen. Lang var också den första att på allvar kombinera brott med kärlek och sexualitet, en kombination som visade sig enormt framgångsrik. Lang debuterade 1949 med *Mördaren ljuger inte ensam* och låg sedan på de svenska bestsellerlistorna ända in på 1970-talet. Sedan dalade hennes breda popularitet i takt med att pusseldeckaren blev omodern som genre, men hon hade även fortsatt många trogna läsare och åstadkom drygt fyrtio pusseldeckare fram till 1990.

Langs detektivgestalter är Puck Ekstedt, senare gift Bure, en ung kvinna med en enorm nyfikenhet, och kriminalkommissarie Christer Wijk. Hennes böcker utspelar sig vanligtvis i liten fiktiv stad kallad Skoga, baserad på verklighetens Nora i Bergslagen. Några av böckerna tilldrar sig också i Stockholm. Vanligt hos Lang är att passion leder till brottet, eller att motivet bottnar

i familjekonflikter, incest eller andra former av sexuella trauman. Några av hennes mest kända titlar är *En skugga blott* (1952), *Tragedi på en lantkyrkogård* (1954) och *Kung Liljekonvalje av dungen* (1957).

En tredje pusseldeckarförfattare ur den moderna generationen är H-K Rönblom. Hans namn är dock inte längre lika välkänt som Trenters och Langs. Rönblom debuterade 1954 med *Död bland de döda*, och där introduceras den detektiv som författaren använder i ytterligare nio romaner: läroverksadjunkten och historikern Paul Kennet. Kennet är verksam i en småstadsmiljö där ondskan vilar under ytan i form av egoism, girighet, gruppträck och främlingsfientlighet. Hos Rönblom

finns tydliga samhällsskildrande ambitioner och ibland även inslag av samhällskritik. Några av Rönbloms mest välkända titlar är *Höstvind och djupa vatten* (1955), *Tala om rep* (1958) och *Senatorn kommer tillbaka* (1959).

Ytterligare en deckarförfattare som liksom Trenter och Lang debuterar på 1940-talet är Vic Suneson, men även hans namn är relativt bortglömt idag. Suneson brukar dock betraktas som ”den svenska polisromanens fader”, och är viktig av den anledningen. Huvudpersonerna i hans Stockholmsdeckare är således poliser, till en början Kjell Myrman och senare O.P. Nilsson. Till skillnad från Trenter skildrar Suneson gärna huvudstadens mindre välbärgade sidor, exempelvis i *Uddagänget* (1974) som kretsar kring en grupp alkoholister. Där finns dock väldigt litet samhällskritik, och det är först i de sista romanerna Sunesons poliser förses med ett privatliv och börjar tvivla på sitt yrke och sin kompetens – sådant som brukar sägas karakterisera dagens deckarpoliser. Suneson fortsätter att skriva fram till mitten av 1970-talet och några av hans mer kända verk är *I dimma dold* (1951), *Är jag mördaren?* (1953), *Så spelar döden* (1956) och *Fallet 44:an* (1963).

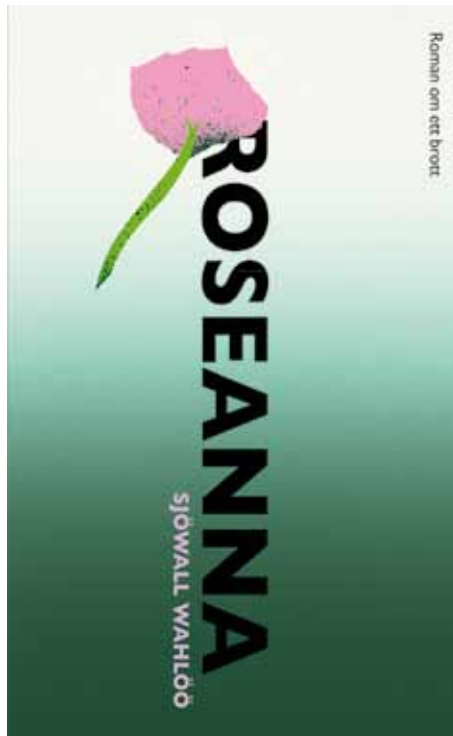
Ytterligare viktiga författare ur den moderna generationen är *Anders Jonason* (1925–93), *Folke Mellvig* (1913–94), *Helena Poloni* (pseudonym för *Ingegerd Stadener*, 1903–68) och *Arne Stigson* (pseudonym för *Arne Malmberg*, 1918–).

Det var dock inte bara inom vuxenlitteraturen som deckargenren var populär under perioden. I slutet av 1940-talet tar även barn- och ungdomsdeckaren fart i Sverige. Bland de viktigaste exemplen hittar vi *Astrid Lindgrens* (1907–2002) ungdomsromanserie om Kalle Blomkvist, som inleddes med *Mästerdetektiven Blomkvist* (1946), och *Åke Holmbergs* (1907–91) *Ture Sventon, privatdetektiv* (1948) och de följande åtta böckerna om den excentriske detektiven som var en parodi på Sherlock Holmes.

Polisromanens genombrott: Den främsta svenska deckargenren efter 1965

Under 1960-talet sätter det generella politiska uppvaknandet sina spår även inom deckargenren, där det tar sig uttryck i form av den samhällskritiska polisromanen. Bland de författare som debuterar under decenniet intar duon *Maj Sjöwall* (1935–) och *Per Wahlöö* (1926–75) en särställning, så väl när det gäller kvalitet och uppmärksamhet, som när det gäller betydelsen för genrens fortsatta utveckling i Sverige. Sjöwall och Wahlöö publicerar tio polisromaner i serien *Roman om ett brott*, en serie som inleds med *Roseanna* (1965) och avslutas med *Terroristerna* (1975). Böckerna kretsar kring en grupp poliser med kommissarie Martin Beck som centralgestalt, poliserna arbetar alltid som ett team, men samtidigt har de var och en sina specifika kompetenser och sitt individuella privatliv. När det gäller att skildra brottslingar och motiv är psykologiska aspekter viktiga, och handlingen utspelas huvudsakligen i ett modernt urbant Stockholm.

Att Sjöwall och Wahlöös romaner blivit så viktiga för den svenska deckargenren bottnar dock främst i att författarna medvetet anlägger ett samhällskritiskt perspektiv. Själva påstod de till och med att målet med skrivandet var att med hjälp av den populära deckargenren nå ut till en stor läsekrets med sina politiska synpunkter. I den internationella litteraturen om genren tas Sjöwall och Wahlöös serie nästan undantagslöst upp, och man brukar säga att den svenska duon politiserade polisromangenren. Författarna utgjorde också en

stor inspirationskälla för deckarförfattare i de övriga nordiska länderna, och i Sverige skapar "Roman om ett brott" ett brett intresse för deckargenren och den samhällskritiska polisromanen blir fortsättningsvis den normerande och dominerande genren på den svenska deckarscenen under flera decennier.

Några av de många svenska författare som i Sjöwall och Wahlöös spår har skrivit (åtminstone delvis) samhällskritiska polisromaner i storstadsmiljö under de följande decennierna är *K. Arne Blom* (1946–), *Åke Edwardson* (1953–), *Arne Dahl* (pseudonym för *Jan Arne Dahl*, 1963–), *Carin Gerhardsen* (1962–), *Hans Holmér* (1930–2002), *Henning Mankell* (1948–2015), *Håkan Nesser* (1950–), duon *Anders Roslund* (1961–) och *Börge Hellström* (1957–2017), *Olof Svedelid* (1932–2008), *Leif G.W. Persson* (1945–) och *Helene Tursten* (1954–). Mankell brukar ofta betraktas som det största namnet i polisgenren efter Sjöwall och Wahlöö, men flera av de övriga är minst lika intressanta – och detta är bara ett litet urval. Fram till Millenniumskiftet – och med undantag för Maj Sjöwall – var den svenska polisromanen en genre med nästan undantagslöst manliga skribenter, men under 2000-talet har den fått allt fler kvinnliga författare.

Även om den samhällskritiska polisromanen blev den dominerande deckargenren under 1970-talet fanns det även då författare som likt Maria Lang fortsatte att skriva klassiska pusseldeckare. Ett exempel är *Jan Mårtensson* (1933–), som har skrivit en lång serie om antikhandlaren Johan Homan i Stockholm. Serien inleddes med *Helgeandsmordet* (1973) och den fyrtiosjätte (!) delen i serien, *Den engelske kusinen*, utkommer under 2018. Mårtenssons romaner är fyllda med kulturella referenser, det handlar om allt från konst, design och litteratur till mat, vin och matlagning. Ofta innehåller böckerna till och med recept. Homan-serien riktar sig primärt till en välutbildad läsekrets med borgerliga värderingar, och man skulle kunna kalla hans romaner för ett slags livsstilsdeckare. En modern efterföljare inom "livsstilsgenren" är *Denise Rudberg* (1971–), vars mix av polisroman och *chick lit* utspelar sig i Stockholms överklassmiljöer.

En annan deckargenre där de politiska inslagen oftast får större utrymme är den internationella politiska thrillern. Detta är dock en genre som aldrig haft någon stark ställning i Sverige. Det största namnet inom genren är *Jan Guillou* (1944–) med sina tio romaner om agenten Carl Hamilton, alias Coq Rouge, publicerade 1986–95. Genom serien får läsaren följa den starka och relativt glamourösa titelgestalten, en svensk motsvarighet till *Ian Flemings* (1908–64) James Bond. Guillous huvudperson rör sig i internationella miljöer, något som också – med undantag från under genrens första decennier – varit ovanligt i svenska deckare långt in på 2000-talet, och böckerna är fyllda med action. Precis som "Roman om ett brott" är Guillous dekalog samhällskritisk, och han följer på så sätt i Sjöwall och Wahlöös fotspår, trots att han inte skriver

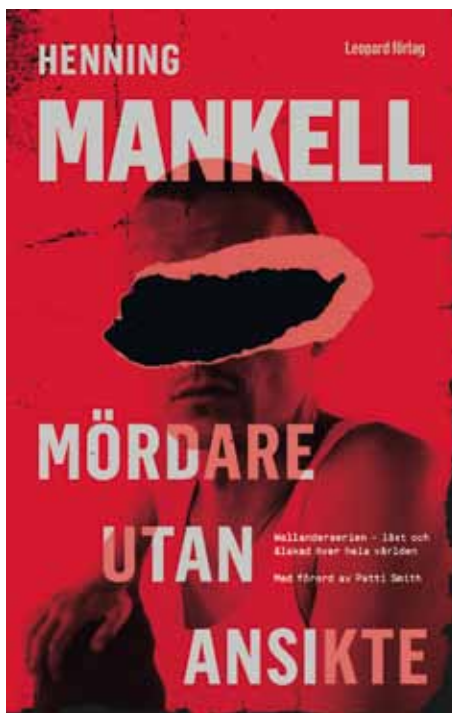
polisromaner. Under 2000-talet återvände Guillou till thrillergeren och Carl Hamilton i ytterligare tre böcker (2005–2008). Med undantag för Guillou brukar 1980-talet betraktas som en relativt svag period för den svenska deckaren. Den internationella politiska thrillern har dock fått ett uppsving i Sverige på 2010-talet och idag är det en genre som lockar allt fler författare. Några av de starkaste namnen i genren från de senaste åren är *Anders Roslund* (1961–) med *Börge Hellström* (1957–2017), *Thomas Engström* (1975–), och *Camilla Grebe* (1968–) med *Paul Leander Engström* (1966–).

En ny guldålder för den svenska deckaren: Från och med 1990-talet

Från och med Henning Mankells debut som deckarförfattare med *Mördare utan ansikte* (1991) och Håkan Nessers debut med *Det grovmaskiga nätet* (1993), inleds vad som ibland har kallats en ny guldålder för den svenska deckaren. Denna guldålder handlar dock inte bara om pusseldeckargenren, utan om deckaren i alla dess former, även om det till en början är den samhällskritiska polisromanen i Sjöwall och Wahlöös efterföljd som dominerar.

Mankells betydelse för genrens nya uppsving under 1990-talet ska inte underskattas. Med sina Wallanderdeckare uppdaterade han Sjöwall och Wahlöös polisromanmodell genom att dels flytta ut handlingen på den svenska landsbygden, där fokus på natur och miljöskildring och svensk mentalitet blev allt mer framträdande, dels introducera globaliseringens effekter och låta deckarnas Sverige bli en del av en större värld.

Mankells dubbla fokus resulterade sedan under det tidiga 2000-talet i två riktningar inom den svenska polisromanen: landsbygdsdeckaren, som kretsade kring det lokala och personliga och rörde sig bort från de större politiska sammanhangen, och storstadsvarianten, där samhällskritik och transnationella inslag flödade och där de internationella utblickarna blev allt viktigare. En av de författare som tydligast representerat den senare varianten är Arne Dahl (pseudonym för Jan

Arnald, 1963–), som i en serie Stockholmsromaner skildrat ett poliskollektiv, den så kallade A-gruppen, som utreder brott med internationella kopplingar. Från *Ont blod* (1998) till *Himmelsöga* (2007) lägger Dahl lika stor vikt vid alla sitt poliskollektivs medlemmar och de befinner sig i en realistiskt skildrad samtid. Litterärt färgade teman, allusioner och intertextuella samband bidrar dock ofta till att bryta verklighetsillusionen i Dahls böcker. Serien avslutas med ett tillägg till tiobandsserien, *Elva* (2008), där A-gruppen återförenas för att under en natt berätta historier för varandra. I sin andra serie, Opcop-serien, tar Dahl några av sina poliser från den första serien ut i Europa, där de tillsammans med ett antal internationella kollegor får bekämpa transnationell brottslighet inom en experimentell operativ enhet underställd Europol. I Opcop-seriens fyra böcker, från *Viskleken* (2011) till *Sista paret ut* (2014), tar Dahl tempen på en samtida globaliserad verklighet, där ekonomiska intressen styr och där den verkliga makten ligger i händerna på dagens moderna maffiaorganisationer.

Generellt i den svenska samhällskritiska polisromanen som utspelar sig i storstaden har det blivit allt vanligare att det kretsar kring organiserad, transnationell brottslighet. Ofta handlar det om organisationer med kopplingar till någon av de forna sovjetstaterna eller till forna Jugoslavien. Gestalter med invandrabakgrund har också länge skildrats extremt stereotypiskt i de svenska deckarna. Det har rört sig om ensidiga skildringar av bifigurer som antingen varit ondskefulla och kriminella män eller kvinnor som är offer för trafficking och prostitution. Först på senaste tiden har vi börjat se exempel på mer komplexa gestalter med invandrabakgrund i de svenska deckarna. *Jens Lapidus* (1974–) deckare har betytt mycket för att inspirera till denna förändring, och bra exempel på komplexa huvudpersoner med invandrabakgrund hittar man idag exempelvis i böcker som *Joakim Zanders* (1975–) *Orten* (2015) och *Sara Larssons* (1973–) *Aldrig mer* (2018).

När det gäller de polisromaner som utspelar sig i den svenska landsorten ligger fokus på det lokala och på vad som sker i det lilla samhället, inte globalt och transnationellt. Här är det svenska medelklassindivider som begår brott mot andra svenska medelklassindivider, och motiven hämtas nästan alltid i det förflutna. Det är någon tidigare oförrätt som ska hämnas eller någon hemlighet som måste förbli dold, och detta leder till mord. Den lokala naturen, kulturen och mentaliteten används för att skapa stämningar och deckargåtor där relationer och familjeband spelar en viktig roll. Många av dessa deckarserier utspelas på välkända semesterorter och lockar stora läsargrupper.

Allra mest framgångsrik med polisromaner i landsortsmiljö har *Camilla Läckberg* (1974–) varit med serien som inleddes med *Isprinsessan* (2003) och utspelar sig i Fjällbacka, en semestermetropol på den svenska västkus-

ten. Läckberg är den svenska författare som sålt flest böcker i Sverige under 2000-talet. Hennes serie är också representativ för den så kallade ”hemvändartrenden”, där en huvudperson i en deckare återvänder till sin uppväxtort efter att under några år ha bott, studerat och arbetat någon annanstans, oftast i Stockholm. Som detektivgestalt har hemvändaren sedan fördelen av att kunna se det lilla samhället så att säga både inifrån och utifrån. I Läckbergs fall är det författaren Erika Falck som i första boken återvänder till Fjällbacka där hon snart möter sin ungdomskärlek polisen Patrik Hedström och de två bildar familj. Genom serien får vi sedan följa parets vardag, alltmedan de klarar upp brott på orten. Läckbergs serie är typisk för de svenska polisromanerna i landsortsmiljö där man sällan stöter på politiska samhällsfrågor som rör något annat än det lokala. I de senaste delarna i serien har Läckberg dock börjat föra in vissa inslag av globaliseringens konsekvenser även i sitt fiktiva Fjällbacka. I senaste boken i serien, *Häxan* (2017), spelar exempelvis en lokal flyktingförläggning och dess invånare en roll i intrigen. Att som Läckberg kombinera en polis med en detektivgestalt med ett annat yrke är också något som blivit mycket vanligt i 2000-talets polisromaner, och det är få som likt Arne Dahl och Carin Gerhardsen fortfarande lägger lika stor vikt vid alla polisteamets medlemmar.

Kvinnornas genombrott på deckarscenen: Från och med 1998
Under 1990-talet slog de kvinnliga författarna igenom på bred front i Norge och de nådde även internationella framgångar. För att uppmuntra kvinnliga författare att också ta plats på den svenska deckarscenen instiftar deckartidskriften *Jury* (1972–2008) 1998 Polonipriset, ett årligt pris ”till en lovande kvinnlig svensk deckarförfattare”. Första året tillfaller priset *Liza Marklund* (1962–) för *Sprängaren* (1997), första delen i serien med kriminalreportern Annika Bengtzon i huvudrollen, och sedan tar det fart även i Sverige för de kvinnliga författarna. Efter bara fyra år – då även *Aino Trosell* (1949–), *Åsa*

Nilsonne (1949–) och *Eva-Marie Liffner* (1957–) prisbelönats – drogs priset in, då man inte längre ansåg att det behövdes ett särskilt pris för kvinnor.

Till skillnad från Marklund skrev många av de kvinnliga författarna just inom polisromangenren, och bidrog där till att introducera fler kvinnliga detektivgestalter i genren – under 2000-talets första decennium fanns det faktiskt fler kvinnor än män i huvudrollerna i svenska deckare. Några av de gestalter som särskilt utmärkte sig inledningsvis var Helene Turstens (1954–) Irene Huss, *Anna Janssons* (1958–) Maria Wern och Åsa Nilssonnes Monika Pedersen. Med de kvinnliga huvudpersonerna följde också fler realistiska skildringar av den moderna svenska kvinnans vardag, något som tidigare knappast förekommit i den svenska deckarlitteraturen. Redan från början diskuteras hur Marklunds Bengtzon försöker balansera familjeliv och yrkeskarriär. Även om många av kvinnoporträtten var stereotypa och inte det minsta feministiska, blir de mycket populära hos de svenska läsarna. Många av författarna fick också enorm uppmärksamhet i media, inte minst Läckberg och Marklund, och det blev snarare regel än undantag att omskriva dem och deras kvinnliga kollegor som deckardrottningar.

Andra framgångsrika kvinnliga författare från det tidiga 2000-talet var *Karin Alvtegen* (1965–), *Åsa Larsson* (1966–), *Bodil Mårtensson* (1952–) och *Karin Wahlberg* (1959–), och mot slutet av det nya Millenniets första decennium följde bland andra Carin Gerhardsen, *Ingrid Hedström* (1949–), *Kristina Ohlsson* (1979–) och *Katarina Wennstam* (1973–). Hittills under 2000-talet har 35–40 procent av de nya svenska deckare som kommer ut varje år varit skrivna av kvinnor.

Stieg Larsson och den ökade genrevariationen efter 2005

Stieg Larsson (1954–2004) är både 2000-talets mest framgångsrika och mest inflytelserika svenska deckarförfattare. Inte nog med att hans postumt utgivna Millennium-trilogi – *Män som hatar kvinnor* (2005), *Flickan som lekte med elden* (2006) och *Luftslottet som sprängdes* (2007) – tar Sverige med storm, den ger honom också ööverträffade internationella framgångar och öppnar den engelskspråkiga deckarmarknaden för de svenska och nordiska författarna. Även om Sjöwall och Wahlöö nådde vissa internationella framgångar på sin tid, och många av den nya guldålderns författare med Mankell i spetsen även tidigare gjort bra ifrån sig på den nordiska och delar av den europeiska marknaden, blir detta första gången svenska deckare får ett rejält internationellt genombrott på bred front.

Stieg Larssons bidrag till genren, och receptet till hans framgångar, grundade sig huvudsakligen på två ingredienser: på hans kvinnliga huvudperson – den enstöriga och extremt intelligenta datahackern Lisbeth Salander, som utgjorde en helt ny typ av svensk deckarhjärte – och på hur Larsson lekte med genren och

därigenom skapade såväl igenkänning som överraskningsmoment för läsarna. Millennium-trilogin utgjorde genremässigt en kreativ mix av element ur bland annat ungdomsdeckaren, pusseldeckaren, polisromanen, rättegångsromanen, den hårdkokta deckaren och seriemördarthrillern. Samtidigt skrev Larsson in sig i Sjöwall och Wahlöös samhällskritiska tradition, och i *Millennium*-trilogin riktas kritiken främst mot det strukturella och fysiska våldet mot kvinnor, mot finansbranschen och mot den svenska ekonomijournalistiken.

I och med Stieg Larssons framgångar blev det tydligt att polisromanen inte var den enda vägen till framgång på den svenska deckarscenen. Författarna började experimentera mer, och genren vidgades snabbt genom kreativa hybrider och ökad variation. Då genren dessutom växte markant under perioden, blev det allt viktigare för författarna att sticka ut och sätta sin personliga prägel både på det skrivna och på marknadsföringen av författarskapet. Polisromanen blandades i ökande grad upp med andra deckargenrer som pusseldeckaren, thrillern och den hårdkokta deckaren. Många författare började även introducera element från andra populär-genrer i sina deckare, som *Johan Theorin* (1963–) med skräck och spökhistorier, Denise Rudberg med *romance* och *chick lit*, eller Åsa Larsson och *Mons Kallentoft* (1968–) med *fantasy*. Genrevariationen har kommit att bli den starkast dominerande trenden det senaste decenniet, och utöver de många hybriderna har också sub-genrer som länge var närmast utdöda på svenska mark, exempelvis den tidigare omnämnda internationella politiska thrillern, den hårdkokta deckaren och pusseldeckaren, fått en revival även i mer renodlad form.

Någon som också starkt påverkat den svenska deckarens utveckling är Jens Lapidus, som i sina samhällskritiska Stockholm Noir-deckare dels introducerar sidor av det mångkulturella svenska samhället som inte tidigare speglats i deckarna, dels bidrar till att öka thriller-elementens popularitet i svenska deckare. Det senare har även resulterat i ett ökat fokus på action och våld, och på att låta underhållning få vara en av deckarens viktiga funktioner. I förlängningen har en ny, tredje typ av polisroman uppstått; den moderna polisthilleren i storstadsmiljö. Många av de mer nyskapande deckarna de senaste åren har kommit just från polisthrillerförfattare som exempelvis *Anders de la Motte* (1971–), *Anna Karolina* (1974–) och *Stefan Ahnhem* (1966–).

Nära kopplade till den nya polisthilleren är också de originella kvinnliga detektivgestalter som populariserats i spåren av Stieg Larssons Lisbeth Salander. Medan Lisa Marklunds Annika Bengtzon inspirerade de många kvinnliga huvudpersoner som under 2000-talet kämpade för att förena familjeliv och karriär, saknar de nya Salander-gestalterna denna typ av familjeförankring. De är intelligenta och starka enslingar som brottas med personliga problem, alltmedan de rör sig i lagens gränstrakter och gör allt för att hålla sina kollegor på lagom avstånd. *Emelie Schepps* (1979–) åklagare Jana

Berzelius, Anna Karolinas polis Amanda Paller och *Jenny Rognebys* (1974–) polis Leona Lindberg är några typiska exempel.

Framöver kommer vi säkerligen få se fortsatt genrevariation och mer genre-experiment. Just nu kommer också den internationella thrillern starkt, och fenomenet att allt fler svenska deckare utspelar sig utomlands är här för att stanna. Samtidigt fortsätter landsbygdsdeckarnas popularitet. Många av dessa är fortfarande polisromaner, men även här ökar hybridiseringen och genreskillnaderna är stora mellan exempelvis *Kristina Appelqvists* (1968–) och *Marianne Cedervalls* (1949–) ”snällare” pusseldeckarinspirerade polisdeckare och *Åsa Larssons* eller duon *Michael Hjorth* (1963–) och *Hans Rosenfeldts* (1964–) mer psykologiska och thrillerinspirerade polisromaner.

Den renodlade psykologiska thrillern, gärna i *domestic noir*-format, har också blivit allt mer populär bland de svenska författarna de senaste åren. Tidigare har detta varit en relativt marginell sub-genre, med enstaka riktigt framgångsrika undantag. *Kerstin Ekmans* (1933–) *Händelser vid vatten* (1993) kan sägas tillhöra den psykologiska thriller-genren, och när det gäller hela författarskap är *Inger Frimansson* (1944–), och *Karin Alvtegen* (1965–) de största namnen under det tidiga 2000-talet. På sistone har den psykologiska thrillern också kombinerats med en annan trend på uppåtgående, nämligen att använda opålitliga huvudpersoner eller berättare som lurar läsaren. Bra exempel är *Caroline Erikssons* (1976–) *Hon som vakar* (2017) och *Camilla Grebes* polisroman med psykologiska thrillerinslag, *Älskaren från huvudkontoret* (2015).

En annan trend som fått stor uppmärksamhet internationellt under senare år är den renodlade historiska deckaren. I Sverige har detta alltid varit en relativt åsidosatt deckartyp, även om den historiska parallellhandlingen länge varit ett mycket vanligt inslag i samtidsdeckaren. Idag finner man bland annat *Bo R Holmbergs* (1945–) Morell-serie som inleds i Ångermanland under senare hälften av 1800-talet med *Liemannen* (2002). Holmbergs romaner kretsar inledningsvis kring länsman Harald Morell och senare kring dennes ättlingar som man får följa fram genom 1900-talet. En annan författare som fått mycket uppmärksamhet för sina historiska deckare är *Anna Lihammer* (1973–), som skriver polisromaner som utspelar sig i 1930-talets Stockholm och Uppsala, och kretsar mycket kring den svenska rasbiologin och rasismen under kriget. En originell huvudperson finner vi också hos Lihammer i form av den lesbiska polissystem Maria Gustavsson som samarbetar med den mer erfarna polisen Carl Hell.

På 2000-talet har också den svenska barn- och ungdomsdeckaren följt i vuxendeckarens spår när det gäller tillströmningen av nya författare och läsare. Författare som *Mårten Sandén* (1962–), *Martin Widmark* (1961–) och många andra har förnyat den svenska barn- och ungdomsdeckartraditionen med klu-riga moderna samtidsdeckare.

Den svenska deckarscenen och dess aktörer

Betydelsefullt för deckarforskningen och kunskapen om deckare i Sverige är Svenska Deckarbiblioteket, grundat 1989 i Eskilstuna. Där återfinns samtliga deckare skrivna på svenska sedan 1893, alla deckare översatta till svenska efter 1989, en stor mängd facklitteratur på området, och en hel del annat deckarrelaterat material. En annan viktig aktör är Svenska Deckarakademin som grundades 1971 i syfte att främja genren, bland annat genom priser och viss publiceringsverksamhet. Varje år delar man ut priset ”Den gyllene kofoten” till bästa svenska deckare respektive bästa utländska deckare som kommit ut i Sverige, ofta delar man även ut ett debutantpris och ibland ett fackbokspris. Även olika specialpriser förekommer.

På senare år har renodlade deckarfestivaler också börjat bli ett stående inslag i det svenska deckaråret. Först ut var den ideellt drivna Svenska Deckarfestivalen i Sundsvall som startade 2013 och sedan dess har hållits årligen. 2015–2017 fanns också den större, förlagsdrivna Crimetime Gotland som hölls i Visby, men som från och med 2018 slagit sina påsar ihop med den stora Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg.

När det gäller deckarkritiken kan man notera att med ett fåtal undantag har dags- och kvällspressen minskat sin professionella deckarbevakning, medan deckarbloggar av varierande kvalitet är något som ökar. Deckartidskriften *Jury*, som under många år recenserade alla deckare som kom ut i Sverige, både svenska original och översatta böcker – och dessutom publicerade initierade artiklar om deckare, trender och deckarförfattare samt bedrev viss förlagsverksamhet – la ner sin verksamhet 2008. Idag är nättidskriften *DAST.nu* (1968–2007 fanns *DAST Magasin* även i tryckt form) den enda tidskriften i Sverige som huvudsakligen inriktar sig på deckare.

För genren i stort ser det dock ljusst ut. Deckarutgivningen i Sverige ökar för varje år och det finns inga tecken på att detta skulle förändras. 2017 kom det enligt Svenska Deckarakademin som årligen publicerar Deckarkatalogen ut drygt 250 nya svenska deckare och ungefär 130 översatta. Variationen mellan landsbygd och storstad, mellan det personliga och det politiska, mellan kluriga tankenötter och våldsamt action, är här för att stanna, och detta gör också att deckargenren fortsätter att attrahera ständigt nya författare och nya läsargrupper.

Referenser

- Arvas, Paula och Andrew Nestingen, red. *Scandinavian Crime Fiction*. Cardiff: University of Wales Press, 2011.
- Agger, Gunhild och Anne Marit Wade, red. *Den skandinaviske krimi. Bestseller og blockbuster*. Göteborg: Nordicom, 2010.
- Bergman, Kerstin. *Swedish Crime Fiction. The Making of Nordic Noir*. Milano: Mimesis, 2014.
- Bergman, Kerstin. "Beyond Stieg Larsson. Contemporary Trends and Traditions in Swedish Crime Fiction", i *Forum for World Literature Studies*, 4.2 (2012), s. 291–306.
- Bergman, Kerstin. "Deckargenren fortsätter att växa och breda ut sig", i *Parnass*, 2 (2017) s. 20–21.
- Bergman, Kerstin och Sara Kärrholm: *Kriminallitteratur. Utveckling, genrer, perspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 2011.
- Broberg, Jan, red. *Ord om mord. Svenska deckarförfattare och kritiker diskuterar*. Halmstad: Spektra, 1974.
- Deckarkatalogen. *Svenska Deckarakademin*. <http://deckarakademin.org/hem/deckarkatalogen-3/> (besökt 25 april 2018).
- Elgström, Jörgen och Åke Runnquist. *Svensk mordbok. Den svenska detektivromanens historia 1900–1950*. Stockholm: Sällskapet Bokvännerna, 1957.
- Eriksson, Bengt, red. *I neonljusets skugga. Den moderna kriminalhistorien*. Lund: Boströms, 1999.
- Hedman, Dag. *Eleganta eskapader. Frank Hellers författarskap till och med Kejsarens gamla kläder*. Örkeljunga: Bokförlaget Settern (diss. Uppsala universitet), 1985.
- Kärrholm, Sara. *Konsten att lägga pussel. Deckaren och besvärjandet av ondskan i folkhemmet*. Stockholm/Stehag: Symposion (diss. Lunds universitet), 2005.
- Lundin, Bo. *Århundradets svenska deckare*. Bromma: Jury, 1993.
- Lundin, Bo. *Studier om mord. Från Trenter till Mankell*. Stockholm: Utbildningsförlaget brevskolan, 1998.
- Wendelius, Lars. *Rationalitet och kaos. Nedslag i svensk kriminalfiktion efter 1965*. Hedemora: Gidlunds Förlag, 1999.
- Wopenka, Johan. *Stora mordboken. En guide till 150 års pusseldeckare och mysterier, 1841–1990*. Göteborg: BJW-förlag, 1991.
- Wopenka, Johan m. fl. *Tretton svenska deckardamer. Författarporträtt*. Lund: BTJ Förlag, 2009.

JOUNI LAAKSONEN

KAN FN REFORMERAS?

Att reformera FN har visat sig vara svårt. De nordiska länderna har emellertid aktivt främjat säkerhetsrådets roll att bevara internationell fred och säkerhet, skriver Jouni Laaksonen som har varit ambassadör vid Finlands FN-representation i New York åren 2015-2018.

Artikeln bygger på ett föredrag som han höll på Sveriges ambassad i Helsingfors i maj 2018, inför Nya Utrikespolitiska Samfundet i Finland. Sedan augusti är Laaksonen minister vid Finlands ambassad i Stockholm.

Reformdiskussionen i FN är inte ett nytt fenomen. Reformeringen av FN har varit en aktuell fråga sedan FN grundades, men under det senaste året har den varit ännu aktuellare, och orsaken är valet av Antonio Guterres till generalsekreterare år 2017 och valet av Donald Trump till USA:s president ett år tidigare. De båda har aktivt främjat reformerna av FN.

Men innan jag går till generalsekreterare Guterres reformagenda, vill jag säga några ord om reformen av säkerhetsrådet.

Reform av säkerhetsrådet

En reform av säkerhetsrådet har diskuterats i över tjugo år mellan regeringarna i New York, och vi har en mellanstatlig arbetsgrupp som möts regelbundet för att diskutera hur man borde utveckla rådet.

FN:s strukturer – särskilt säkerhetsrådet – som skapades i andra världskrigets slutskede motsvarar inte längre dagens geopolitiska realiteter. Gruppen för Västeuropa och andra stater har tre av fem permanenta platser, vilket lämnar en plats till den östeuropeiska gruppen (Ryssland), och en till den asiatiska gruppen (Kina). Och de icke-permanenta platserna kompenserar inte denna obalans, eftersom de permanenta medlemmarna ju spelar en nyckelroll med sin vetorätt.

Bristen på demokrati är särskilt stor för Asiens och Afrikas del. Asien har 60% av världens befolkning och täcker 40% av världens inkomster, men trots detta har Asien bara 20% av säkerhetsrådets platser. Å andra sidan ligger två tredjedelar av medlemsländerna i Afrika, men samtidigt är bara 20% av säkerhetsrådets medlemmar från Afrika (tre av femton).

De nordiska länderna har konsekvent stött expansionen av säkerhetsrådet så att det bättre skulle reflektera nutidens globala politiska och ekonomiska realiteter. Och vi anser att utvecklingsländerna borde ha en starkare representation i rådet både som permanenta och som icke-permanenta medlemmar.

Som sagt har diskussionen om en reform av säkerhetsrådet nu pågått intensivt i drygt tjugo år, och det är svårt att se något betydande resultat. Det har också blivit klart att det inte finns en enhetlig åsikt om hur ett reformerat säkerhetsråd borde se ut. Rätt eniga är medlemmarna bara om att säkerhetsrådet borde ha ungefär 25 medlemmar. Oeniga är de däremot om alla andra frågor, till exempel om antalet permanenta medlemmar, om att utvidga eller avskaffa vetorätten, rotationsprinciper och återval. Det är rätt klart att så länge medlemskåren är oenig om rådets sammansättning och de fem permanenta medlemmarna motsätter sig reformer, förblir rådet oförändrat.

Men även om man inte har kunnat komma överens om en större reform, har man däremot under årens lopp i viss grad kunnat förnya rådets arbetsmetoder. Och där har icke-permanenta medlemmar spelat en aktiv roll. Som vi alla vet sitter Sverige i säkerhetsrådet som icke-permanent medlem för åren 2017–2018, och det har också visat sig att icke-permanenta medlemmar kan spela en avgörande roll i rådet.

Öppenheten i rådet har främjats av s.k. arria-formula möten, som är informella möten där olika frågor kan diskuteras mellan medlemsstater och civilsamhället. Sverige har tagit upp bland annat kvinnornas roll i krishantering och sambandet mellan klimat och konflikter.

Sverige har också visat en hel del kreativitet genom att i april 2018 arrangera säkerhetsrådets retreat på Dag Hammarskjölds hemgård Backåkra, i Skåne. Det var första gången rådet möttes utanför USA, och meningen var att FN-ambassadörerna skulle kunna diskutera friare med generalsekreteraren och FN:s sändebud till Syrien, Staffan de Mistura, för att hitta en politisk lösning på kriget i Syrien.

Rådet har också besökt olika fältoperationer som har visat sig vara nyttiga för att bekanta sig med realiteterna på fältet. I april besökte rådet Myanmar och Bangladesh och hade möjlighet att träffa utöver ländernas officiella representanter, också civilsamhället och de humanitära aktörerna i regionen.

Finland har bidragit med att utveckla rådet genom att årligen organisera en två dagars retreat på Long Island, utanför Manhattan. Den arrangerades i höstas för femtonde gången, och har visat sig vara särskilt viktig för de nya medlemmarna som har valts i juni men som ännu inte har börjat delta i rådets möten.

De nordiska länderna har varit aktiva i att främja rådets öppenhet och utöva tryck på säkerhetsrådets roll att bevara internationell fred och säkerhet. Särskilt de fem segrarmakterna har en skyldighet i vilket de inte har lyckats trots ansvaret som de bär. Det aktuella och grövsta exemplet är Syrien där Ryssland har använt sin vetorätt redan 12 gånger och förhindrat en resolution om att avsluta kriget i Syrien.

Säkerhetsrådets oförmåga att fatta beslut och bevara fred har inte bara bevisat hur krävande det är att hitta en lösning när en eller flera av vetomakterna är inblandade i en kris. I denna situation har generalförsamlingens roll ökat.

Till exempel angående Syrien tog generalförsamlingen ett beslut i slutet av december om att etablera en oberoende mekanism för att främja redovisningsansvar genom att samla bevismaterial om misstänkta krigsbrott. Finland var en av de länderna som stod bakom initiativet, och har beviljat en miljon euro till mekanismen.

Tack vare Sveriges aktiva roll och uthållighet har man kunnat fortsätta diskussionerna om Syrien när de permanenta medlemmarna redan var villiga att ge upp sina försök. Man kan på goda grunder säga att Sverige har infriat sitt löfte som gavs under kampanjen att Sverige kommer att agera som en ansvarsställande, oberoende och konstruktiv medlem. Och det har Sverige verkligen gjort.

Säkerhetsrådets grova misslyckanden att bevara den internationella freden ökar kravet på en reform av säkerhetsrådet, men jag ser inte reformen som en lösning om det saknas politisk vilja hos vetomakterna.

Guterres reformagenda

Men angående andra reformer i organisationen utanför säkerhetsrådet, är det inte något nytt att USA:s president kräver stora reformer och att generalsekretären föreslår en reformplan. Men jag anser att det denna gång finns bättre förutsättningar att få till stånd större ändringar i FN:s verksamhet än tidigare. Förändringstrycket är i alla fall stort.

Strävan att reformera är lätt att förstå om man tittar på hur antalet medlemsländer har utvecklats. Det var 51 länder som stiftade FN år 1945. När Finland blev medlem år 1955, blev vi den sjuttiosjätte medlemmen. Och nu har FN redan 193 medlemmar. Den nyaste medlemmen är Syd-Sudan som blev upptaget 2011.

Att antalet medlemsländer har vuxit från 51 till 193 har också betytt att Västeuropa samt Nordamerika har blivit i minoritet, och förväntningarna på FN är mer varierande och komplicerade än för 70 år sedan.

Om man jämför FN-stadgan med organisationens verksamhet i dag är det lätt att se att organisationen har utvecklats under åren. Inledningen av FN-stadgan understryker organisationens roll för att bevara internationell fred och säkerhet. Till exempel fredsbevarande, demokrati eller mänskliga rättigheter – i den utsträckning som nu är en väsentlig del av organisationens verksamhet – nämns inte alls. Och det är uttryckligen den fredsbevarande verksamheten som är en av de viktigaste delarna av FN med 14 operationer och en personal på över 120 000 på fältet. Budgeten för fredsbevarande operationer är tre gånger större än resten av FN:s reguljära budget.

På 70 år har FN-systemet utvecklats till att omfatta tiotals fonder och programorganisationer, fackorgan och andra relaterade aktörer. Alla de här kan räknas till FN, men har sina egna förvaltningsorgan och stadgar samt finansiering. Det är krävande att koordinera deras verksamhet, om inte omöjligt, och organisationernas mandat överlappar varandra. Kampen om resurserna är hård.

Mot denna bakgrund antog de 193 medlemsländerna enhälligt 2015 en handlingsplan och mål för en hållbar utveckling som kommer att styra arbetet för en hållbar utveckling till 2030 globalt. Denna plan – Agenda 2030 – är banbrytande på många sätt. För det första, den sätter upp 17 globala utvecklingsmål som kopplar ihop utvecklingen och fred och säkerhet. Tanken bakom planen är att man inte kan uppnå utveckling utan fred, och utan utveckling och stabila samhällsliga förhållanden kan man inte nå en hållbar fred. Och för det andra, planen är relevant för alla länder, såväl utvecklingsländer som industriländer. Agenda 2030 kan man också betrakta som ett viktigt förebyggande instrument som ingriper mot roten till konflikterna, såsom grov social ojämlikhet, korrup­tion, kränkning av mänskliga rättigheter eller klimatförändringen.

Mot denna bakgrund lanserade den nya generalsekreteraren Antonio Guterres en reformplan vars kärna är att förebygga konflikter och främja utvecklingen. Guterres reformplan täcker tre områden: fred och säkerhet, utveckling, och administration, och ledmotivet är att bryta uppdelningen mellan verksamheterna i olika fack, eller ”silor”, och främja samarbetet mellan olika FN-aktörer från alla sektorer.

Freds- och säkerhetsarbetet försöker man utveckla genom att omorganisera sekretariatet och förstärka fredsmäklandet där Finland har spelat en aktiv roll som medordförande för FN:s fredsmäklargrupp. Guterres har utnämnt en rådgivande panel som består av 18 medlemmar – nio prominenta kvinnor och nio prominenta män som i sin personliga roll kan medverka i fredsmäklararbetet. En av medlemmarna är president Tarja Halonen.

Ett av huvudmålen är också att förstärka regeringarnas förpliktelser att utveckla de fredsbevarande operationerna. Fredsbevarare borde vara bättre utbildade och bättre kunna skydda civilbefolkningen i krissituationer. Det är också viktigt att operationer har relevanta mandat och politiskt stöd. Problemet är att många operationer har börjat leva sitt eget liv, långt ifrån omgivande politiska realiteter.

Inom utvecklingssektorn är huvudmålet att få alla FN-aktörer att samarbeta på fältet och effektivisera verksamheten. En väsentlig fråga är ju hur man kan finansiera stigande krav med sjunkande resurser. Humanitär respons, hållbar utveckling och upprätthållande av fred är tre sidor av samma triangel, och de borde förstärka varandra.

Också FN:s administration behöver nödvändiga reformer, och särskilt mera flexibilitet. Vi – i de nordiska länderna – anser att generalsekretären behöver mera bestämmanderätt för att styra resurserna. Det är otroligt att i dag fattas beslut om varje enskild post av 193 medlemsländer, och en rekryteringsprocess tar i genomsnitt 200 dagar. Tyvärr delar inte alla våra synpunkter, och många ser större flexibilitet som ett hot mot regeringarnas bestämmanderätt.

Guterres har fått ett starkt stöd för sin plan. I sitt första framträdande i FN i höstas arrangerade president Trump ett toppmöte om FN-reformerna, och i detta sammanhang godkändes också en deklARATION som understryker behovet av att effektivisera verksamheten och främja utvecklingssektorn samt förebyggande av konflikter. Beaktansvärt var att 120 länder stod bakom deklARATIONEN, inklusive alla nordiska länder, men inte till exempel Ryssland eller Kina.

Med initiativet visade USA också att landet fortfarande är engagerat i organisationen. Detta var viktigt för efter valet av Trump har det varit osäkert vad den nya administrationens inställning till det regelbaserade internationella systemet är. De nordiska länderna har från början varit starka anhängare av Guterres reforminitiativ, och särskilt betonat kvinnornas roll, mänskliga rättigheter och öppenhet i organisationens verksamhet, inklusive utnämningar.

Under sommaren diskuteras reformpaketet mellan delegationerna i New York och meningen är att det skall träda i kraft i början av nästa år. Förhandlingarna har fortskridit rätt långsamt men i detta skede finns det redan resultat som vi ser som konkreta framsteg bland annat för jämställdheten.

Guterres har från början betonat vikten av en ökad andel kvinnor på chefspositioner inom FN-systemet, och där kan vi redan se konkreta resultat. När Guterres började i januari 2017 var kvinnornas andel under 20%, och nu har den redan stigit till 50% inom de högsta positionerna i sekretariatet. På fältet är kvinnornas andel lägre. Där borde medlemsländerna se sig i spegeln, eftersom de oftare ställer upp manliga än kvinnliga kandidater till fältoperationer.

Ett annat tema där konkret framgång kan ses är arbetet mot sexuell exploatering och utnyttjande. Det har grundats mekanismer för att man ska kunna ange misstankar om potentiella fall, och igen i höst kommer det att organiseras ett toppmöte på högsta regeringsnivå ett toppmöte om aktion mot sexuell exploatering och utnyttjande.

Avslutningsvis

I New York cirkulerar en anekdot, enligt vilken Rysslands dåvarande ständiga representant vid FN, Sergej Lavrov hade frågat generalsekretären Kofi Annan varför han inte hade lyckats genomföra sina reformer, eftersom det bara tog Gud sex dagar att skapa världen. I sitt svar påpekade Annan, känd för sin skarpa retorik, att Gud gjorde allt helt själv, utan att 190 medlemmar var inblandade.

Vi vet inte om berättelsen stämmer, men i alla fall bevisar det hur svårt det är att reformera en organisation vars medlemmar inte litar på varandra, och samtidigt hur förväntningarna på FN avviker från varandra.

Det är viktigt att kunna modernisera FN, även om vi inte kan vänta oss några storslagna jättereformer. Dessa ändringar – som vi hoppas – håller organisationen i gång och förstärker det regelbaserade internationella systemet. Trots allt missstroende, har vi långtgående konsensus om att organisationens handlingsförmåga förutsätter ständiga underhållsarbeten, och där behövs satsningar av regeringar, forskare, civilsamhället och den privata sektorn.

Till slut tänkte jag ta upp några nyckelfrågor angående FN-reformerna:

– Avvikande åsikter finns det mellan Nord- och Sydaxeln angående hur man fördelar resurser mellan utvecklingsarbete och konfliktförebyggande arbete. Frågan är hur man kan samordna utvecklingsländernas och industriländernas intressen. De är inte kontroversiella alternativ men i sista hand handlar det om pengar och arbetsplatser i FN-sekretariatet, och om man ska satsa på den traditionella utvecklingen eller på förebyggande av konflikter?

– Finansieringen. Man behöver nya finansieringskällor för att kunna genomföra Agenda 2030, och där är det viktigt att få den privata sektorn med, samt öka utvecklingsländernas eget ansvar, bland annat genom att effektivisera skatteuppbörden.

– Mellan väst och öst skiljer sig åsikterna om suveräniteten. Precis som i säkerhetsrådet. Särskilt Ryssland, Kina och likasinnade stater kritiserar att FN behandlar bl.a. kränkningar av mänskliga rättigheter. De anser att det är interna angelägenheter som inte angår andra. Samma konfrontation gäller civilsamhällets roll i FN vilket vissa länder kraftigt försöker begränsa. Civilsamhället spelar ju en jätteviktig roll i FN både i utvecklingssektorn och för att förebygga konflikter eller som fredsstiftare.

– För att bibehålla det regelbaserade systemet är det viktigt att Guterres reformer lyckas i den mån att de inte kan betraktas som misslyckade. Annars finns en risk att USA förlorar intresset för organisationen, vilket skulle försvaga hela systemet.

– De nordiska länderna spelar också en viktig roll för att stödja reformer och det regelbaserade internationella systemet. Nordiska och europeiska värden angrips återkommande i FN. Då är det viktigt att de nordiska länderna håller ihop och försvarar våra värden, såsom demokratin och mänskliga rättigheter.

SINIKKA BOHLIN

HUNDRAÅRINGEN SOM KLEV UT GENOM FÖNSTRET OCH STARTADE OM

Sinikka Bohlin var ordförande i svenska Föreningen Norden 2012-2018. Hon var riksdagsledamot (S) 1988-2010 och president i Nordiska rådet 2009.

Artikeln bygger på det föredrag hon höll vid årsmötet med LF:s svenska avdelning den 4 juni 2018.

Som läsare ska du inte betrakta detta som en vetenskaplig skapelse. Detta är en personlig betraktelse som bygger på det jag har läst, upplevt och varit delaktig i. Ett efterkrigsbarns minnen från tiden när ”Sverigepaketet” med smållkarameller kom till jul tills i dag efter mångårigt arbete inom Norden, som lärare, ledamot i Nordiska rådet och ordförande i föreningen Norden Sverige.

Föreningen Norden Sverige fyller 100 år 2019, något som leder till eftertanke. Vad var vi? Vad är vi? Vad vill vi bli? Vi kallas för folkrörelse. Folkrörelser i modern mening och i mer organiserad form bröt igenom i slutet av 1800-talet. Men från mitten av 1900-talet, med TV och radio, bil och utlandsresor och ökad fritid började samtalet om de stora folkrörelsernas utmaningar redan på 1950-talet och 1960-talet.

Första världskriget hade sina återverkningar inom Norden. Bristen på livsförmödenheter orsakade nöd och fattigdom. Det blev naturligt att i denna situation stödjade och hjälpa varandra. Yttre tryck och inre nöd drev fram ett praktiskt nordiskt samarbete.

Andra världskriget satte ånyo sammanhållningen på prov. Men det nordiska samarbetet bröts inte sönder. Föreningarna Norden fortsatte sitt arbete. Efter en nu mer än 70-årig fredlig tillvaro bär den nordiska tanken vidare av egen kraft. Men mycket har hänt både inom Norden och i vår omvärld som naturligtvis även har påverkat arbetet inom folkrörelsen. Till exempel bildandet av Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet, EU och andra internationella medlemskap, vilka har flyttat fokus från det folkliga arbetet till det offentliga samarbetet. Kan det folkliga samarbetet komma tillbaka?

Om folkrörelser

I en bok från 1946 skrev Harald Elldin om ”Våra folkrörelser”. Han lyfte fram det som det då rådde stor enighet kring. Han skrev att folkrörelser är varaktiga över tid. Att de bevakar ett folkligt intresse, på ett eller flera områden. Att de har ett stort antal medlemmar, som gör att de kan anses

vara ett uttryck för folkets önsknings på det/de intresseområdena som de organiserats kring. Att de verkar i ett demokratiskt samhälle och själva är demokratiska. Att de var öppna och att de arbetade för folkets bästa inom sitt område. Samhällsförhållanden som stred mot flertalets intresse skulle förändras. I denna betydelse var en del av dem också en social rörelse. De skulle ha ett mötesliv där medlemmar kunde samtala, diskutera och fördjupa sig, eller genomföra de aktiviteter de hade intresse av eller ville förverkliga. Efter det har en del lagt till att de ska vara självständiga gentemot bidragsgivare.

Vad skriver Nationalencyklopedin om "folkrörelser"? Termen "folkrörelse" har skiftat innebörd beroende på yttre samhällsbetingelser, vilket måste bestämma varje definition. Ursprungsbetydelsen är 'folk i rörelse' mot förmenta missförhållanden, en innebörd som fortfarande är den gängse i de flesta språk. Förledet "folk-" ville markera att man utvecklat egna ideologier med målet att förändra stat och samhälle (närbesläktade ord från samma tid är folkbevärning, folkrepresentation, folkrikisdag, folknkyrkerhet, folkbildning)."

Det finns en viss skillnad mellan dessa beskrivningar och beskrivningen av Kooperationen som folkrörelse. Det beror på att självhjälp och det ekonomiska intresset utgör grunden. Det finns även en viss skillnad från idrottsrörelsens folkrörelsebegrepp, som inte kräver lika stort antal medlemmar och som fokuserar på aktivitet. Idrottsrörelsen som folkrörelse har växt ända fram till vår tid. Kooperationen är fortsatt mycket omfattande. Folkrörelser med bas i 1800-talet arbetar dock med sin anpassning till nya tider. "Varumärkesarbete" var det populärt att kalla det ett tag.

Föreningen Norden, både som rörelse och rörelseorganisation, bygger på ett folkligt intresse att samarbeta inåt och utåt i Norden. Och att förstärka samarbetet.

Ser man till kriterierna ovan från Helldin och Nationalencyklopedin kan man positionera Föreningen Norden idag:

a. Är föreningen varaktig över tid?

Ja, och senaste tiden har dess nedgång vänt till en viss uppgång, efter ett sexårigt förnyelsearbete.

b. Bevakar föreningen ett folkligt intresse?

Ja, det gör man då ca 900 nordiska samarbetsorganisationer och nätverk arbetar över gränserna på olika sätt. Därutöver näringsliv och offentliga verksamheter.

c. Bevakar föreningen ett folkligt intresse?

Här har rörelsen försvagats, då dess fokus varit kultur i snäv betydelse och resor, men efter omställningen arbetar föreningen Norden med samhällsfrågor och samhällsutveckling vilket har förbättrat anslutningen och partnerskapet.

d. Har föreningen ett stort antal medlemmar?

Räknar man på samma sätt som ett specialidrottsförbund är ca 13 000 personliga medlemmar bra, men inte 100 000-tals.

e. Arbetar föreningen demokratiskt?

Ja, Föreningen Norden verkar i ett demokratiskt samhälle, och på ett demokratiskt vis. Medlemmarna bestämmer direkt på årsmöten eller indirekt via ombud på fullmäktige.

f. Är föreningen öppen?

Ja, den är öppen för alla som godkänner dess stadgar.

g. Har föreningen ett stimulerande mötesliv?

Föreningen Norden har ett mötesliv där medlemmar kan samtala, diskutera och fördjupa sig, och kan genomföra de aktiviteter de har intresse av eller vill förverkliga.

h. Är föreningen självständig?

Finansieringen av verksamheterna styrs delvis av vad som kan utvecklas som komplement till det ideella arbetet. Kommuner, regionala organ, statliga bidragsregler och förändringar mot mer av projektbidrag har påverkat föreningslivet kraftigt och inte alltid positivt, om man ser till känslan av självständighet. Så länge beslut om ändamål, stadgar, val mm är självständiga är den inte skadad, men nutida finansieringsformer för föreningsliv är mycket styrande genom sina projektkriterier och sin administration. Det medför också en ojämlikhet mellan bemannade och obemannade, små och stora.

Samhällsutveckling

Folkrörelserna kan delas in i olika delar. Arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen är ett sätt. De startade på 1800-talet. De hade redan från början internationella relationer eller var en del av internationella rörelser. Internationalism är därför inget märkligt för dem.

Så småningom växte producent- och konsumentkooperationen, idrotten och studieförbunden fram. Folkets Hus och Folkets parker startade. Därutöver fanns ett spirande föreningsliv, som aldrig blev så omfattande att de kunde kallas folkrörelser, men de var frivilligorganisationer, yrkesföreningar, hembygdsföreningar, gillen, sociala rörelser, självhjälpsföreningar, understödsföreningar, folkhögskolor, samfälligheter, branschorganisationer, företagarföreningar, intresseföreningar, hobbyföreningar. Kvinnoorganisationer bildades. Fredsrörelser. Och miljörelser.

Självstyre, direkt demokrati, demokratisk skolning genom deltagande och ansvarstagande, samarbetsförmåga, kunskapsutveckling i ämnen, kompetensutveckling i aktiviteter och ledarskap, kunskap att hantera föreningarnas administration och förvaltning, var några av de fördelar som följde med.

Med det demokratiska föreningslivet växte jordmånen för den kommunala och statliga demokratiseringen. Samhället demokratiserades underifrån. Rösträtten utvidgades sakta men säkert i kommunerna, sedan i staten.

I samband med föreningslivets tillväxt och senare den politiska demokratins segertåg ökade stödet till föreningslivet, men även den offentliga verksamheten ökade. En del verksamheter som låg i föreningsdrift socialiserades och kommuner eller staten tog över (eller de fördes över efter förslag från föreningarna själva). Exempel på det är socialförsäkringens historia från skrän och gillen och föreningar till statlig myndighet. Detsamma med vuxenutbildningen som idag i stort sett hanteras av kommunerna, men i gott samarbete med studieförbund och folkhögskolor.

Från 1950-talet började olika krisrapporter komma om svårigheter med att rekrytera medlemmar och ledare. Radio, TV, fritidssysslor av olika slag, bilen, sommarstugan med mera började ta tid från föreningslivet. Men det dröjde länge innan man började prata om folkrörelsernas kris, vilket skedde på 1970-talet. De stora organisationerna ansågs toppstyrda, byråkratiserade, för insyltade i samverkan med stat och kommun, ha för lite medlemsdemokrati och så vidare. Investeringar började ske i både att bevara det gamla genom förnyelse och släppa fram nya typer av lösningar, som föräldrakooperativ och liknande.

Sedan dess har det pågått en strukturomvandling i föreningslivet och folkrörelserna som inte är över än, men klart är att de gamla folkrörelserna minskat något. Intresseföreningar och små specialföreningar har klarat sig bra eller ökat. Nya former har prövats, som SVEROK, med stor framgång. Föreningslivet som sådant är inte uträknat. Tvärtom.

Kulturpolitisk vändpunkt

1974 blev något av ett genombrott i folkrörelsedebatten och året blev första året i en treårig satsning. Då beslutade riksdagen om en ny kulturpolitik. Ett praktiskt uttryck för hur man ville förverkliga kulturpolitiken inom folkrörelser var att man införde nya stödformer. Ett nytt statligt bidrag till kulturprogram inom föreningslivet kom till, ett stöd till experiment- och utvecklingsarbete. Men viktigare än de ekonomiska och praktiska reformerna var den principiella synen på folkrörelserna, ”samhället ska inte överta en verksamhet som lika bra eller bättre kan skötas av föreningslivet”.

I en rad kommuner startades utredningar med syfte att se över arbetsfördelningen mellan kommun och föreningsliv. Men man bör nog understryka att denna ändrade grundsyn inte har levt ett självständigt liv. Redan i 1980-talets kärvare klimat var det lätt att debatten avstannade och den utvecklingen har fortsatt tills i dag. Föreningen Norden har tydligt fått känna på den ekonomiska snålblåsten. I dagens läge är det bara några få lokala avdelningar som har någon form av ekonomiskt stöd för sin verksamhet.

Föreningen Nordens förbundsstyrelse har ett statligt bidrag som i dag liknar ett regleringsbrev. Denna utveckling följer i stort sett utvecklingen i de större folkrörelserna. I de ”goda vetebrödsdagarna” när rörelserna var stora och hade ett medlemsantal, koncentrerade man gärna sin verksamhet i huvudstaden med ett kansli och funktionärer. Den tidigare nära kontakten mellan föreningsledning och medlemmen försvårades. Detta har hänt även i föreningen Norden. Man måste ändå medge att det nya organisationsmönstret har sina fördelar, man kunde effektivisera bevakningen av medlemsintressen och förbättra informationen. Detta märks tydligt t ex i dagens mediasamhälle.

Men eftersom mycket av aktiviteterna i föreningen Norden kanaliseras vid det centrala kansliet i Stockholm kan det påverka de lokala avdelningarna negativt, speciellt när medlemsantalet minskar och de ekonomiska förutsättningarna är minimala. Frågan är, generellt sett, om vi är på väg tillbaka till där vi började, elitismen.

Föreningsbidrag kan delas in på många sätt. Förenklat kan de delas in i fyra delar: organisationsstöd, investeringsstöd, aktivitetsstöd och projektbidrag. Deras inbördes storlek har växlat över tid. Sedan 1980-talet har projektbidragen ökat, vilket har inneburit en ökad styrning av föreningslivet. Det har också påverkat det ideella engagemanget och föreningarnas administration. Stora bemannade föreningar har orkat med detta i större utsträckning än små obemannade föreningar.

I framtiden borde man se över bidrag för att säkerställa föreningarnas självständighet. Företagsstöd fungerar delvis så. Liksom forskningsstöd. Eller kulturstöd med armlängds avstånd. Vidare skulle man kunna förenkla så att även små föreningar kan söka om de vill.

Avslutningsvis

Jag har inte försökt ge en glättad bild av varken det nordiska samarbetet eller av föreningen Norden utom på en punkt. Det är eldsjälarna i föreningen med personligt engagemang som tillsammans med andra drivit de nordiska samarbetsfrågor med många konkreta resultat.

Men lika litet i det nordiska perspektivet som i den lokala föreningen har resultaten kommit flygande som stekta sparvar i munnen. Resultaten är en frukt av ett envist och tålmodigt arbete.

Framtiden anvisar heller inga genvägar. Det kommer att hänga på enskilda individers vilja och engagemang att föra vidare tanken om det nordiska samarbetet. Den bär framåt en hundraåring som fortfarande är vaken och alert.

NT-INTERVJUN

LJUS OCH FÄRG I NORDENS SKATTKAMMARE

Samtal med museichefen Susanna Pettersson

Susanna Pettersson.

Foto: Nationalmuseum/Anna Danielsson.

se på byggnader, volymer, material och ljus. Min mor var lärare och rektor på en av Helsingfors största skolor. Det var hon som lärde mig att uppskatta litteratur, jag började läsa tidigt och läser fortfarande mycket. Min farfar var professor i konsthistoria vid Helsingfors universitet och min farmor var konstnär. Jag tillbringade sommarloven hos dem och farmor lärde mig att rita. Det var också farmor som började ta med mig på konstutställningar. Jag växte upp i en värld med mycket konst, diskussioner om konst och bjudningar med kulturpersonligheter. Men konsten var inte det viktigaste för mig i de yngre uppväxtåren. Det var litteraturen, jag ville skriva. Först senare, i gymnasieåren, väcktes mitt intresse för bildkonsten. Jag minns särskilt ARS utställning 1983 på konstmuseet Ateneum i Helsingfors med den danske konstnären Per Kirkebys målningar. Den var för mig en omvälvande upplevelse. Man kan säga att där startade mitt konstantresse på allvar, och jag började sedermera att studera konsthistoria vid Helsingfors universitet.

Den 1 augusti 2018 tillträdde konsthistoriker Susanna Pettersson, Finland uppdraget som överintendent och myndighetschef på Nationalmuseum i Stockholm. Den 13 oktober nyöppnade museet på Blasieholmen igen för publik, efter fem års renovering.

Nationalmuseum i Stockholm är Nordens största och äldsta konst- och designmuseum. Museets samlingar omfattar måleri, skulptur, teckningar och grafik från 1500-talet till sekelskiftet 1900 samt konsthantverk och design fram till idag.

Lena Wiklund, *Nordisk Tidskrifts* redaktionssekreterare har intervjuat.

Du är född 1966 i Helsingfors. Hur var din uppväxt och skollåren? När startade ditt konstantresse?

– Konsten har alltid spelat en stor roll i familjen. Min far var arkitekt och han lärde mig att

Du tog magisterexamen i konsthistoria på Helsingfors universitet 1996 och disputerade 2008 med en avhandling om utvecklingen av Ateneum. Hur påverkade utbildningsåren dig?

– Under utbildningsåren studerade jag och arbetade samtidigt. Jag fick på det sättet tidigt, parallellt med studierna, viktig praktisk erfarenhet från yrkeslivet. Jag började arbeta på gallerier och museer i olika roller, som värdinna, guide, utställningssekreterare och Ateneums Vänners sekreterare. Jag har också arbetat som forskare, producent, marknadsförare, intendent, och har studerat ledarskap. Jag uppfattade tidigt att det var viktigt att ha kunskaper både om den akademiska världen med forskningen, och från den konkreta och operativa konstvärlden.

Du har haft många uppdrag inom konstvärlden i Finland. Under en tjugofemårsperiod från 1990-talet och framåt har du varit utställningssekreterare på Helsingfors konsthall, intendent och utvecklingschef på Ateneum/Finlands Nationalgalleri, chef på Alvar Aalostiftelsen och Alvar Aaltomuseet i Helsingfors och Jyväskylä samt chef för Finlands institut i London. Vilka var de viktigaste erfarenheterna från de åren?

– Jag har arbetat med olika slags uppdrag, också internationellt, som har gett olika erfarenheter. Om man speglar frågan mot dagens situation med mitt uppdrag på Nationalmuseum i Stockholm så är erfarenheterna från Ateneum, Alvar Aalostiftelsen, Alvar Aaltomuseerna och tiden i London viktiga då jag där sysslade mycket med arkitektur och design. En röd tråd genom min yrkesutövning är att jag levererar förnyelse och förändring av organisationen, arbetssättet eller programverksamheten, en vidgning av perspektiven. Att komma från Finland och Norden och verka som chef i en europeisk miljö i London var lättsamt. De nordiska länderna har ett bra rykte i Storbritannien och det finns ett stort och genuint intresse för konst och kultur från Norden.

Du kommer närmast från uppdraget som chef för konstmuseet Ateneum i Helsingfors där du hade varit sedan 2014. Vad präglade arbetet under de åren?

– Man kan säga att jag vuxit upp som museimänniska inom Ateneums väggar. Sedan slutet av 1980-talet hade jag varit på museet i olika roller, och med tiden fick jag större uppdrag. Under de senare åren och min tid som chef arbetade vi med ett större projekt i fyra delar. För det första utvecklade vi museets varumärke. För det andra påbörjade vi ett större program för en internationell vandringsutställning – 2017 omfattade den sju länder och 22 städer. För det tredje startade vi ett arbete för mer omfattande och målinriktad forskning. För det fjärde, och den frågan låg mig varmt om hjärtat, utvecklade vi presentationen av samlingarna. I det syftet ville jag att alla medarbetare skulle delta oavsett tjänstebefattning, konservatorer, värdinnor, tekniker med flera. Utställningen ”Historier inom finsk konst” öppnade våren 2016, och den blev väldigt fin.

Nationalmuseum. Foto: Lena Wiklund.

Från den 1 augusti 2018 är du överintendent och myndighetschef på Nationalmuseum i Stockholm. Hur resonerade du när du tackade ja till uppdraget?

– Jag blev kontaktad från Sverige och efter samtal med nyckelpersoner tyckte jag att uppdraget låg nära mina tankar om hur man kan utveckla museiarbetet som helhet. Uppdraget ligger också bra i tiden då museet nu nyöppnar efter en period av renovering. Museet har fortfarande som uppgift att samla, bevara, forska, ställa ut – för oss alla – och för framtida generationer. I den nya verksamheten kan

man göra mer forskning, mer vandringsutställningar nationellt och internationellt, bygga nätverk med sakkunniga, och nå publiken på helt nytt sätt.

Vilken är din ambition med uppdraget?

– Det viktigaste nu är nyöppningen av museet och huset på Blasieholmen. Sedan ska vi starta arbetet med alla medarbetare i verksamheten och sätta upp strategin om vad vi ska göra, och inte göra. Vi ska se på forskningen och hur vi kan använda samlingen på bästa sätt och visa den nationellt och internationellt.

Vilken betydelse har Nationalmuseum i den svenska och nordiska konstvärlden?

– Nationalmuseum är Nordens största och äldsta konst- och designmuseum. Museet har en enorm potential med en samling som är rikast i Norden med 700.000 konst- och designobjekt och 14 visningsplatser. Museet, grundat 1792 och med byggnaden färdigställd 1866, tillhör kretsen av de tidigaste konstmuseerna i Europa. Nordiska nationalgalleriernas chefer träffas två gånger per år för att diskutera frågor av gemensamt intresse. Då kan man ta professionella initiativ om forskning och utställningsprojekt. De nordiska konstmuseerna har gott rykte internationellt, de är omtyckta att samarbeta med, håller tider och löften. Det känner vi stolthet över.

Nationalmuseum har renoverats under cirka fem år. Vilka är de största skillnaderna som besökarna kan uppleva?

– Det är framförallt tre saker. Först ljuset. Vi har nu tagit bort väggar och öppnat fönstren för att få in mer dagsljus i konstsalarna. När huset byggdes i mitten av 1800-talet var dagsljuset enda ljuskällan i salarna. 1931 fick man elektricitet och började täcka fönstren. Nu har vi öppnat fönstren på nytt och besökarna kan se ut från museet. Det gör det lättare för besökarna att

orientera sig. Den andra skillnaden är färg. Ursprungligen hade arkitekt Stüler valt starka färger, men de hade tonats ner. Nu har man åter tagit fram den färgstarka skalan. Den tredje skillnaden som besökarna kan uppleva är att det är så mycket att titta på. Tidigare visade man 1.000 föremål i huset, nu är det 5.000. I utställningarna är det sal efter sal med konstverk och designföremål, det är helt magiskt.

Hur vill du att utställningsprogrammet ska se ut framöver?

– Vi behöver hela tiden utvärdera utifrån flera aspekter när vi bygger programverksamheten, att i utställningarna visa konst från olika tidsepoker, konstnärer oavsett kön, enskilda konstnärer, tematiska utställningar, inhemska och utländska, kända och okända konstnärer.

Ovan Salen för konst från år 1800-1870.

*Foto: Nationalmuseum/
Bruno Ehrs.*

Till höger fönster mot ljusgård. Foto: Lena Wiklund.

Vi hämtar verk i stor utsträckning från den egna samlingen, men lånar också in från andra museer och privata samlingar.

Hur ser du på balansen mellan kvinnliga och manliga konstnärer i utställningarna?

– Det har varit en aktuell fråga sedan 1980-talet då kvinnoforskningen förstärktes på många områden. På Nationalmuseum beaktar man till exempel genusfrågan vid nyförvärv, utställningar, samarbetsprojekt, och detsamma gäller

andra nordiska museer. På forskningssidan har Nationalmuseum också ett projekt om kvinnliga skulptörer som ska resultera i en utställning. Ju mer man vet om ett ämne desto bättre kan man arbeta med det.

Vilken publik vill du att museet ska dra till sig?

– Nationalmuseum är ett museum för alla. Museet måste fokusera på tillgänglighetsfrågorna så att besökare oavsett fysiska, kulturella och socioekonomiska förutsättningar kan komma till museet. Vi har vidare definierat fem grupper som museet vill rikta verksamhet mot: kulturintresserade, stockholmare, turister, familjer med barn samt unga vuxna. Museet gör löpande brukarundersökningar, utvärderar resultat och för det vidare i kommande verksamhet.

Hur ser du på din chefsuppgift och samarbetet med övrig personal på museet? Hur skiljer det sig att leda verksamhet och personal i Finland och Sverige?

– Jag har nu arbetat i Finland, London och Stockholm, och jag tror att samma goda regler kan gälla för ledarskap överallt. Jag vill att alla i verksamheten ska stå på samma linje, alla är lika viktiga, alla ska synas och höras. Finns det hierarkier så vill jag arbeta bort dem. Alla ska vara delaktiga i att skapa den gemensamma strategin. Jag vill att alla ska känna till målet med verksamheten och vägen dit. Och det gäller både för verksamheten i stort och för den egna uppgiften.

*Den svenska konstnären Hanna Pauli (1864-1940) finns representerad i Nationalmuseums samlingar.
Hanna Pauli, Frukostdags, 1887, olja på duk.
Foto: Nationalmuseum.*

I Stockholm finns det nu flera nordiska chefer för kulturinstitutioner. Sanne Houby-Nielsen från Danmark är chef för Nordiska museet, Eirik Stubø från Norge är konstnärlig ledare för Dramaten, och din företrädare Berndt Arell är också från Finland. Vad är din reflexion över att kultur-Stockholm har dragit till sig flera nordiska chefer?

– Stockholm har ett stort utbud som Nordens största huvudstad, och kulturinstitutionerna är innehållsmässigt intressanta och har stor potential. Men det gäller även för andra nordiska huvudstäder, min motsvarighet på Nasjonalmuseet i Oslo är från Danmark, konsthistoriker Karin Hindsbo. Man känner sig välkommen och hemma i Norden.

Wilken är den viktigaste rollen som konstmuseer i Norden har idag?

– Konstmuseerna och andra kulturinstitutioner har en otroligt viktig roll i samhället och dess utveckling både när det gäller att värna humanistiska värden, men också när det gäller konkreta ekonomiska siffror. Kulturindustrin skapar flest nya arbeten, och de som arbetar inom kultursektorn har en stolthet och vet att deras arbete gör skillnad. Man kunde gärna uppgradera museernas och andra kulturinstitutioners roll i samhället och tydligare länka kulturens värde även till ekonomiska värden. Museerna har också en viktig roll i dagens splittrade informationsvärld med ett informationsgap som klassdelare. Barn kan idag växa upp utan en relation till källor som tidningar, tidskrifter och böcker, men med "fake news" på internet och så kallade "bubblor" på sociala medier. När jag växte upp hade alla i familjen tillgång till samma källor, man såg samma program på tv, läste samma tidning. Museer med forskningsuppdrag har en viktig roll att tillhandahålla tillförlitliga källor och erbjuda forum för diskussioner.

Vad vill du säga till framtidens museibesökare barn och ungdomar, hur vill du locka dem till Nationalmuseum och att på sikt bli återkommande museibesökare?

– Jag vill bjuda in dem till Nationalmuseums del "Barnens museum". Det är en renässanskammare som är helt fantastisk. Jag ville själv genast flytta in där. Museet har också tagit fram en bok "Pippi på konst" för barn om museet och samlingarna. Det är en historia där tecknaren Stina Wirsen's två fåglar hittar en lucka i taket och flyttar in på museet och i samlingarna. Det är ett verkligt äventyr!

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

NORDKALOTTKONFERENSER I NÄRMARE 60 ÅR

Vad har uppnåtts, hur ser framtiden ut?

Henrik Wilén

Årets Nordkalottkonferens hölls i Tromsø 23-25 augusti 2018.

Henrik Wilén är förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund med placering i Köpenhamn.

Hur garanterar man nödvändig infrastruktur, ett hållbart näringsliv och förbättrade konkurrensmöjligheter för Nordkalotten? Varför används inte alla de resurser som står till buds till exempel när det gäller mat, turistnäring och mineraler? Och hur bevara den ursprungliga kulturen samtidigt som

man gärna via kulturevenemang vill locka besökare till området?

Frågorna var många på Nordkalottkonferensen i slutet av augusti i Tromsø och en del svar serverades i samband med inledningarna och de efterföljande diskussionerna. 2018 års Nordkalottkonferens var ovanligt pigg och fokuserade på relevanta områden – kommunikation och infrastruktur och regionens attraktivitet.

Med Nordkalotten avses de delar av Norge, Sverige och Finland som ligger norr om polarcirkeln. Administrativt styrs området av fylken och län i området (Nordland, Troms och Finnmark i Norge, Norrbottens län i Sverige och tidigare Lapplands län i Finland, numera Näringslivs- och miljöcentralen).

Den första Nordkalottkonferensen ordnades i Föreningarna Nordens regi 1960 i Torneå. Reaktionerna var positiva och Nordiska rådet föreslog att konferensen skulle institutionaliseras och gav de tre nordiska regeringarna i uppdrag att kartlägga ekonomiska samarbetsmöjligheter i regionen. Föreningarna Norden fick sedan i uppdrag att arrangera konferensen som ordnas vartannat år turvis i Norge, Sverige och Finland.

I början lockade konferensen till sig politiska beslutsfattare både på lokal- och regionalnivå och ibland till och med på riksnivå. Höjdpunkten var 1962 i Kiruna då statsministrarna Tage Erlander och Einar Gerhardsen och landshövding Martti Miettunen (som strax innan lämnat statsministerposten i Finland) deltog. På Nordkalottkonferensen i Kiruna 1974 talade Olof Palme.

Genom åren har kalottkonferenserna bland annat handlat om regionalpolitik, säkerhetspolitik, näringslivsfrågor, utbildning och forskning, gränshinder

och kommunalt samarbete över gränserna och under senare år om miljö- och klimatfrågor. Förbättrade kommunikationer på tvärs av regionen samt kultur-, språk- och minoritetsfrågor har med jämna mellanrum diskuterats.

Under det senaste decenniet har intresset från beslutsfattarnivå varit marginellt. Konferenserna har förvisso intresserat allt ålderstignare medlemmar i Föreningarna Norden och enstaka lokala aktörer har ställt upp som föreläsare, men någon större entusiasm har det varit svårt att få syn på. Konferensen i Tromsø är måhända en vändningspunkt.

I sitt öppningsanförande konstaterade ordföranden för Foreningen Norden Norge, Rune Mørck Wergeland, att klimatfrågor inte kan ses som en egen frågeställning utan att alla diskussioner på Nordkalottkonferensen, oberoende av om de handlar om järnväg, turism eller näringsliv, genomsyras av klimat-aspekten. Han påpekade också att Nordkalotten kunde fungera som spjutspets när det gäller att forma det nya gränslösa Norden, som enligt statsministrarna skall utvecklas till världens mest integrerade region.

Statssekreterare Anne Kari Olli, från Kommunal- og moderniseringsdepartementet underströk att Nordområdena är en naturlig prioriterad region för den norska regeringen. Hon lyfte också fram Nordkalottrådets, gränstjänstens och gränshinderrådets arbetsinsatser.

Remi Strand, fylkesråd i Finnmark och styrelsemedlem i Nordkalottrådet, påpekade att de nordliga områdenas resurser är stora och har betydelse för hela EU. Därför måste Nordkalottens status höjas, gamla avtal skrivas om och gränshinder avskaffas. De långa avstånden, arbetskraftsbristen och avfolkningen är problematiska. Enligt Strand bör Nordkalotten bli bättre än EU när det gäller att tillämpa de fyra friheterna.

Torgeir Knag Fylkesnes, stortingsrepresentant (SV) och medlem i Nordiska rådet, konstaterade att klimatet överskuggar allt. Vi kan ge upp – eller bli gröna! Norge har en svart ekonomi, 40 procent av exportintäkterna kommer från olja och gas. Knag Fylkesnes påpekade att Norge inte klarar av omställning till grönare ekonomi utan att fokusera på det nordliga området och det kräver satsning på järnväg, grön energi och telelinjer. Ambitionsnivån måste höjas och ingenjörerna bör släppas fram på ekonomernas bekostnad, fastslog han. När det gällde utvecklingen av hela Nordkalottområdet konstaterade Knag Fylkesnes att Ryssland måste fås med i arbetet.

Timo Lohi, utvecklingschef på region Nord-Lappland, redogjorde för Finlands ambition att bli en arktisk knutpunkt. Planeringen inleddes 2005 och 2017 kom Norge med i processen. Järnväg från Rovaniemi till Kirkenes är det mest realistiska alternativet (och billigare än till Tromsø). Bansträckningen sammanbinder via Rail Baltica Nordkalotten med EU. När norra farleden småningom öppnas till följd av att isen smälter, möjliggör det kinesisk export via Ishavet och med tågförbindelsen kan godset transporteras till Hamburg

som är huvudknutpunkt för Kinas export till Europa. Den nya förbindelsen skulle vara 5-8 dygn kortare än den traditionella transportfärdleden via Suezkanalen. Enligt beräkningar kräver lönsamheten 5-6 lastade tåg per dygn. En norsk-finsk utredning av projektet presenteras i slutet av 2018.

Gun Sissel Dobakk, projektledare vid Statens vejvesen, diskuterade intelligenta transportsystem (ITS) som omfattar allt från sammankoppling av biljettsystem, väderlekstjänst till självkörande bilar. Nordkalotten bjuder på de svåraste körförhållandena i Norden och är därför ett utmärkt laboratorium.

Anne Husebekk, rektor för Norges arktiska universitet i Tromsø (UiT), hänvisade till rapporten "Vekst fra Nord" (2015) och konstaterade att sedan dess har satsningen på förnybar energi ökat. Det samma gäller för intresset för gruvidrift och mineraler, turism och havets resurser. Det ställer stora krav på teknologi och infrastruktur. Ingen har så bråttom som en död lax eller torsk, konstaterade Husebekk, som underströk att Nord-Norge behöver 100 000 nya invånare för att få fart på utvecklingen i önskad riktning.

Silje Muotka, sametingsråd, problematiserade Nordkalottens attraktivitet och underströk att utvecklingen måste ta hänsyn till ursprungsbefolkningen. Som exempel nämnde hon att samerna motsätter sig den planerade koppargruvan vid Repparfjorden som Husebekk räknade upp bland utvecklingsprojekten. Enligt Muotka osynliggörs samerna systematiskt i Tromsø, bland annat när det gäller vägskyltning.

Tonje Nermark, chef för strategisk kommunikation och samhällskontakter på Mo Industripark, redogjorde för ett industrikuster som när det gäller hållbar utveckling är i världsklass. Mycket har redan uppnåtts och målsättningen är att skapa en cirkulär ekonomi med en processindustri som ger många arbetsplatser, men där avfallet och utsläppen tas till vara och utnyttjas för nya ändamål.

Under rubriken samisk mat gav Eva Gunnare, matentusiast som sysslar med innovativ matkultur i Jokkmokk, konferensdeltagarna smakprov på lokala rätter och kryddor framställda på ett ekologiskt hållbart sätt. Maten kopplas samman med den allt växande turismen på Nordkalotten som Camilla Bondareva och Rauno Posio, från turistnäringen i svenska Lappland respektive finska Lappland, redogjorde för. Målgruppen är globala resenärer som är nyfikna på lokala förhållanden och som gärna vill tillbringa en aktiv semester i norr. En liten skillnad mellan Finland och Sverige är att de turister som vill utöva fysisk aktivitet och utmana sig gärna gästar finska Lappland som satsat på den typen av turism, medan de som hellre njuter av stillhet och ordnade förhållanden söker sig till svenska sidan. Nyckelbegreppet för att locka nya gäster och hålla turismen på en för naturen hållbar nivå är det gränsöverskridande samarbetet.

En kulturfestival som lockar, förutom lokalbefolkningen, även folk från grannländerna och längre bort är Riddu, Riddu som arrangeras i Manndalen i

Troms fylke. Festivalchefen Sandra Marja West framhöll festivalens betydelse som internationell urfolksfestival. Ett varumärke för Nordkalotten.

Allmänt taget andades presentationerna och de efterföljande diskussionerna optimism om hur Nordkalotten kunde utvecklas, men samtidigt var de flesta överens om att det är hög tid att komma igång på allvar. Det vill säga att det inte enbart räcker med lokala och regionala initiativ utan att också de tre nordiska staterna bör agera.

I den resolution som antogs framhölls att Nordkalottkonferensen uppmanar regeringarna i Finland, Norge och Sverige att göra Nordkalotten till Nordens bäst integrerade region. Det är först när vi kan se över nationsgränserna och ta i användning vår gemensamma potential och avskaffa de hinder som idag bromsar utvecklingen som regionen i norr kan fungera som spjutspets för det nya gränslösa Norden. Konferensen uppmanade regeringarna att göra följande prioriteringar:

1) **Stärk kommunikationen** med satsningar bland annat på digitala lösningar, fast järnväg och landsvägar.

2) **Nordkalotten bör marknadsföras gemensamt** för att nå ut till internationella målgrupper.

För att den vartannat år återkommande Nordkalottkonferensen skall ha någon relevans framöver bör man ta utgångspunkt i det givande mötet i Tromsø. Foreningen Norden i Norge hade valt att ge ansvaret för arrangemangen till yngre förmågor och det visade sig vara ett lyckat drag. Tromsø får stå som modell när konferensen utvecklas de närmaste åren.

Det gäller att övertyga inte bara lokala beslutsfattare, utan framför allt regionala och nationella beslutsfattare att delta i konferensen och bidra med konstruktiva förslag som sedan följs upp. Konferensen har arrangerats av Föreningarna Norden och en stor del av deltagarna är medlemmar, men det skulle gälla att locka också andra målgrupper. Det låter sig göras om ribban sätts aningen högre och inledarna har politisk tyngd bakom sina ord. Eftersom Nordkalottkonferensen är ett regeringsuppdrag bör de tre ländernas regeringar engagera sig och helst på ministernivå.

Dessutom kunde konferensen starkare knyta an till andra aktörer på Nordkalotten, till exempel Nordkalotträdet och Arktiska rådet. Nästa konferens hålls i Sverige 2020.

Henrik Wilén

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

ILLIBERALA KRAFTER HOTAR DET NORDISKA SAMARBETET

Riksdagsvalet i Sverige har skapat en ny parlamentarisk situation. Den traditionella blockpolitiken, där socialistiska partier konkurrerar om makten med icke-socialistiska partier i två skilda block, förmår inte skapa uthålliga majoriteter i riksdagen – såvida inte Sverigedemokraterna ger ett varaktigt understöd till endera blocket.

Den politiska situationen i Sverige har därmed blivit mera likartad med den situation som råder i många andra länder – inte minst de nordiska grannländerna. Det som tidigare tyckts fast, förskingras som fundament för maktutövningen i stater där demokratin antagits varit hållbart förankrad.

I många länder där traditionell maktutövning försvårats är det partier som varit negativa till invandring som rubbat förutsättningarna för regeringsbildningar. Ofta sammanförs dessa partier under beteckningen populism. Det är dock mycket tveksamt om Sverigedemokraterna (SD) bör betecknas som populistiskt.

Partiets bakgrund och ideologiska förankring skiljer sig i väsentliga avseenden från de partier i Norge och Danmark som ofta brukar anges som deras motsvarigheter, Fremskrittspartiet och Dansk Folkparti. SD har inte skapats till följd av skattemissnöje och som protestparti mot statliga detaljregleringar. De kan inte heller jämföras med Sannfinländarna eller detta partis närmaste föregångare i Finland. De relativt få som argumenterar för att regera tillsammans med SD i Sverige brukar trots detta använda Finland som en förebild.

Sverigedemokraterna har sitt ursprung i grupper som Bevara Sverige Svenskt och bland partigrundarna finns övertygade nazister. Sverigedemokraterna idag bör dock alls inte betecknas som ett nazistiskt parti. Rimligare är att beteckna SD som ett illiberalt parti – med mest likartade fränder i ett land som Ungern.

Det är detta som komplicerat regeringsbildningen i Sverige på ett sätt som visat sig vara svårt att förstå i grannländerna. Att som i Finland och Norge inbjuda utmanarpartiet att regera eller som i Danmark tävla om utmanarpartiets gunst, som de oftast statsbärande partierna Socialdemokraterna och Venstre nu gör, har i varje fall hittills uteslutits i Sverige. Och det är långt till det fördomsfria samarbetsmönster som vi ser i Island, där systerpartierna till svenska Moderata Samlingspartiet och Vänsterpartiet regerar tillsammans. Vänsterpartiet - de grönas partiordförande Katrin Jakobsdóttir är statsminister vilket inte hindrar att Självständighetspartiet deltar i samma regering.

I Sverige finns ingen som tror på en regering där både Moderata Samlingspartiet och Vänsterpartiet deltar. Men partigruppsmötena i Nordiska

rådet måste bli allt intressantare när regeringssamverkan på nationell nivå diskuteras! Det gäller inte bara den konservativa gruppens möten!

Sverige har blivit mera polariserat. Sverigedemokraterna blev i år den största valvinnaren men även Vänsterpartiet gjorde betydande röstvinster. I ett längre perspektiv har Sveriges parlament också blivit mera fragmentiserat. Från den allmänna rösträttens införande i Sverige – det är först i år Sverige kan fira 100-årsjubileum med tanke på att kvinnors rösträtt infördes först efter beslut 1918 – och fram till 1988 var samma fem partier i besittning av riksdagens stolar. De gångna 30 åren har fyra nya partier erövrat mandat i riksdagen, tre av dem har fortfarande säten där och Sveriges riksdag har alltså idag åtta partigrupper. De etablerade partierna trängs tillbaka.

Polariseringen och fragmenteringen är tydliga trender i många länder. De traditionella masspartierna är på tillbakagång nära nog överallt i Europa. I Sverige handlar diskussionen om de etablerade partiernas minskande stöd främst om Socialdemokraterna. Men utanför landets gränser kan vi se De Konservativas utveckling i Danmark, gaullisternas öde i Frankrike och Kristdemokraternas nedgång i Italien som exempel på att problemet inte bara berör Socialdemokraterna.

Professor Erik Allardt framförde en hypotes som förklaring för flera årtionden sedan. De partier som i huvudsak styrte demokratierna i Norden och Europa under 1900-talet och fram till nu har sin grund i motsättningarna vid industrialismens genombrott. Det är dessa intressekonflikter och värdekonflikter som alltså har stort inflytande på de etablerade partiernas program. I takt med att samhället moderniserats har de motsättningar som fanns när traditionell industri var den dominerande dynamiska omvandlingskraften försvagats. Istället har nya motsättningar börjat fylla det politiska rummet: frågor som interkontinental invandring, miljö- och klimatpolitik, frågor om sexuell likaberättigande etc. Allt flera har multipla identiteter vilket försvårar partifällor grundade på en dominerande identitet.

De nya konfliktlinjerna skapar interna korstryck i de partier som grundar sin politiska linjeföring och sin rekrytering av aktivister och funktionärer på de traditionella motsättningarna. Splittringen inom de etablerade partierna försvårar beslutsfattandet när ett nytt konfliktmönster har fått en ökad betydelse. Det är kanske allra tydligast just när det gäller migrationen och integrationen av utomeuropeiska invandrare i Norden. Partier utsatta för internt korstryck blir också bräckligare. Den svenska modellen med minoritetsregeringar får svårare att mobilisera majoritet när handlingskraft behövs. Sverige hade minoritetsregeringar såväl inför och under den ekonomiska krisen i skiftet mellan åttio- och nittio-talet som när EU:s system för asylmottagning brast 2015 vilket fördjupade problemen och försenade anpassningsåtgärderna.

Globaliseringen anses av många vara orsak inte bara till politisk splittring utan också till växande ekonomiska klyftor. I spåren av denna utveckling ifrågasätts det internationella samarbete som bidragit till fred och varit välståndsskapande sedan andra världskriget. Trumps protektionism och negativa hållning gentemot institutioner som FN, WTO och NATO liksom britternas stöd för Brexit får ses i detta ljus.

De senaste åren har expertisen i institutioner som Världsbanken, Internationella Valutafonden och OECD varnat för utvecklingen och förordat politiska åtgärder för att minska de annars växande ekonomiska klyftorna. Detta spelade emellertid liten roll i årets svenska valrörelse och hittills har inte frågan påverkat ansträngningarna att bilda regering – såvitt jag förstår.

De illiberala partierna i Europa växer i styrka med Ungerns Viktor Orbán och partiet Fidesz som banérförare. Det har gjort att politiska kommentatorer nu säger att globaliseringen inte i första hand bör ses som hot mot staters självständighet. Det är istället den liberala demokratin i staterna och organiserat mellanstatligt samarbete som hotas när folkets förmenta gemensamma intressen sätts främst, enskilda människors rättigheter inskränks, gränser stängs eller görs mera svåröverkomliga och internationellt samarbete motarbetas eller blockeras.

I inget nordiskt land har vi ännu sett regeringar göra betydande inskränkningar i den liberala demokratin och dess hävdande av alla människors lika rätt och värde som grundval för samhället. Men med tanke på framgången för illiberala partier i andra europeiska länder, och exempelvis SD:s framgång i Sverige, blir vi påmind om att den liberala demokratin inte kan tas för given – inte heller i Norden.

Det är med den liberala demokratin som den nordiska modellen skapats. Utan den liberala demokratin hotas inte bara det nordiska samarbetet utan också den långtgående individuella frihet som kännetecknar nordiska välfärdssamhällen. Det gäller inte minst jämställdheten. Försvaret för den liberala demokratin är också ett försvar för den nordiska modellen.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

BERTIL JOBEUS. IN MEMORIAM

Bertil Jobeus, fd ambassadör, generalkonsul och pressman, avled i mars i år. Han invaldes i *Letterstedtska föreningen* år 2010 och kom att bli en flitig deltagare i vår förenings års- och höstmöten och seminarier. När Letterstedtska föreningen på hösten 2016 anordnade ett medlemsseminarium på temat ”Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen” var han en intresserad deltagare. Journalistiken var sedan tiden på *Upsala Nya Tidning* och Utrikesdepartementets pressbyrå hans hemmaplan.

Bertil Jobeus´ diplomatiska karriär medförde tjänstgöring på så skilda platser som Athen, Haag, Tokyo, Helsingfors – där han var pressråd 1986-90 och lärde sig läsa finska – och Washington. Nordist som han var blev det en naturlig avslutning på UD-karriären att vara ambassadör i Reykjavik 2002-2005 och generalkonsul i Mariehamn 2005-2010. Under vinjetten ”För egen räkning” i *Nordisk Tidskrift* beskrev Bertil Jobeus hur det varit att verka som diplomat i en nordisk miljö. Han ansåg det vara av stor vikt att resa runt i landet och att hålla tät kontakt med Föreningen Nordens lokalavdelningar. Under sina år som svensk ambassadör i Reykjavik hade han nästintill dagliga kontakter med sin isländske kollega i Stockholm, det fd statsrådet Svavar Gestsson. Han gjorde avslutningsvis i sin första *NT*-artikel reflektionen att det varit ett privilegium att som svensk diplomat få tjänstgöra i ett nordiskt land. Genom den uppriktighet som råder nordbor emellan får man en bestämd och sann bild av hur det egna landet uppfattas av grannlandet, konkluderade han.

Efter de fem åren på Åland återkom han med en ny betraktelse i *NT* på temat Norden. En trogen gäst på åhörarläktaren i lagtinget i Mariehamn var han. Besöksutbyte på hög nivå mellan Åland och Sverige verkade han ivrigt för. 2008 ägde det första officiella kungliga svenska besöket på Åland på 200 år rum. Det var kronprinsessan Victoria som gjorde en bejublad visit i maj månad. Andra glädjeämnen från generalkonsulatets horisont var den svenska regeringens beslut 2009 att tillåta åländska studerande att ansöka till svenska universitet och högskolor på samma villkor som de svenska.

Efter hemkomsten från Mariehamn skrev Bertil Jobeus flitigt krönikor i *Västerviks-Tidningen (VT)*. De hade ofta ett nordiskt innehåll. Han var vänlig nog att sända dem till mig. Jag läste dem med intresse och uppskattning. Förekomsten av nordiska betraktelser i svenska landsortstidningar tillhör ovanligheterna. *VT* utgjorde tack vara Bertil Jobeus´ skrivande ett lysande undantag. Han kom att medarbeta i denna tidning i över 50 år.

2017 utgav Letterstedtska föreningen en antologi med rubriken *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet* med Bengt Sundelius och undertecknad som

redaktörer. Den recenserades i *Nordens Tidning* 1/18 under rubriken ”Nordiskt samarbete behöver en nystart” av den sanne nordisten Bertil Jobeus. Han konstaterade i sin anmälan av vår bok att ingen journalist eller oppositionspolitiker reagerat på att Margot Wallström sedan 2016 också är nordisk samarbetsminister, vilket är ett avsteg från sedvanlig praxis. Inom parentes kan nämnas att de som läste *Västerviks-Tidningen* också gjorts uppmärksamma på detta – genom en krönika av Bertil Jobeus förstås. I recensionen av vår bok lyfte han också fram hur blygsam kostnaden för nordiskt samarbete egentligen är. I Nordiska ministerrådets budget för 2017 uppskattas totalkostnaden för det officiella nordiska samarbetet till 1,2 miljarder svenska kronor. För de svenska skattebetalarna innebär detta 50 kronor per invånare och år. Det är vad en annan stor nordist – författaren och riksdagsledamoten Per Olof Sundman – påpekat motsvarar kostnaden för en kopp kaffe och ett wienerbröd.

Recensionen av ”Norden sett inifrån” i svenska Föreningen *Nordens Tidning* torde vara bland det sista som Bertil Jobeus skrev. In i det sista klappade hans hjärta för Norden och det nordiska samarbetet.

Letterstedtska föreningen och *Nordisk Tidskrift* har haft stor nytta och glädje av Bertil Jobeus´ vurmande för det nordiska samarbetet som det är föreningens och tidskriftens uppgift att slå vakt om och att stödja. Han var något så ovanligt idag som en kämpande nordist.

Claes Wiklund

Bidrag av Bertil Jobeus i Nordisk Tidskrift:

Verka som diplomat i en nordisk miljö (För egen räkning) 2006: 157-159

Ålands fredsinstitut femton år 2007: 433-434

Fem år i Mariehamn (För egen räkning) 2010: 169-172

Bengt Lindroths uppenbarelser. Rec av Bengt Lindroths ”Härlig är Norden. En reporters uppenbarelser” 2013: 69-71

BOKESSÄ

INGMAR BERGMANS SKRIFTER

– Ett utgivningsprojekt till hundraårsdagen

Det torde inte ha undgått någon att Ingmar Bergman år 2018 skulle ha fyllt 100 år. Intresset är överväldigande, inte bara i Sverige och Norden utan över hela världen. ”Bergmanåret” kantas av allehanda Bergmanuppsättningar, dokumentärfilmer, utställningar, festivaler och seminarier av skilda slag, både runtom i landet och internationellt, men också av nyutgåvor av böcker, som Taschen/Bokförlaget Max Ströms praktverk *Regi Bergman* som först utgavs till nittioårsminnet av hans födelse 2008, eller en omarbetad upplaga av *Leif Zerns* utomordentliga *Se Bergman*, Natur och Kultur 2018 (första upplagan 1993), som knivskarpt belyser den hårfina skiljelinjen och de många nyskapande gränsöverskridandena mellan film- och teatermannens gärning.

Hos Stiftelsen Ingmar Bergman, som har till ändamål att förvalta hans arkiv, vilket till övervägande delen består av skriftligt material, och tillgängliggöra det för forskning, väcktes tidigt tanken att utnyttja jubileumsåret för att belysa just den mer försummade aspekt av regissörens gärning som hans skrivande utgör. Jag var själv stiftelsens ordförande vid tiden då projektet först planlades, och har även sedan jag lämnade denna funktion blivit kvar i redaktionsrådet för utgivningen. Det följande är därmed på intet sätt någon recension – en sådan vore jag olämpad att skriva – utan just en essä: ett försök till reflektion över projektets intention och dess möjliga betydelse, och därmed i vidare bemärkelse över författarskapets roll i Ingmar Bergmans verk som helhet.

I det oerhört rika arkivet återfinns det mesta av Bergmans penna, högt som lågt – färdiga manus och arbetsböcker, personliga dagböcker och löst klotter. Den ursprungliga tanken med utgivningsprojektet, att skapa en nationalutgåva av Ingmar Bergmans samlade skrifter i stil med Strindbergsutgivningen, övergavs förhållandevis tidigt, av flera skäl. Resultatet blev till sist en inte mindre omfattande eller ambitiös utgivning, om än dock mer heterogen, vilket i själva verket är mer passande för en mångsysslare av Bergmans art, som ytterst aldrig riktigt ville tillstå att inte bara scenen och vita duken, utan även pennan, var hans medium. Därtill speglar detta den pågående revolutionen i förlagsvärlden, där exklusiva prestigeserier i bokform blir alltmer sällsynta, men där nya utgivningsformat, som print on demand, samtidigt idag erbjuder helt nya möjligheter att också tillgängliggöra ett smalare material men med potentiellt intresse också för en större läsekrets. Utgivare är – givetvis – Norstedts, Bergmans eget förlag som han förblev trogen.

Först och främst omfattar utgivningen ändå sex klassiska band i bibliofilformat – nu emellertid under den något mer anspråkslösa rubriken *Ingmar Bergmans skrifter* – alla med nyskrivna förord och kommentarer. Detta inleds under våren med en återutgivning av *Laterna Magica* samt de båda nya skrifterna *Arbetsboken 1955-1974* samt *Artiklar, essäer, föredrag*. Till hösten följs de av *Ofilmat, ospelat, utgivet, Arbetsboken 1975-2001* samt de tre självbiografiskt inspirerade arbeten som Bergman – till skillnad från filmberättelserna som författades med sikte på egen regi, skrev just som litterära texter – att regisseras av andra: *Den goda viljan* (1991), *Söndagsbarn* (1993) och *Enskilda samtal* (1996), som nu därför ges ut under samlingsrubriken *Romantrilogin*. Vid sidan av detta presenteras under året inte mindre än trettiofyra *Filmberättelser*, det vill säga Bergmans samtliga filmmanuskript, i print on demand-version. Några av hans mästerverk, som "Det sjunde inseglet" eller "Smultronstället", har trots rikhaltig internationell publicering faktiskt aldrig tidigare funnits tillgängliga i sin ursprungliga svenska språkdräkt.

Under våren har även – i samma eleganta bibliofilformat – utkommit en bok av Stiftelsen Ingmar Bergmans VD *Jan Holmberg* om författaren Ingmar Bergman, en stor pionjärinsats som därmed också entusiastiskt har utropats till den första boken om Bergmans författarskap. Just detta är nu en sanning med viss modifikation, vilket Holmberg själv är den förste att påpeka. Han hänvisar i sin bok till *Maaret Koskinens I begynnelsen var ordet* 2002, som fokuserar det tidiga författarskapet – gränsen dras vid "Fanny och Alexander". Det var tack vare Koskinen som arkivet först kom att deponeras hos Svenska Filminstitutet, under den nytillskapade Stiftelsens egid. Hon blev därmed den första som fick den unika möjligheten att botanisera i dess guldgruvor. Resultatet, en tematiskt grupperad studie, tar sin utgångspunkt i den första "arbetsboken", ett vaxdukshäfte från 1938, för att sedan inträngande fördjupa sig i en rad återkommande Bergmanmotiv, som familjen eller trolösheten. Flera av de texter som apostroferas och citeras av Koskinen återfinns för övrigt i den kommande boken "Ofilmat, ospelat, utgivet". År 2017 utkom även *Anna Sofia Rossholm* med boken *Ingmar Bergman och den lekfulla skriften*, vilken, som framgår av titeln, fokuserar på skriften som ett uttryck för leken och fantasin i Bergmans värld. Också det är ett återkommande tema, där leken ofta återkommer som en positiv bild av det konstnärliga skapandet. Bilden av den lekande Bergman står samtidigt i bjärt kontrast till bilden av demonregissören. Därmed erbjuder skriften för Rossholm också en nyckel till Bergmans kreativitet.

Samtidigt finns en baksida, som framgår av arbetsböckerna:

Jag låtsas att jag är vuxen, jag spelar rollen av stor. Ideligen förvånar det mig att människor tar mig på allvar. Jag säger: Jag vill detta och jag önskar så. Man lyssnar aktningsfullt på mina synpunkter och ofta gör man som jag säger. Eller till och med berömmar mig för att jag har rätt. Jag tänker inte då på att alla dessa människor är barn som spelar vuxna. Enda skillnaden är ju att de har glömt eller inte tänker på att de egentligen är små barn.

Utan att på något sätt motsäga slutsatsen om skriften som lekfullhetens medium är Jan Holmbergs angreppssätt delvis ett annat. Istället för att betrakta skrifterna som ett slags preliminära övningar eller sidoanteckningar – som marginalia till det ”egentliga” verk som filmerna, eller teateruppsättningarna, utgör – eller ens betrakta dem främst i relation till färdig film och teater, väljer han att med sin bok göra ”ett försök att läsa Bergman utan facit”, det vill säga att på allvar läsa författaren Bergman i sin egen rätt. Mer än så: Holmberg slår redan initialt också fast att ”Ingmar Bergman är, mer än något annat, författare” – onekligen i sig en djärv slutledning när det är tal om en av världens mest namnkunniga regissörer inom filmen tillika inom teatern. Just genom detta anslag utgör Holmbergs bok dock, i tillägg till Norstedts utgivning i övrigt, också en viktig inramning av projektet som helhet.

Var och en som tagit del av arkivets rikedomar, och som läst Bergmans arbetsböcker och övriga texter, måste nämligen i någon mening ge Holmberg rätt. Bergman använder skriften som sin helt primära arbetsmetod för att närma sig sitt stoff, av vad slag detta vara månne, och för att komma till klarhet om sina egna tankar. Han skriver manusutkast, som så småningom mejslas fram till färdiga manus, men kommenterar samtidigt hela processen utförligt i arbetsböckerna. Han fångar lösa hugskott i flykten – ett av hans egna argument för att han inte är författare, utan bildmakare, är just detta att allt som regel börjar med en vag intuition, en bild, ett intryck som han finner värt att utforska vidare. (Här skiljer sig hans metod, hur mycket han än skulle ha ogillat en sådan slutsats, inte så värst från många humanistiska forskares.) Samtidigt är det just dessa intuitioner han sedan under stor vanda utvecklar till ett färdigt manuskript, där skriften alltjämt är hans primära redskap, även om han endast preliminärt genom detta medium försöker fånga sina filmbilder i vardande.

Till detta måste givetvis läggas det faktum att Ingmar Bergmans filmmanuskript idag gång på gång iscensätts på teatrar runtom i världen, vilket de facto gör honom till en av de mest spelade nordiska – och för den delen europeiska – dramatikererna i världen, vid sidan av Ibsen och Strindberg. Det var sannolikt en utveckling som inte ens han själv fullt ut hade kunnat förutse.

Arbetsbokens anteckningar sneglar heller inte mot några kommande framgångar. De befinner sig i hög grad i nuet: ofta är de skisser på en manusidé där Bergman resonerar med sig själv under arbetets gång. ”Så här.” Det är en återkommande inledning till flera av bokens stycken, där han prövar och förkastar, prövar på nytt och justerar – skriver och skriver om. Ibland, efter ett ”Så här kunde det vara”, följt av en beskrivning, drabbas han med ens av ruse: ”Stjäl jag inte av mig själv nu? Jävla Bergman.” Ibland åter, exempelvis efter en lång brottning med "Nattvardsgästerna", antecknar han kort och gott: ”Hade jag skrivit färdigt.”

När det handlar om manuskripten till hans filmer är det, för den läsare som har dem i minnet, oavslåligt fångslande att följa verkens vindlande väg mot sin tillblivelse – i manuskriptform, väl att märka. Om fortsättningen, Bergmans senare kamp på andra arenor som regissör eller Dramatenchef, har arbetsboken föga att förtälja. Ibland finns heller ingen fortsättning utan skrivandet leder in i en återvändsgränd. Anteckningarna från 1973 i den första arbetsboken (s 332-379) ägnas huvudsakligen hans mödosamma arbete under hela året med en manuskriptversion på "Glada änkan", som läsaren till sist tycker sig börja skönja. Därefter, i den första anteckningen från 1964, påskafton, konstateras endast lakoniskt: ”Nu har jag således likviderat "Glada Änkan" och det var med stor lättnad som jag avslutade den besvärliga damen.”

Emellanåt förirrar sig privatlivet in mellan sidorna i arbetsboken, mer sällsynta gånger också händelser i omvärlden. Stundtals låter författaren det ske, som när dottern Linns besök på Fårö distraherar honom från arbetet och hon därmed också tar sig utrymme i arbetsboken. En annan gång är han strängare: ”Desperation, Sorg och Längtan och Vrede befinner sig på det Privata planet och diskuteras ej i denna Bok. Men ibland är det verkligen. Just det.”

Den omgivning där skriften blir till har dock sin självklara plats, närmast som en del av skrivprocessen, vare sig det gäller Sophiahemmet under hans vistelser där, eller de återkommande glimtarna av Fårönaturen sedan 60-talets mitt. 1968:

Kvällen på Fårö. En vårkväll med vågor och blåst, med ljuset och tystnaden och skymningen och huset mitt. Och den plötsliga vilda glädjen att vara här, att ha någonstans att ta vägen, att detta är mitt eget. Det är fullkomligt fantastiskt. Jag är nästan lite förryckt av glädje.

Om arbetsböckerna kronologiskt dokumenterar författarskapets fortskridande och framväxt innehåller "Artiklar, essäer, föredrag" främst tidigare publicerade texter, tematiskt grupperade. Det är en disparat och mer ojämn samling, där några är kända och ofta citerade – texter som "Det att göra film" (1954) eller "Varje film är min sista film" (1959) har på olika sätt fått vid spridning – medan andra är i det närmaste obekanta, såsom en läroverksuppsats från

1937 om Selma Lagerlöfs författarskap, eller en litteraturhistorisk uppsats från Stockholms högskola 1940 om Strindbergs "Himmelrikets nycklar". Avsikten med detta urval har varit att ge en bred och översiktlig bild av hans verksamhet som kritiker, essäist, debattör – rollerna växlar, som alltid hos Bergman – alltifrån den tidige recensentens kritik eller teaterdirektörens presentationer, till den beske polemikern som om en av sina antagonister kunde skriva "Ta bort honom. Han luktar." Det är inte orimligt att frågan infinner sig: kan man verkligen sammantaget kalla alla dessa spretiga skrivelser ett författarskap?

Jan Holmberg ger för sin del svar på frågan genom en rad centrala iakttagelser och analyser gällande genomgående metoder hos författaren Bergman, tvärsöver skrivgenrerna – ty sådana kan faktiskt skönjas genom verkets alla variationer. Här vill jag dröja något litet vid två exempel.

Det första gäller de så kallade jagfiktionerna, ett huvudtema tillkommet mot bakgrund av att, med Holmbergs ord: "ett av hans absoluta favoritämnen var han själv". Detta gör det inte helt lätt, och framför allt mindre meningsfullt, att försöka dra någon skarp gränslinje mellan liv och verk i Bergmans oeuvre. Autofiktioner och fiktiva intervjuer avlöser varandra i hans efterlämnade material, en del av dem faktiskt också offentligt publicerade som autentiska intervjuer. Det är ett maskspel som Bergman ägnar sig åt genom åren, såväl offentligt som privat – Holmberg konstaterar därmed att det inte är "något spel för gallerierna, utan, efter vad det verkar, ett verkligt behov". Det bedrivs samtidigt sinnrikt, under allehanda förklädnader. Som Bergman själv skriver bor det inom honom "en oförlöst aktör, han maskerar sig en smula olika vid olika tillfällen, ibland bättre, ibland sämre". Men hur som helst är identiteten inte given – och författaren därmed heller aldrig helt identisk med sig själv.

Det andra gäller vad Holmberg kallat "den bergmanska favoritkonstruktionen" som återkommer så snart hans texter rymmer ett bestämt sanningsanspråk. Det börjar med "ett tvärsäkert påstående ('det är ingen tvekan'), som sedan dras i tvivelsmål ('Eller kanske är det...') för att avslutas i osäkerhet ('Det är inte så lätt att veta.'). Ordningföljden kan vara olikartad – ibland börjar det tvärtom med ovissheten och slutar i säkerheten – men komponenterna är återkommande. I båda fallen gäller att Bergmans författarposition innebär just att han intar växlande ståndpunkter, att han oavlatligt kretsar kring sina egna motiv, och kring sig själv – vem han nu är, och vad hans verk innebär, om det alls låter sig sägas?

En viktig distinktion i Bergmans författarskap är den mellan sanning och verklighet, vilket även Jan Holmberg noterar med en parallell till Orson Welles, som gjorde en snarlik observation, i sin tur med hänvisning till Picassos utsaga att konsten är en lögn som får oss att sträva efter sanningen. Om verkligheten är det råmaterial som är förhanden – författarens egen familj,

hans historia och diverse därmed förbundna omständigheter – är sanningen det mer undflyende, övergripande sammanhang som han inte upphör att söka. För att till sist nå denna sanning – om det nu någonsin låter sig göra – är vägen krokig, fylld av allehanda hypoteser, halvsanningar, lögner och ovissheter. I en betraktelse över barndomens kinematograf förundras Bergman över att denna mekaniska leksak kunnat fångsla honom – då liksom senare.

Det är en tanke jag inte kan värja mig för att jag sysslar med ett medium som är så raffinerat att vi skulle kunna belysa människosjälen oändligt mycket skarpare, avslöja ännu hänsynslösare, inmuta helt nya domäner i verkligheten åt vår kännedom. Kanske skulle vi till och med finna en springa att tränga oss ut i öververklighetens skymningsland, berätta på ett nytt och omstörtande sätt. Med risk att komma med ytterligare ett påstående som jag har varken bevis eller belägg för, skulle jag vilja uttala som min mening att vi som sysslar med film bara utnyttjar en liten bråkdel av en fruktansvärd kapacitet – vi använder lillfingret på en jättehand och den jätten är ingalunda ofarlig.

Men, helt enligt Holmbergs iakttagelse ovan, fortsätter han strax: ”Men det är också möjligt att jag har fel.” Senare dock, i en annan text: ”Jag vet nämligen att vi med filmens hjälp kan tränga in i hittills obesedda världar, verkligheter utanför verkligheten.” Metaforen med jättens hand skulle också återkomma vid en rad andra tillfällen. Klart står att Bergman, hur mycket han än under en period ansträngde sig för att bli fri från det metafysiska arv han bar på, inte upphörde att betrakta den förhandenvarande verkligheten som endast en bråkdel av en mer fullständig sanning, ännu utom räckhåll. Cinematografen, scenen, skriften – alla utgjorde för honom hemlighetsfullt sammanflätade vägar i detta oavlåtliga utforskande av en alltjämt, alltid oviss sanning.

Astrid Söderbergh Widding

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

VETENSKAP OCH POLITIK. SEX SVENSKA STATSSETARE

Professor *Olof Ruin* har skrivit sex jämförande biografier kring några av de mest kända statsvetarna i Sverige under förra seklet. Lika och olika och *Olof Ruin* får dem levande för både dåtid och nutid. Han har samtalat och samarbetat med nästan alla. *Olof Ruin* är själv något av en sjunde man, nu i nittio års ålder, fortfarande verksam med metoder och innehåll som anknuter till dem alla.

Könet man är detsamma; bakgrunder skiljer sig inte så mycket åt. Övre medelklass plus, med ett undantag. Flertalet har akademiker som fäder. *Pontus Fahlbeck* och *Herbert Tingsten* ser *Olof Ruin* som metodiskt ganska lika varandra; delvis förnyande. Två stabila lundensare med sina dåtida metoder, är *Fredrik Lagerroth* och hans efterföljare *Nils Stjernquist*. Och två parallella personer i det politiska – båda är framstående högermän, *Elis Håstad* och *Gunnar Heckscher*. Flera av dem alla speglar Sveriges statskick i ljuset av USA, England och Schweiz och i viss mån de nordiska länderna.

Man kan inte undgå att vilja se en rangordning, som vid akademiska tillsättningar i gamla tider. *Olof Ruin* vill inte gå så långt, men hävdar att *Herbert Tingsten* förblir i en klass för sig, genom sin omfattande produktion, sina vida perspektiv och sin förmåga att fånga in nya områden av politiken för vetenskaplig analys. Jag delar denna mening och *Tingsten* känns viktig och relevant som statsvetare, nu när demokratin i sina hundraåriga former sätts i fråga.

Men eftersom jag både är statsvetare och politiker (S), har jag under läsningen av *Ruin*'s bok funderat på om man skulle kunna rangordna de sex efter hur relevanta deras normativa engagemang ter sig så här i efterhand? Alla sex sökte att skilja mellan fakta och värdeomdömen i sin vetenskapliga roll. Men det är inte lätt. Och tre av dem verkade som parlamentariker. Där måste det ju finnas ett normativt element.

Så här blir min läsning – värderingsberoende så klart.

Den mest relevanta av statsvetarna för tiden efter 1950 i Sverige – det är *Gunnar Heckscher*. Han fick under sin tid som partiledare för Högerpartiet se motgångar i nuet. Han trodde på Europa och EEC, dagens EU. Han förordade en enkammarreform med ett tydligt proportionellt valsystem. Han ville se en allmän borgerlig samverkan för att ersätta socialdemokratins dominans. En brittisk typ av parlamentarism. Så har det blivit, i olika omgångar, sedan han avstattes 1965. Intressanta analyser och med relevanta normativa resonemang har han i två böcker från 1950-talet. En om *Svensk statsförvaltning i arbete*, efter krigsåren. Och *Staten och organisationerna* om intresseorganisationernas roll i samma samhälle. Korporatism i viss mening. *Gunnar Heckscher* är statsvetaren som fick mest politiskt rätt.

Herbert Tingsten var en kampanjande publicist i *Dagens Nyheter* och debattör med växlande partipolitiska ståndpunkter. Hans förslag om en permanent samlingsregering i kombination med folkomröstningar har inte förverkligats. Ideologiernas död och liv når väl aldrig ett slutavgörande, men kommunismen av sovjetisk modell är död. Tingstens plädering för svenskt medlemskap i Atlantpakten/ Nato och svenska atomvapen misslyckades på sin tid, men numera är opinionen för medlemskap i Nato starkare. Ja eller nej till kärnvapen hänger nu ihop med ja eller nej till medlemskapet. Och nu har demokratins paradoxala behov av både konflikt och konsensus seglat upp igen, med likheter till Tingstens klarsynta varningar kring ”de nationella diktaturerna” på 1920- och 30-talen. Till dessa mer eller mindre konsekventa kampanjer kom en konkret framgång för republikanen Tingsten. Det var att han i samband med författningsdiskussionerna på 1960-talet, föreslog att talmannen skulle ersätta kungen som aktör vid regeringsbildningar. Det blev överenskommet 1971 i den s k Torekov-kompromissen och har fungerat bra.

Den andre högerpolitikern, samtidigt med Gunnar Heckscher, var Elis Håstad. Han drev framför allt förslag, som var påverkade av hans positiva syn på Schweiz. Håstad var förespråkare för fortsatt tvåkammersystem i Sverige. Ett annat Schweiz-inspirerat förslag gällde riksdagsminoritetsinitierade folkomröstningar. Ett sådant instrument har vi sedan 1979: beslutande folkomröstningar vid grundlagsändringar kan beslutas av en minoritet i riksdagen. Det har inte blivit några sådana folkomröstningar, men instrumentet driver onekligen ofta oss politiker till mycket breda författningpolitiska uppgörelser, som omöjliggör sådana folkomröstningsinitiativ. En levande realitet i statskicket.

Nu återstår en statsvetare, i en tidigare generation, med uttalade partipolitiska insatser. Det är Pontus Fahlbeck, som var riksdagsledamot för Högern i Första kammaren 1902–1911. Han karakteriserade sig själv som radikal i sociala frågor men konservativ i politiska. Han karakteriserar honom som ”katedersocialist”, dvs. påverkad av den tyska idéutvecklingen att mota socialdemokratien och arbetarnas växande inflytande.

Hade man för tio år sedan gjort en bedömning av hans publicistik och riksdagsarbete hade Fahlbeck trott sig som förbisprungen i nästan allt. Men i spåren av globaliseringen, finanskrisen 2008 och de stora migrationsströmmarna, skulle man kunna läsa hans politik som något av en parallell till dagens konservativa comeback. Hans principiella hållning är att människor naturligen låter sig delas i ställning och inflytande efter sociala karaktäristiska. Han var inte för allmän och lika rösträtt för alla – mot allmän kvinnlig rösträtt – men knappast rasist i nutida mening. Dock skulle hans idéer kunna varit en del i den politik som dagens högerreaktion står för.

Fredrik Lagerroth var i grunden liberal sympatisör; liberal av Karl Staaffs och Nils Edéns slag, dvs. våra ledande svenska liberala politiker 1900–1920. Hans kontroversiella och epokskapande doktorsavhandling 1915 hette *Frihetstidens författning. En studie i den svenska konstitutionalismens historia*. Den handlade om de långa dragen och Lagerroths bedömningar riktade sig generellt mot kungamakten och för riksdagen, där adelsståndet var den ledande kraften. Lagerroth var återkommande kritisk till Karl XII och Gustaf III, vilket blev ett lackmuspapper i striden 1900–1920 kring den fortsatta demokratiseringen av Sverige. Frihetstiden, dvs. friheten från det tidigare kungliga enväldet, karaktäriserades av Lagerroth som en period av parlamentarism med framåtsyftande kraft för Sverige. Han gjorde jämförelser mellan Frihetstidens system och de olika system som blivit rådande under 1809 års Regeringsform. Märkligast är dock, som Olof Ruin framhåller, hur Lagerroth in i det sista lägger handen vid ett manus där han vill visa att den nya Regeringsform som trädde i kraft 1975 hade rottrådar i frihetstidens ordning. Det var en inhemsk konstitutionell ordning, utan utländsk påverkan, menade han.

Jag minns själv hur träffande jag tyckte denna Lagerroths text var, när jag läste den och när jag senare lärt mig hur detsamma kan sägas om 1766 års Tryckfrihetsförordning, borde Lagerroths hela historiesyn verkligen ha givits ett stort utrymme i bilden av Sverige. Men så har det knappast blivit. Bilderna av den svenska demokratiseringen tecknar vi vanligen mera med impulserna från Frankrike, England och USA och från engagemanget av folkrörelserna här hemma.

Så till sist Nils Stjernquist. Han efterträdde Lagerroth och anknöt i långa stycken till dennes forskning. Det gällde för övrigt också i skrifter kring Danmarks författningsutveckling under 1800-talet. Men han verkade framför allt på ett helt annat sätt än Lagerroth i det praktiska. En organisatör av statsvetenskaplig forskning i Lund och kring riksdagen; slutligen Lunds universitets rektor; en expert i otaliga statliga utredningar. Det gällde inte minst författningpolitiska utredningar. Det är dock svårt att få grepp om hur han och andra experter fungerade där mer generellt. Men ur dessa arbeten kom också böcker som länge saknats i svensk författningspolitik. Det var två verk om hur tvåkammarriksdagen fungerade 1867–1970. Ruin konstaterar att Stjernquist i dessa böcker hamnar ganska nära det synsätt som Pontus Fahlbeck och Fredrik Lagerroth stod för: ändringar som görs i Sveriges grundlag är förankrade i Sveriges historia.

Nils Stjernquist var inte känd för att ha någon speciell partipolitisk ståndpunkt. Det medverkade till att hans sätt att med andra medförfattare analysera och kommentera gällande grundlagar fått stort genomslag. I detta har Nils Stjernquist säkert blivit inflytelserik, utan att det märks speciellt mycket.

Olof Ruins bok är dåtid i nutid. Statsvetenskapen utvecklas, speglar och påverkar politiken. Lagerroths frihetstida bild av 1974 års Regeringsform, står sig inte längre helt och hållet. Det nya är EU-dimensionen, domstolarnas politiska roll och nu omdaningen från väljarna av partisystemet.

Måtte demokratin klara hem det och det ovissa globala säkerhetsläget. Med eller utan statsvetare.

Björn von Sydow

Olof Ruin. *Analys & engagemang, Sex statsvetare under 1900- talet. Lärda i Sverige.* Kungl. Vitterhets- och antikvitetsakademien och Bokförlaget Langenskiöld, Stockholm 2018.

SOLID BIOGRAFI OM ANDRÉ BJERKE

TIL 100-ÅRSMARKERINGEN AV DIKTERENS FØDSEL

André Bjerke (1918-1985) var et skrivende og diktende menneske, urolig og litt støyende til stede i norsk offentlighet i mange tiår. Han hadde mange og ulike talent, og så ut til å trives i de mange posisjoner eller roller han etter hvert fikk. Han var lyriker, kriminalforfatter, gjendikter, riksmålsforkjemper, anti-modernist på litteraturens område, habil sjakkspiller, og han var opptatt av det oversanselige og okkulte. Til 100-årsmarkeringen for Bjerkes fødsel foreligger nå en stor biografi – noen vil mene for omfangsrik og med for stor respekt for den biograferte som tross alt var en mann med sterkt konservative holdninger både innenfor språk og litteratur. Men med *Peter Norman Waages* bok, *André Bjerke, I kampens glede*, har vi uansett en velskrevet, godt dokumentert og gjennomført biografi over et liv og et virke som i mange tiår var en del av norsk litterær og kulturell offentlighet.

Biografien er mer en livsbiografi enn en litterær biografi, og det kan forsvares for så vidt som Bjerke var aktiv på mange og ulike områder utenfor litteraturfeltet. Likevel er det et spørsmål om ikke kriminalforfatteren og gjendikteren er det som virkelig vil vise seg å leve videre, mens andre sider ved mannen og verket bare vil bli husket i litteraturhistorien og i biografier som denne. Waage har hatt tilgang til et enormt arkivmateriale (bl.a. dagbøker, brev og lignende), ved siden av alt det Bjerke fikk trykt gjennom et uhyre produktivt liv. For biografen har det helt klart vært fristende å bruke mest mulig av det upubliserte materialet siden det var ukjent og ingen hadde publisert fra det tidligere. Det er blitt tatt med i meste laget etter min smak – først og fremst lange sitat fra tilgjengelige dagbøker. Siden det virker nokså tilfeldig hva som finnes av slikt materiale, kan det skape ubalanse i fremstillingen fordi enkelte perioder er bedre dokumentert enn andre. På den annen side er det kanskje bare i denne biografien materialet kommer til å bli brukt, og så lenge det blir behandlet nennsomt av biografen som har stor respekt og er svært lojal overfor det meste i Bjerkes liv og virke, kan det helt enkelt hevdes å være ny kunnskap og derfor viktig nok.

Samme hvordan man tenker er biografien om André Bjerke et svært grundig og veldokumentert arbeid, samtidig som det i forhold til ”tradisjonell” eller ”vanlig” forfatterbiografi er avvikende på mer enn én måte.

Det første gjelder at biografien ikke følger den biograferte fra vugge til krav – i alle fall ikke i noen direkte linje. Den er derimot i all hovedsak disponert etter de mange aktivitetene Bjerke drev med, og selv om det er gjort slik at han er ung i tidlige kapitler og aldrende i de siste, er her ingen stram eller direkte tidslinje. Av og til er dette et savn, selv om biografen klarer å få til en rimelig progresjon og utvikling. Samme hvor spesiell disposisjonen og kapittel-inndelingen blir, må leseren føle at det går fremover og da mer enn slik at de tre ekteskapene kommer i riktig rekkefølge – for utrolig nok er det Bjerkes tre ekteskap som nærmest er omdreiningspunkter i biografien og dermed det viktigste strukturerende prinsipp. Biografen har også oppdaget at det med visse unntak er slik at Bjerkes virksomhet var forskjellig og at hans roller langt på vei kan bestemmes ut fra nettopp ekteskapene. Man kunne like gjerne tenke seg at dette hadde med stadier i en karriere å gjøre eller at også Bjerke på sett og vis var livsfasedikter. Waage hevder at det er en overvekt av polemikk og essayistikk under første ekteskap, mens det ble mer lyrikk i ekteskap nummer to og gjendiktning kom til å dominere på slutten av livet. Det er vanskelig å godta denne inndelingen etter ekteskap, et kunstgrep er og blir det, og selv om biografen opererer ut fra hva det var en overvekt av i de forskjellige periodene, er det nok mange og langt mer kompliserte faktorer bak det han skrev, tenkte, hevdet, kranglet om gjennom flere tiår.

Bjerke var kanskje alltid midt i «kampens glede,» men han var en skarp og uredd polemiker, og det er neppe tvil om at han både i anmeldelser og debattinnlegg gikk inn for å ramme så hardt som mulig. Kritikerer og polemikeren som kunne anmelde et vakkert ansikt bak på en diktsamling i stedet for diktsamlingen, får ikke stor plass i en så sympatisk og meddiktende biografi som denne. Bjerke slaktet også en modernistisk debutsamling ut fra en forståelse av at dikt alltid har en iboende trang til rim, og var både når det gjaldt diktforståelse og språk – ivrig riksmålsforkjemper som gjorde en stor innsats for saken – på parti med de mest konservative i landet, inkludert Arnulf Øverland som tordnet enda sterkere mot eksperimentell lyrikk.

Visst finnes det polemikk og essayistikk i første fase av forfatterskapet. Men Bjerke debuterte jo faktisk med diktsamlingen *Syngende jord* så tidlig som i 1940 og fulgte opp med elegante og rytmiske vers i *Fakkeltog* to år etter. Samme år kom hans første kriminalroman, *De dødes tjern*. Han ga ut diktsamlinger gjennom hele karrieren og publiserte i tillegg en rekke oversettelser av utenlandske dikt. Kriminalromaner kom også med ujevne mellomrom, slik dikt og morsomme vers for barn gjorde. Waage er innom alt sammen i det som må beskrives som en heldekkende biografi, men kunne etter denne anmelders

oppfatning disponert helt annerledes og tjent stort på å gjengi færre tekster (dikt) av Bjerke. Den valgte strukturen gjør også at mye kan virke repetitivt, og det er nok også slik at det vel gjennomtenkte og bevisste valget av kapitloverskrifter ikke alltid fungerer like godt. Alle kapitlene har titler fra noe Bjerke selv har skrevet, eller er ”hentet fra verkene hans”, og det peker ikke alltid direkte på hva som faktisk kommer i det følgende kapittel. For eksempel er kapitloverskriften ”De voksnes fest” (Bjerkes dikt med denne tittel blir også gjengitt i sin helhet) fint begrunnet i åpningen av kapitlet, men når vi så leser om Andrés foreldres liv og virke, blir det altfor tydelig at det virkelig ikke var noen fest verken for voksne eller unge.

Men forfatterens eget liv og mangfoldige virke kunne selvsagt fremstå som en omskiftende eller bevegelig fest. Det var det nok ikke, men det var et aktivt og engasjert og uhyre produktivt liv André Bjerke levde. Talentet er utvilsomt på mange områder, og Bjerke levde i samspill og motspill med sin samtid slik at biografien også blir en bit av vår kulturhistorie gjennom det meste av 1900-tallet. Det kommer tydelig frem at Bjerke etter hvert havnet på kant med tidsånden slik en kritiker har formulert det. Derfor er det både enestående og fint at han gjorde nye ting og gjorde dem godt etter at nye generasjoner hadde overtatt parnasset på litteraturens område og andre steder i kulturlivet. Gjendiktninger av en rekke av Shakespeares skuespill og en elegant gjendiktning av Goethes *Faust* vil bli stående lenge. En rekke antologier med Bjerkes forord la også beslag på mye av hans tid mot slutten av livet.

”André Bjerke. I kampens glede” er i høy grad leseverdige. Den gir levende innblikk i et liv og et forfatterskap og får samtidig med seg mye om en tid med mange motsetninger. Bjerke var utvilsomt et stort talent på mange områder, og det eneste jeg egentlig måtte ha å innvende mot fremstillingen i denne biografien er at den ikke tydelig nok formidler hva som var av tidsbegrenset betydning og hva som har kraft i seg til å leve videre.

Hans H. Skei

Peter Normann Waage. *André Bjerke. I kampens glede. En biografi*. Aschehoug Forlag, Oslo, 2018.

DJUP INBLICK I SVENSK DIPLOMATI ANDERS LIDÉN SER TILLBAKA

Pensionerade ambassadörers memoarer är inte alltid så intressanta för läsare utanför den egna yrkeskåren som skribenterna inbillar sig. Möten med statsmän och andra höjdare, enstaka anekdoter serveras på lämpliga ställen och tidigare kollegor omtalas oftast i berömmande ordalag.

Ambassadör *Anders Lidéns* bok *Diplomati och uppriktiga samtal* är däremot en belysande och läsvärd beskrivning av svensk utrikespolitik från slutet av 1970-talet till mitten av 2010-talet. Boken är visserligen en deskriptiv

genomgång av en lång och framgångsrik UD-karriär, där allt från internationella toppfigurer till allehanda budbärare i diplomatins utkanter och kollegor passerar revy, men Lidén ger samtidigt en god överblick i hur man sett på världen i Rosenbad och Arvfurstens palats. Lidén skriver flyhänt med ett sakligt, men också personligt grepp och följer upp sina uppriktiga samtal under diplomatkarriären med uppriktiga kommentarer om svensk utrikespolitik, FN, EU, utvecklingen i Mellanöstern och Afrika samt avslutningsvis läget i grannlandet Finland.

Den unge statsvetarstudenten Lidén intresserade sig tidigt för Mellanöstern, vilket resulterade i resor till området och bland annat vistelse på kibbutz i Israel och småningom en doktorsavhandling om israelisk politik 1977. Första utlandsposten blev Beirut. Som ung diplomat upplevde han massakern i Sabra och Shatila. Han återkom som ambassadör i Tel Aviv 1999, två decennier efter att han började på UD. Lidén är kritisk till Sveriges pro-palestinska politik och noterar att Göran Perssons besök i Israel 1999 var det första av en svensk statsminister sedan Tage Erlanders besök 1962.

Han problematiserar också den uttalandepolitik som Sverige tillämpat i decennier. Genom uttalanden har Sverige, särskild sedan Olof Palmes tid, försökt spela rollen av en moralisk stormakt, skriver Lidén och konstaterar smått ironiskt att det är ett område där Sverige inte alltid varit lika lyckosamt. Enligt Lidén ser Sverige gärna världen som den borde vara och inte alltid som den är. Diplomaterns uppgift är att påminna om hur verkligheten fungerar. Läsaren mer än anar att Lidéns uppriktiga samtal ute i världen också resulterat i uppriktiga rapporter till UD. Sannolikt har de inte alltid fallit alla chefer på läppen.

När det gäller relationen till EU konstaterar Lidén att Sverige ofta uppträder godtroget, inte minst gentemot de stora länderna och att man bortser från deras egna agendor och rena maktpolitik. Merparten av Lidéns diplomatkarriär, och följaktligen av boken, handlar om FN. På pärmbilden står skribenten och håller tal i generalförsamlingens klassiska talarstol.

Lidén tjänade den svenska representationen i FN vid flera tillfällen, första gången 1987-91, andra gången 1996-99 som biträdande chef när Sverige var medlem av säkerhetsrådet och tredje gången i egenskap av FN-ambassadör 2004-10.

Han redogör ingående för Sveriges insats i FN genom åren och det är uppenbart att FN varit och är socialdemokraternas speciella skötebarn, medan borgerliga stats- och utrikesministrar prioriterat europeiska frågor och EU. När statsminister Fredrik Reinfeldt besökte Sveriges FN-beskickning och såg porträtten på landets alla FN-ambassadörer, utbrast han – Bara sossar!

Sveriges prioritering av FN-arbetet har givetvis också burit frukt. En liten stats möjligheter att till exempel i säkerhetsrådet påverka de fem nejsägarna – som Lidén formulerar det – är inte så stort, men här har Sverige tack vare långsiktig strategi, generöst tilltagna biståndsmedel och goda personliga relationer

kommit till nytta. I FN har Sverige utan tvekan boxats i en viktklass över sin egen, för att använda ett modernt uttryck.

Beskrivningen av det tröga FN-maskineriet och den uppenbara rädslan för reformer bland de anställda är intressant läsning och någon kanske frestas fråga vilken nytta världsorganisationen spelar idag. Lidén påpekar att det trots allt inte finns något bättre alternativ. FN är förvisso just så starkt eller svagt som stormakterna vill att organisationen skall vara, men FN bidrar till att stärka folkkrätten och den vägen världsfreden. Lidén sticker inte under stol med att det var ett bakslag för folkkrätten när säkerhetsrådet godkände bombningen av Irak 1998 och Serbien 1999.

Generalsekreterarna Boutros Boutros-Ghali (Egypten) och Ban Ki-moon (Sydkorea) får inte särskilt höga betyg i boken. Lidén karaktäriserar Boutros-Ghali som högragen och medioker som ämbetsman, medan Ban inte hade de rätta förutsättningarna att sköta jobbet. Han kände inte FN:s sätt att arbeta innan han tillträdde och var ointresserad av administration som är ett av generalsekreterarens viktigaste arbetsområden. Kofi Annan (Ghana) var däremot av en annan kaliber.

Förutom internationella höjdare förekommer många ledande svenska politiker i boken. Omdömena är för det mesta positiva, ibland kan en och annan kritiserats för sitt ojämna humör, till exempel Margareta af Ugglas. Omdömet om Carl Bildt varierar, men Lidén konstaterar att det var bra med en utrikesminister som inte undvek att hävda en egen uppfattning.

Afrika var ett tredje område som särskilt intresserade Lidén, men hans tid som ambassadör i Zimbabwe blev kort. Frustrationen över Mugabes hänsynslösa diktatur gjorde att han sökte sig bort efter bara två år. Frustration kände han också som Afrikahandläggare på UD i början av sin karriär. Han ansvarade för 30 afrikanska länder, men fick aldrig besöka ett enda av dem!

Karriären och boken avslutas i Norden, rättare sagt Finland. Knappast någon annanstans i världen har en svensk ambassadör motsvarande position som i Helsingfors. Sverige är fortfarande viktigt för Finland, även om inte riktigt alla finska beslutsfattare vill vidkännas det, men ministerskapet brukar öppna de flestas ögon. Sveriges ambassad är en central samlingsplats och ambassadören har tillgång till ledargarnityret inom politik, näringsliv, media och kultur på ett ofta otvunget sätt. Det faktum att Sverige är Finlands viktigaste partner på den internationella arenan ger den svenska Helsingforsambassadören en speciell roll.

Lidén vittnar om en rakhet och ärlighet i dialogen med finska beslutsfattare. Det nya säkerhetspolitiska läget i Östersjön har fört Sverige och Finland närmare varandra och ländernas sammanflätade näringsliv stärker ytterligare ödesgemenskapen. Författaren pekar också på intressanta kulturella skillnader. Han tycker att Finland är dystrare, attityden mer pessimistisk och det politiska klimatet påverkat av försiktigheten gentemot Putins Ryssland. Det är enligt Lidén en av orsakerna till att tidigare statsministern och utrikesministern Alexander

Stubb till slut fick ge sig. En så positiv attityd som Stubb utstrålar går inte hem hos finländarna i längden (även om han under sin tid som utrikesminister var Finlands populäraste politiker).

Lidén slår också ett slag för det nordiska samarbetet och solidariteten och efterlyser närmare samarbete inom EU. Enligt honom börjar den första försvarslinjen vid Norden. Goda och fungerande relationer med de närmaste grannarna och en solidaritet, om någon av Nordens länder råkar illa ut, är grund för Sveriges egen säkerhet. Därför ligger ett försvarspolitiskt samarbete i allas vårt intresse, konstaterar han.

Till tröst och uppmuntran för hugade diplomatplantor kan noteras att den unge doktoranden i statskunskap Anders Lidén inte kom in på diplomatkursen på första försöket. Trägen vinner, också inom diplomatin.

Henrik Wilén

Anders Lidén. *Diplomati och oppriktiga samtal. I FN, Afrika och Finland.* Carlsson förlag, Stockholm 2017.

TORGSLAGET I KRISTIANIA 1829

På den 17 maj 1829 ägde en sammanstötning mellan militär och civil-befolkning rum i centrala Kristiania, nuvarande Oslo. Bakgrunden var att vissa grupper ville fira minnet av tillkomsten av den norska konstitutionen 1814 vilken slog fast Norges ställning som oberoende stat med kung, regering, riksdag, domstolsväsende, ja alla de attribut som krävdes för att legitimera kraven på en statsbildning. Låt vara att kungafrågan ännu inte var slutgiltigt löst. Norrmännen själva ville ha en dansk kung, Christian Fredrik, kronprins i Danmark, medan stormakterna och svenskarna med den maktlystne svenske kronprinsen Karl Johan i spetsen hävdade att Norge skulle knytas till Sverige – på vilka villkor var oklart – med den svenske kungen som norsk monark.

Att Karl Johan hade ambitionen att knyta Norge närmare Sverige än vad de ledande politikerna i Norge önskade är dock ställt bortom allt tvivel. Norrmännen ville utnyttja den 17 maj 1814 som en symbol för det oberoende kungadömet. Detta provocerade kronprinsen som såg det som en demonstration mot kungen Karl XIII och – framförallt – mot honom själv. En oberoende stat som inte inordnade sig under Sverige var inget kronprinsen önskade.

Detta är bakgrunden till historikern *Torbjörn Nilssons* skrift *Torgslaget*. Den svenske ståthållaren Baltzar von Platen beordrade militär att ingripa mot en skrämmande folkmassa som samlats på platsen för att fira – alla var verkligen inte medvetna om att det var en politiskt laddad situation – minnet av 17 maj. Vissa sårades, vissa tog polisen hand om. En kommission tillsattes för att utreda vad som faktiskt skett.

Men något ”slag” blev det aldrig. Jämfört med liknande händelser på andra håll tillhör ”Torgslaget” ett av de mer lugna och oblodiga. Men trots detta har

slaget fått en framskjuten plats i det kollektiva minne som sammanhänger med det norska statsbildandet under 1800-talet och som kulminerar i unionsupplösningen 1905.

Händelsen finns omtalad i uppslagsböcker, läroböcker och översiktsverk. Men den har även omskrivits i minnesskrifter av olika slag. Hur kan detta komma sig?

Torbjörn Nilsson besvarar denna fråga. Det sker genom en grundlig analys av förspelet till slaget, slaget och dess efterspel. Men han gör något mycket mer. Han sätter in slaget i sitt större sammanhang dvs. den norska statsbildningen inom ramen för unionskungadömet.

Han vänder och vrider på problemen med utnyttjande av ett imponerande vetande och lyckas med konststycket att hitta nya perspektiv. Få personer skulle lyckas så väl med denna uppgift som han. Nilsson är framstående historiker med inriktning mot den politiska historien och här ges han möjlighet att utnyttja ett livs yrkeskunnande.

Torbjörn Nilsson skriver lätt, ibland nästan kåserande, men stilen är tillräckligt pregnant för analysen och dess nödvändiga distinktioner. Han intresserar sig mycket för hur bilden av slaget har utnyttjats för olika syften över tid, det sk historiebruket. Han ansluter därvid till den strömning inom historievetenskapen som ofta fokuserar hur berättelser om det förflutna blir viktigare än skeendet självt med andra ord vad som egentligen hände. Nilsson faller inte i den fällan. Rekonstruktionen av ett skeende, av en räckta omständigheter är viktig i sig, ja, det centrala i en historisk undersökning.

Men bruket av historien eller hur berättelsen om det förflutna utnyttjas över tiden medvetet eller omedvetet vinklat och förvrängt kräver också sin analys. Nilsson lyckas förena ambitionen att göra en historisk konstruktion av ett ögonblicksbestämt skeende med analysen av hur detta skeende sedan kommer att utnyttjas av en eftervärld.

Boken om Torgslaget 1829 är en utmärkt bok.

Per Thullberg

Torbjörn Nilsson. *Torgslaget 1829. Myter och minnen om ett norsk- svenskt drama*. Santérus förlag, Stockholm 2018.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo

von Sydow, Björn, fd talman, ordf. i LF:s huvudstyrelse, Sigtuna

Söderbergh Widding, Astrid, professor i filmvetenskap, Stockholm

Thullberg, Per, professor em, Stockholm

Wilén, Henrik, förbundssekreterare, Föreningarna Nordens Förbund, Köpenhamn

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts översikter om Litteraturen i Norden 2017

utarbetat av fil. kand. Lena Wiklund

Adolphsen, Peter 243	Enger, Cecilie 276
Aidt, Naja Marie 241	Enquist, PO 287, 288
Andkjær Olsen, Ursula 240, 241	
Anyuru, Johannes 282	de Faire, Linus 286
Armand, Halldór 263	Faldbakken, Matias 269
Aust, Kurt 279	Flatland, Helga 269, 276
	Flygt, Torbjörn 282
Benónýsdóttir, Friðrika 265	Folkesson, Tove 284, 285
Berglund, Mikael 281	Fried, Hédi 284
Björnsdóttir, Birna Anna 263	Frid, Johanna 287
Bjørnstad, Ketil 269, 272	Fröberg Idling, Peter 282
Blendstrup, Jens 243	
Blómkvist, Stella (pseudonym) 264, 265	Gerhardt, Maria 242
Boardy, Elin 285	Gjessing, Signe 243
Boberg, Thomas 243	Groth, Joakim 257, 258
Borge, Øystein 279	Grotrian, Simon 240
Brandt, Tatjana 258, 259	Guðmundsson, Einar Már 264
Bremmer, Fatima 284	Gunnarsson, Jónas Reynir 263
Brun, Jonas 287	Gunnarsson, Valur 266
Brunell, Thomas 259	
Brygger, Jesper 243	Hagberg, Mattias 285
Bäck, Madeleine 283	Hagen, Christina 243
	Hagman, Per 286
Carlsson, Ann-Sofi 256	Handler, Sophia 243
Christiansen, Rune 269, 276	Hansson, Gunnar D. 287
Clou, Camille 243	Harðarson, Bjarni 264
Combüchen, Sigrid 283	Hashemzadeh Bonde, Golnaz 286
	Hassell, Birgitta Elín 266
Daviðsdóttir, Vilborg 262	Hega Holst, Kamilla 242
	Heiskanen, Marju 249
Einarsson, Friðgeir 264	Hoem, Edvard 269, 272
Eiríksdóttir, Kristín 261, 268	Holm, Emma 286

- Holmström, Johanna 254, 256,
259, 283
Hurme, Juha 235, 236, 245, 246
Håkansson, Nils 282
Högnäs, Kurt 259
Högström, Jesper 284
Højrup, Peter 243
- Indriðason, Arnaldur 265, 268
- Jacobsen, Roy 269, 273
Jensen, Louis 243
Jessen, Ida 242
Jónason, Ragnar 264
Jónsdóttir, Margrét Lóa 267
Jonsson, Mats 287
Jäderling, Viktoria 286
Jörgensdotter, Anna 285
Jørgensen, Hans Otto 240, 241
- Kallifatides, Theodor 284
Kandre, Mare 288
Karlsson, Carina 256, 257
Karlsson, Sven Olov 284
Kjærstad, Jan 269, 273, 274, 275
Knutzon, Line 243
Koistinen, Olavi 250
Koritzinsky, Roskva 271, 276
Kristný, Gerður 261, 262, 267, 268
- Larsen, Martin 239, 241, 242
Larsson, Anders 257
Laugesen, Peter 243
Leifsson, Þórarinn 263
Leth, Jørgen 243
Lidbeck, Agnes 286
Liksom, Rosa 249
Lind, Cecilie 243
Liukkonen, Miki 247
Llambía, Pablo 242, 243
- Lunde, Maja 275
Lutz, Hanna 257
Løveid, Cecilie 269, 277, 278
- Madsen, Svend Åge 238, 239, 243
Magnadóttir, Marta Hlín 266
Máni, Stefán 266, 268
Matinmikko, Maria 251, 252
Mattlar, Jørgen 260
Mattsson, Ellen 286
Mazzarella, Merete 258
Moberg, Åsa 284
Modig, Jonas 287
Moliis-Mellberg, Martina 260
Mortensen, Henning 243
Munch, Birgit 240, 241, 243
Munksgaard Nielsen, Lone 243
Mæhle, Lars 279
Mörkberg, Tove 283
- Nielsen, Peter 243
Niemi, Marjo 249
Nilsen, Tove 269
Nilssen, Olaug 269, 275
Nordenhök, Hanna 283, 287
Nordin, Sofia 283
Nore, Aslak 271, 279
Nyman, David 283
- Ólafsson, Bragi 267
Ólafsson, Ólafur Jóhann 265
Ólafsson, Ragnar Helgi 264
Olsson, Eva Kristina 287
Ómarsdóttir, Kristín 267, 268
- Paborn, Sara 286
Pálsdóttir, Sólveig 264
Perera, Adrian 259
Pleijel, Agneta 284

- Ravatn, Agnes 277
Riikonen, Matias 248, 250
Rimbereid, Øyvind 278
Ringell, Susanne 257
Rinne, Cia 243
Rynell, Elisabeth 282
- Saabye Christensen, Lars 269, 272, 273
Salmén, Leif 258
Salmenniemi, Harry 250
Santanen, Eino 251, 252
Sigurðardóttir, Lilja 264
Sigurðardóttir, Yrsa 265
Smári, Adolf 263
Snæbjörnsdóttir, Bergþóra 267
Spasic, Gordana 287
Spjut, Stefan 286
Stefánsson, Jón Kalman 264
Steinsdóttir, Kristín 262
Stig, Oline 286
Stridsberg, Sara 288
Ståhl, Isabelle 286
Sunde, Ole Robert 269, 275
Sveland, Maria 286
- Tapio, Pauli 252
Teige, Trude 279
Teir, Philip 256
Tidholm, Po 287
Tiller, Carl Frode 271, 276
Tunedal, Jenny 287
- Vaage, Lars Amund 277
Vilandt, Joakim 237, 238, 239, 240
Virdborg, Jerker 282
Virolainen, Merja 252
Voetmann, Harald 243
Väyrynen, David 286, 287
- Westö, Kjell 254, 283
Wulff, Tomas 256
Wählin Norén, Pernilla 281
- Yli-Juonika, Jaakko 247
- Ævarsdóttir, Oddný Eir 264
- Östergren, Klas 283

SAMMANFATTNING

NT 3/18 är det årliga skönlitterära översiktsnumret. Det sedvanliga artikelblocket inleds av *NT*:s danske redaktör Henrik Wivel. Han uttrycker sitt bekymmer över att undervisning i gammalisländska läggs ned vid Köpenhamns universitet. Lars Bukdahl skriver om den danska bokutgivningen under 2017. Den finska litteraturen under föregående år analyseras av Mervi Kantokorpi. Med rubriken ”Glömda röster i tystnadens arkeologi” närmar sig Gustaf Widén den finlandssvenska litterära produktionen. Om det isländska bokåret skriver Úlfhildur Dagsdóttir. *NT*:s norske redaktör Hans H. Skei konstaterar att 2017 var ett norskt bokår med få höjdpunkter. Therese Eriksson fäster sig vid att förra årets svenska bokutgivning uppvisade ett betydande inslag av dystopier.

NT:s serie om kriminalromanen i Norden har nått fram till det femte och sista bidraget. Det är skrivet av litteraturvetaren Kerstin Bergman och tar upp den svenska kriminallitteraturen i ett mer än hundraårigt perspektiv. Den finländske diplomaten Jouni Laaksonens artikel handlar om hur de nordiska länderna aktivt befrämjat FN:s säkerhetsråds roll vid bevarandet av internationell fred och säkerhet. Vid den svenska LF-avdelningens årsmöte i juni 2018 höll Föreningen Nordens avtroppande ordförande Sinikka Bohlin föredrag om Föreningen Norden som folkrörelse. *NT-intervjun* har Lena Wiklund gjort med Nationalmuseums nya chef Susanna Pettersson. Hon kommer från Finland och är en i raden av nordiska chefer på Stockholms kulturinstitutioner.

Under vinjetten *För egen räkning* skriver FNF:s förbundssekreterare Henrik Wilén om den senaste Nordkalottkonferensen. Den hölls i Tromsø i slutet av augusti. Anders Ljunggren tar i sin fortlöpande *Krönika om nordiskt samarbete* upp de illiberala krafter som riskerar att utgöra ett hot mot det nordiska samarbetet.

LF-medlemmen, diplomaten och nordisten Bertil Jobeus har avlidit. Huvudredaktören tecknar hans minne.

Bokessän tar upp den rikhaltiga litteraturen om film- och teaterregissören Ingmar Bergman som skulle ha fyllt 100 år under 2018. Astrid Söderbergh Widding ger sin syn på det omfattande utgivningsprojektet. *Kring böcker och människor* består av fyra bidrag. Björn von Sydow, LF:s huvudstyrelseordförande, anmäler statsvetarprofessorn Olof Ruins bok om sex framstående svenska statsvetare under 1900-talet. *NT*:s norske redaktör recenserar en solid biografi om lyrikern och kriminalförfattaren André Bjerke. Henrik Wilén återkommer med en recension av den svenske diplomaten Anders Lidéns memoarer. Lidén har bland annat varit ambassadör i FN och i Helsingfors. Per Thullberg avrundar recensionsavdelningen med att ta upp historikern Torbjörn Nilssons bok om det s.k. torgslaget i Kristiania 1829 till betraktande.

Sist i numret återfinns Lena Wiklunds register över de i litteraturöversikterna omnämnda författarna.

C W-d

TIIVISTELMÄ

NT 3/18 on vuotuinen kaunokirjallisuuden yleiskatsausnumero. Tavanomaisen artikkelikokonaisuuden aloittaa *NT*:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel. Hän pahoittelee, että muinaisislannin opetus Kööpenhaminan yliopistossa lopetetaan. Lars Bukdahl kirjoittaa Tanskassa 2017 julkaistuista kirjoista. Viime vuoden suomalaista kirjallisuutta analysoi Mervi Kantokorpi. Gustaf Widén lähestyy suomenruotsalaista kirjallista tuotantoa otsikolla *Glömda röster i tystnadens arkeologi*. Islannin kirjavuodesta kirjoittaa Úlfhildur Dagsdóttir. *NT*:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei toteaa, että Norjan kirjavuodessa 2017 oli vähän kohokohtia. Therese Eriksson kiinnittää huomiota siihen, että Ruotsin viime vuoden kirjoissa oli merkittävästi dystoopista ainesta.

NT:n sarja Pohjoismaiden kriminaaliromaaneista on yltänyt viidenteen ja viimeiseen artikkeliin. Sen on kirjoittanut kirjallisuustieteilijä Kerstin Bergman ja se käsittelee Ruotsin kriminaalikirjallisuutta yli sadan vuoden perspektiivistä. Suomalaisen diplomaatin Jouni Laaksosen artikkeli selostaa, miten Pohjoismaat ovat aktiivisesti edistäneet YK:n turvallisuusneuvoston roolia kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden säilyttämisessä. *LF*:n Ruotsinosaston vuosikokouksessa kesäkuussa 2018 Norden-yhdistyksen puheenjohtajuuden jättävä Sinikka Bohlin piti esitelmän Norden-yhdistyksestä kansanliikkeenä. Lena Wiklund on haastatellut Kansallismuseon uutta johtajaa Susanna Petterssonia. Hän on Suomesta ja yksi monista Tukholman kulttuurilaitosten pohjoismaisista päälliköistä.

Vinjetin *För egen räkning* alla Norden-yhdistysten liiton liittosihteri Henrik Wilén kirjoittaa viime Pohjoiskalottikonferenssista, joka pidettiin Tromssassa elokuun lopussa. Anders Ljunggren ottaa palstallaan *Krönika om nordiskt samarbete* esille ne ahdasmieliset voimat, jotka saattavat uhata pohjoismaista yhteistyötä. *LF*:n jäsen, diplomaatti ja nordisti Bertil Jobeus on kuollut. Päätoimittaja kirjoittaa muistosanat.

Bokessän ottaa esille elokuva- ja teatteriohjaaja Ingmar Bergmania käsittelevän runsaan kirjallisuuden. Bergman olisi täyttänyt 100 vuotta 2018. Astrid Söderbergh Widding esittää näkemyksensä laajasta julkaisuhankkeesta. *Kring böcker och människor* käsittää neljä artikkelia. *LF*:n pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow ilmoittaa valtiotieteen professorin Olof Ruinin kirjan kuudesta tärkeästä, 1900-luvun ruotsalaisesta valtiotieteilijästä. *NT*:n norjalainen toimittaja arvostelee lyyrikko ja kriminaalikirjailija André Bjerken vankan elämäkerran. Henrik Wilén arvostelee vielä ruotsalaisen diplomaatin Anders Lidénin muistelmat. Lidén on ollut suurlähettiläänä mm. YK:ssa ja Helsingissä. Arvosteluosaston viimeisenä Per Thullberg tarkastelee historioitsija Torbjörn Nilssonin kirjaa Kristianian ns. toritaistelusta vuonna 1829.

Viimeisenä numerossa on Lena Wiklundin laatima kirjallisuuskatsauksissa mainittujen kirjailijoiden luettelo.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetsspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2018 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2018 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefotid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel +46-(0)70-6457404. E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no